

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI**

OSMANLI SARAY MEKTEBİ ENDERUN'DA ODALAR

**Hazırlayan
Kerim TAŞTAN**

**Danışman
Prof. Dr. Sebahattin SAMUR**

Yüksek Lisans Tezi

**Aralık 2017
KAYSERİ**

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI**

OSMANLI SARAY MEKTEBİ ENDERUN'DA ODALAR

(Yüksek Lisans Tezi)

**Hazırlayan
Kerim TAŞTAN**

**Danışman
Prof. Dr. Sebahattin SAMUR**

**Aralık 2017
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Kerim TAŞTAN

YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI

“Osmanlı Saray Mektebi Enderun’da Odalar” adlı Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi’ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Kerim TAŞTAN

Danışman

Prof. Dr. Sebahattin SAMUR

İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Sebahattin SAMUR

Prof. Dr. Sebahattin SAMUR danışmanlığında **Kerim TAŞTAN** tarafından hazırlanan “**Osmanlı Saray Mektebi Enderun’da Odalar**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **İslam Tarihi ve Sanatları** Anabilim Dalında **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

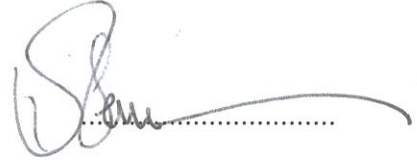
.../.../ 2017

JÜRİ:

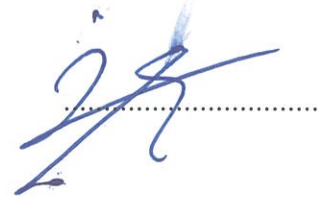
Danışman :Prof. Dr. Sebahattin SAMUR

Üye :Prof. Dr. Şefaattin SEVERCAN

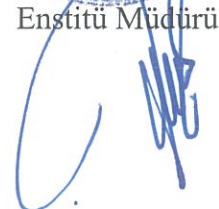
Üye : Doç. Dr. İsmail PIRLANTA

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 29.01.2018 tarih ve 04 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

29.01.2018
Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Geçmişten günümüze eğitim öğretim faaliyeti her toplumun hayatında önemli bir yere sahip olmuştur. Toplumlar yaşam standartlarını yükseltmenin, gelecek nesillere daha gelişmiş bir uygarlığı miras bırakmanın ve dünya toplumları arasında en ileri seviyede var olmanın eğitim öğretim faaliyetlerinin niteliğiyle alakalı olduğunun farkındalar. Geçmişte medeniyetin merkezi Doğu iken günümüzde Amerika ve Batı kaynaklı bir medeniyet anlayışı vardır. Bunu sağlayan etkenler içerisinde birçok kalem olmakla beraber yekûnu eğitim öğretim kalitesiyle alakalı olduğunu söyleyebiliriz. Geçmişten beri Türk İslam Devletleri de kendi geleneksel eğitim anlayışları çerçevesinde çağın getirdiği yenilikleri göz ardı etmeden eğitim ve öğretimini geliştirmiştir. Osmanlı Devleti, Selçuklulardan aldığı eğitim anlayışını geliştirip kendi çağına uygulamak suretiyle dünyanın en büyük devleti olduğu gibi şüphesiz Türkiye'nin de Osmanlı Devleti'nden alacağı eğitim anlayışı ile zamanın en güçlü devleti olabilir.

Türkiye'de eğitim öğretim anlayışında devamlı değişiklikler yapılmakta olup tam bir eğitim politikası tutturulamamıştır. Eğitim öğretim düzenlemesi yapılırken Batı kaynaklı bir eğitim anlayışı içerisinde mi yoksa Doğu kaynaklı bir eğitim anlayışı içerisinde mi eğitim öğretimin yapılması gerektiği konusunda ikilem yaşayıp duruyoruz. Bir tarafta muasır medeniyetler seviyesine ulaştığını düşündüğümüz Batı'yı örnek almaya gayret ederken diğer tarafta Doğu'nun geleneksel eğitim anlayışını taklit etmemiz gerektiğini düşünüyoruz. Batı'yı örnek aldığımızda sanki İslam'a ihanet etmiş; Doğu'yu örnek alacağımızda da sanki geri kalacakmışız gibi hissediyoruz. İşte Osmanlı Devleti'ndeki eğitim anlayışı anlamak için yola çıktığımız bu tezimizde şunu fark ettik ki: Osmanlı Devleti'nin ilerlemeyi sağlayacak, topluma iyiliği dokunacak, devletini ve milletini muasır medeniyetler seviyesine ulaştıracak her türlü gelişimi, ister doğudan olsun ister batıdan, kendi benliği ve değerleri içerisinde, dejenere olmadan sağlamaya çalıştığını görüyoruz. Osmanlı Devleti, toplumu Osmanlı olma kimliği ile bir arada tutmayı başarmıştır.

Eğitim Tarihi'nde müstesna yeri olan Enderun Mektebi'ni seçerek elde etmek istediğim yarar ise şudur ki: Enderun Mektebi'nin tanıtılması, eğitim anlayışının kavranması, tarihteki önemine haiz olunması ve 623 yıl dünyada hüküm sürmüş, döneminde dünyanın en büyük devleti olmuş Osmanlı İmparatorluğunun bu başarıya ulaşmasında

Enderun Mektebi'nden yetişen oğlanların(siyaset adamlarının, öğrencilerinin) katkısı aşikar olup, bu başarıda rol oynayan oğlanların nasıl yetiştirildiklerinin bilinmesi ve sisteme ne gibi faydalar sağladıklarının öğrenilmesidir. Böylece Enderun Mektebi'ni çalışmak bize hem Osmanlı Devleti'nin başarısının nasıl olduğunu anlamamızı sağlayacak hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin şimdi ve gelecekte yine dünyanın en büyük devleti olması için neler yapılması gerektiği hakkında fikirler verecektir. Onun içindir ki Osmanlı Enderun Mektebi'ni çalışmak üç kıtaya hükmetmiş, buralarda hak ve adalet ile var olmuş bir cihan devletinin bunu nasıl gerçekleştirdiğini anlamak açısından önem arz etmektedir. Tarihin amacı da geçmişten ders çıkarmak değil mi?

Konumuz, Osmanlı Sarayı'nın Enderun kısmında eğitim amaçlı kurulmuş odalar ya da günümüz terminolojisiyle dersliklerdir. Birinci bölümde Enderun Mektebi'nin Osmanlı Saray Teşkilatı ve Osmanlı Eğitim Sistemi içerisindeki yeri ele alınmıştır. İkinci bölümde ise Enderun Mektebi'nin kuruluşundan itibaren kapanışına kadar geçirdiği evrelerden bahsedilmiş olup sonrasında öğrenci alımının nasıl olduğuna dikkat çekilmiştir. Enderun'daki eğitim öğretim kademeleri başlığı altında, müstakil olarak odalar ele alınarak, ayrıntılı bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Son olarak dördüncü bölümde de tamamlayıcı bilgiler verilerek Enderun Mektebinin kuruluşundan kapanışına kadar ne gibi fonksiyon oynadığı gözler önüne serilmiştir.

Bu çalışmamı yaparken kıymetli zamanlarını bana ayırıp gerekli desteğini benden esirgemeyen sayın hocam Prof. Dr. Sebahattin SAMUR'a, tezimi yazarken maddi manevi desteğini esirgemeyen eşim Kevser Betül'e ve beni sabırla oyuna bekleyen kızım Zeynep Azra'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Kerim TAŞTAN,

Temmuz 2017, KAYSERİ

OSMANLI SARAY MEKTEBİ ENDERUN'DA ODALAR

Kerim TAŞTAN

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi, Aralık 2017
Danışman: Prof. Dr. Sebahattin SAMUR

ÖZET

Osmanlı Devleti, başlangıçta Pençik sonra Devşirme Kanunları ile kazanılan bireyleri öncelikle Türk ailelerinin yanlarına vererek Osmanlı değerlerinin acemi oğlanlarca benimsenmesini sağlamış sonra ise bunlar içerisinde zeki ve gösterişli olanlarını belirli kurallar çerçevesinde Enderun'a alıp tamamen ehliyet ve liyakat esasına göre yetiştirerek devletin önemli kademelerinde görevler vermiştir. Burada devletin bürokrat ve idari eleman ihtiyacını karşılamak ve saray işlerinin görülmesini sağlamak disiplinli, kabiliyetli, kültürlü, soya dayalı değil ehliyete dayalı bir elit kesim oluşturmak için Enderun Mektebi Odaları tahsis edilmiştir. Böylelikle Osmanlı Devleti merkezi ve taşra otoritesini güçlendirmekle kalmayıp fethettikleri yerlerde kendisine karşı ayaklanmayı engellediği gibi oralarda insanların sevgisine mazhar olmuş, devletine sadık bir millet yetiştirmiştir.

Enderun Mektebi'nde yetişen oğlanlar, devletin her kademesinde görev almışlardır. Bu oğlanlar sayesinde Osmanlı, hem merkezi otoritesini güçlü kılmış hem de taşra teşkilatını idare etmiştir. Biz de "Osmanlı Saray Mektebi Enderun'da Odaları" tezimizin konusu olarak tercih etmekle Osmanlı Devleti'nin başarısındaki Enderun'un rolünü anlamaya çalıştık. Bu alanda yazılan kitap, dergi, makale ve tezlerden faydalanarak tezimizi hazırlamaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Enderun, Mektep, Odalar, Eğitim Sistemi.

ROOMS AT THE OTTOMAN PALACE SCHOOL ENDERUN

Kerim TAŞTAN

Erciyes University Institute of Social Sciences
Master's Thesis, December 2017
Supervisor: Prof. Dr. Sebahattin SAMUR

ABSTRACT

The Ottoman Empire had given the Ottoman values to the adoption of the novice boys by giving to the Turkish families firstly the individuals won by the enactment laws of the penchiks later and they gave the intelligent and ostentatious ones to the Enderun on the basis of certain rules and gave them tasks in important stages of the state. Here, the Enderun Mektebi Chambers were assigned to create an elite section based on disciplined, capable, culturally, not soya-based law enforcement to meet the needs of the state's bureaucrats and administrative staff and to ensure that the palace affairs are seen. Thus, the Ottoman Empire not only strengthened the central and provincial authority, but also prevented the uprising against itself in the places where it was conquered and raised a nation loyal to the state.

The boys who grew up in the Enderun School were employed at every level of the state. By this person, the Ottomans ruled both the central authority and the provincial organization. We have tried to understand the role of Enderun in the success of the Ottoman State by choosing "Ottoman Saray Mektebi Enderun'dan Odaları" as the subject of our thesis. We tried to prepare the thesis by taking advantage of books, magazines, articles and theses written in this field.

Key words: Enderun, School, Rooms, Education System.

İÇİNDEKİLER

OSMANLI SARAY MEKTEBİ ENDERUN'DA ODALAR

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI.....	ii
KABUL VE ONAY	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

1.1. Enderun Mektebi'nin Osmanlı Saray Teşkilatı İçindeki Yeri	7
1.1.1. Birûn.....	11
1.1.2. Harem.....	14
1.1.3. Enderun.....	14
1.2. Enderun Mektebi'nin Osmanlı Eğitim Sistemi İçindeki Yeri	15
1.2.1. Geleneksel Yaygın Eğitim Kurumları.....	16
1.2.1.1. Camiler	16
1.2.1.2. Tekke ve Zaviyeler	16
1.2.1.3. Kütüphaneler	16
1.2.2. Geleneksel Örgün Eğitim Kurumları.....	17
1.2.2.1. İlköğretim.....	17
1.2.2.2. Orta ve Yükseköğretim.....	17
1.2.2.3. Mesleki ve Teknik Eğitim	18
1.2.3. Tanzimat Sonrası Eğitim	18
1.2.4. Enderun Eğitim Kurumu	19

2. BÖLÜM

2.1. Enderun Mektebi'nin Kuruluşu, Gelişimi ve Kapanışı (Tarihi Serüveni).....	20
2.2. Enderun Mektebi'ne Öğrenci Alımı.....	22
2.2.1. Devşirme(Kul) Sistemi	22
2.2.2. Aileye Verme (Türk'e Verme)	24
2.2.3. Hazırlık Sarayları.....	25
2.2.3.1. Edirne Sarayı	25
2.2.3.2. Galata Sarayı	26
2.2.3.3. İbrahim Paşa Sarayı.....	29
2.2.3.4. İskender Çelebi Sarayı.....	30
2.2.4. Sistemi Dışından Enderun Mektebi'ne Giriş.....	30

3. BÖLÜM

3.1. Enderun Mektebi'nde Eğitim Öğretim Kademeleri.....	32
3.1.1. Küçük ve Büyük Odalar	32
3.1.1.1. Küçük ve Büyük Oda Oğlanların Görevleri.....	34
3.1.1.2. Küçük ve Büyük Oda Oğlanların Maaşları, Dersleri ve Mevcut Sayıları.....	34
3.1.2. Doğancı Koğuşu.....	36
3.1.2.1. Doğancı Oğlanların Görevleri	37
3.1.2.2. Doğancı Oğlanların Maaşları ve Giysileri.....	38
3.1.3. Seferli Odası.....	39
3.1.3.1. Seferli Oğlanların Görevleri.....	39
3.1.3.2. Seferli Oğlanların Maaşları, Giysileri ve Mevcut Sayıları	42
3.1.4. Kiler Odası.....	43
3.1.4.1. Kilerli Oğlanların Görevleri.....	43
3.1.4.2. Padişah ve İç Oğlanların Yemekleri	48
3.1.4.3. Kilerli Oğlanların Maaşları, Giysileri ve Mevcut Sayıları	51
3.1.5. Hazine Odası.....	53

3.1.5.1. Hazine Oğlanların Görevleri.....	53
3.1.5.2. Hazine Odasını Ziyaret	59
3.1.5.3. Hazine Oğlanların Maaşları, Giysileri ve Mevcut Sayıları	61
3.1.6. Has Oda.....	63
3.1.6.1. Has Oda'ya Terfi ve Çıkma.....	64
3.1.6.2. Has Odalı Oğlanların Görevleri.....	66
3.1.6.3. Has Odalı Oğlanların Maaşları, Giysileri ve Mevcut Sayıları	72
3.1.6.4. Has Oda'nın Arz Ağaları.....	74
3.1.6.4.1. Has Oda Başı.....	74
3.1.6.4.2. Silahtar Ağa.....	78
3.1.6.4.3. Çuhadar Ağa	83
3.1.6.4.4. Rikabdar Ağa	86
3.1.6.4.5. Dülbend Ağa.....	88
3.1.6.4.6. Miftah(Anahtar) Ağa.....	92

4. BÖLÜM

4.1. Enderun Mektebi'nde Okutulan Dersler.....	95
4.2. İç Oğlanların Padişaha Ait Hizmetleri	97
4.3. Enderun Mektebi'ndeki Öğrencinin Yirmi Dört Saati	98
4.4. Enderun Mektebi'ndeki Eğitimin Amacı	101
4.5. Günümüzde Enderun Mektebi'nin Yerini Tutan Okullar	106
SONUÇ.....	110
KAYNAKÇA.....	116
ÖZ GEÇMİŞ.....	119

KISALTMALAR

a. s.	: Aleyhi's- selam
Bas.	: Basımevi
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DİB	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Haz.	: Hazırlayan
hz.	: Hazreti
Neş.	: Neşre hazırlayan, Neşreden
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
Sad.	: Sadeleştiren
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Ter.	: Tercüme
TSMA	: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
vs.	: Ve saire
Yay.	: Yayınevi, Yayınları
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Osmanlı Sarayı: Birûn, Enderun ve Harem olmak üzere üç kısımdan meydana gelmektedir. Enderun: Farsça bir kelime olup bir şeyin içi, dâhili anlamına gelir. İstanbul'da Topkapı Sarayı'nın üçüncü kapısı Babü's-Saâde ile Hasbahçe kapısı arasındaki üçüncü ve dördüncü avlu ile bu avlulardaki binaların tamamı Enderun Teşkilat'ı içerisinde yer alır. Sarayın içerisinde bulunması hasebiyle bu kısma Enderûn-ı Hümâyûn adı verilmiştir. Buraya herkesin girmesine izin verilmediği gibi eğitilmek için alınmış olan Enderun oğlanlarının da dışarı çıkmalarına izin verilmezdi.

Enderun Mektebi: Osmanlı Devleti'nin kudretini muhafaza etmek ve nitelikli insan yetiştirmek amacıyla kurulmuş bir eğitim müessesesidir. II. Murat tarafından temeli atılıp Fatih Sultan Mehmet zamanında tam teşekküllü bir şekilde kurulmuştur. Odalar(koğuşlar, derslikler) halinde olan ve çeşitli kademelerde eğitim öğretim verilen, öğrencileri de acemi oğlanlar arasından seçilen bu okul, Osmanlı Eğitim Sistemi'nde elitler eğitimini meydana getirmektedir.

Literatür incelemesi araştırmamızın temel yöntemini oluşturmakta olup çağdaş eserlerden faydalanılmıştır. Konumuz, İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı'nın Osmanlı dönemine ait olduğu için Osmanlı Tarihi, Osmanlı Saray Teşkilatı, Enderunlu ağaların biyografileri ve Osmanlıda Eğitim kitaplarından faydalanılarak Enderun Mektebi'nde Odalardan bahsedilmiştir. Konuyla ilgili yazılmış kitap, makale ve tezler taranarak Enderun Mektebi'nin tarihi, işleyişi, odaların saray içerisindeki yeri ve önemi açıklanmaya çalışılmıştır. Konumuzla alakalı kaynaklar doğru ve objektif bir şekilde ele alınıp tâli kaynaklardan ve günümüz çalışmalarında istifade edilerek tezimiz zenginleştirilmiştir.

Araştırmanın Kaynakları

Araştırmamızla alakalı faydalandığımız bazı önemli kaynaklar şunlardır:

Hafız Hızır İlyas Ağa'nın *Tarih-i Enderun- Letâif-i Enderun* adlı eseri, Enderun'un son dönemlerinde -1812 ile 1830 - bu kurumda yaşayan, burada eğitim gören ve görev alan genç bir ağanın anılarından, günlüklerinden oluşmaktadır. Eser, Osmanlıca yazılmış olup Cahit KAYRA tarafından 1987'de sadeleştirilmiştir. Eser günlük gibi olduğundan içeriğinde çarpıcı bilgiler verilmekte ve Enderun'daki ağaların günlük yaşamları gözlerimizin önüne serilmektedir. Çıkmalardan, spordan, müzikten, şiirden hatta Enderun'daki kavga, entrika, hırsızlık ve cinsel yaşamdan bahsedilmekte, bizlerin Enderun'da eğitim alan oğlanların günlük yaşamlarını ve duygu durumlarını anlamamıza yardımcı olmaktadır. İlyas Ağa'nın şöyle bir özelliği var ki: Gördüklerini, duyduklarını tarihi sırasıyla vermekle kalmamış herhalde doğasından gelen bir güldürü yeteneği ile Enderun'da olup biten olayları çoğunlukla esprili bir şekilde ifade etmiştir. Anılarına letâif adını da bunun için koymuş anlaşılır. Aynı zamanda bu durum bize o dönemki güldürü, espri anlayışının nasıl olduğunu anlamamızı sağlıyor. İlyas Ağa'nın eserini üç kategoriye bölmek doğru olabilir. Birinci kategoride o tarihte olup biten personel işleri anlatılıyor. Enderun'a kimler gelmiş, kimler yeni görevlere atanmış, kimler daha üst derecelere çıkmış, kimler çırağ edilmiş, kimler azledilmiş, kimler katledilmiş... İkinci kategoride saraydaki yaşamı yansıtmış ve kitabın büyük bölümü bunlara ayrılmıştır. Bayramlaşmalar, Ramazanlar, saraydan saraya gidişler, eğlenceler, oyunlar, yarışmalar, ziyafetler gibi organizasyonlar ayrıntılı bir şekilde anlatılıyor. Törenlerde giyilen giysilerin renkleri ve biçimleri, muhasip ve maskaraların padişahı nasıl eğlendirdikleri, çalgıcı ve şarkıcıların marifetini esprili bir şekilde anlatıyor. Bazen de haksızlıkları eleştirip bazı kimseleri kötilediği görülüyor. Üçüncü kategoride ise Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonraki dönemdir. Burada artık eğlenceler değil talimler, savaşlar ve somurtkan haberler anlatılıyor. Eserin sınırlılığı olarak ise şunu diyebiliriz: Sadece 1812 ila 1830 yılları arasındaki olayları ele alması ve Enderunlu Çuhadar İlyas Ağa'nın perspektifinden bakılmış olmasıdır. Biz ise Enderun Mektebi'ni kuruluşundan itibaren kapanışına kadar akademik kurallar çerçevesinde ele aldık.

Tayyazâde Ahmet ATA'nın *Tarih-i Ata* adlı eseri, beş cilt olup bu eser yerli ve yabancı bütün araştırmacıların Osmanlı bürokrasisi konusunda yaptıkları çalışmalarda inceledikleri temel kaynaklardandır. Beş kuşaktır Enderun'dan yetişen ailenin son ferdi olan Ata, bu eserini kendi gözlemleri, ailesi ve ilgili kişilerden almış olduğu kaynaklarla oluşturmuştur. Babası Mehmet Tayyar Efendi 1833 yılında vefat ettiğinde, III. Mustafa, I. Abdülhamit, III. Selim, IV. Mustafa, II. Mahmut devirlerini görmüş bir Saray Ağası idi. *Tarih-i Ata'nın*(*Tarih-i Enderun*) birinci cildinde Osman Gazi'den Kanuni Sultan Süleyman'a kadar geçen zaman diliminde padişahların yaptıkları işler, binalar ile zamanında yaşamış alimler, şeyhler ele alınmış; İstanbul'un kuruluş tarihi, Yavuz Sultan Selim'in Mısır fethi, kutsal emanetleri İstanbul'a getirişi, saraydaki koşullar ve bu koşullardaki kanun ve nizamlar, çeşitli törenlere ait resimler, Topkapı Sarayı, Kahveci Başılık, Sırkatiplik gibi otuza kadar ulaşan kurum, mevki ve makamın özellikleri anlatılmıştır. İkinci ciltte Enderun'da yetişen Sadrazam, Şeyhü'l-islam, Kaptan-ı Derya ve bazı makam, mevki sahiplerinin biyografileri yer alırken, üçüncü ciltte yine bazı Sadrazamlar, Reisü'l-küttaplar, Padişah İmamları, Deftardarlar ve devletin diğer ileri gelenlerinin hayat hikayeleri anlatılmıştır. Bu cildin en önemli özelliği ise müellifin bu eseri yazarken faydalandığı kaynakları bir bir saymasıdır. Dördüncü ciltte ise Osmanlı Padişah ve Şehzadeleriyle Enderun'dan yetişen bazı şairlerin şiirlerine ve hayatlarına yer verilmiştir. Örneğin Yavuz Sultan Selim'in Farsça divanından önemli bir kısım, II. Beyazıt, Fatih Sultan Mehmet, Kanuni Sultan Süleyman, Şehzade Cem, Korkut gibi kimselerin şiirlerinden çok miktarda örnekler alınmıştır. Ayrıca bunların döneminde sarayda yetişen şairlerin şiirlerinden de örnekler alınmıştır. Son olarak beşinci ciltte ise Osman Gazi'den başlayıp Sultan Abdülaziz'e kadar kronolojik olarak kısa bir Osmanlı Tarihi verilmiş ve yeri geldikçe Enderun'la ilgili bilgilerden bahsedilmiştir. Daha sonra Mora Fatih Şehit Ali Paşa tarafından yazılan başlı başına küçük bir eser niteliğindeki talimat ve nasihatlerin metni verilmiştir. Bunun akabinde kitabın basımından sonra ele geçen şiirlere yer verilmiş ve kendi şiirlerinden de bolca örnekler vermiştir. Bu eser Mehmet ARSLAN tarafından Osmanlı *Saray Tarihi- Tarih-i Enderun* adıyla günümüz Türkçesine tercüme edilmiştir.

II. Abdülhamit zamanında yaşayan ve Enderun Mektebi'nde Riyaziyye yani Matematik ve Coğrafya derslerine giren Enderunlu Abdüllâtif Efendi'nin 19.yüzyılın ilk yarısında kaleme aldığı *Ayîne-i Derûn* adlı eseri, Ahmet KÖÇ tarafından neşre hazırlanmış olup

2013 yılında İstanbul'da yayımlanmıştır. Abdüllâtif Efendi, eserinin giriş kısmında 19.yüzyıl ve öncesinde Enderun-ı Hümayun ve saray hakkında yeterli çalışmanın yapılmadığını esefle bildirmekte ve bütün gayreti ile arzusunun yeni nesle Enderun-ı Hümayun'u tanıtmak olduğunu belirtmektedir. Abdüllatif Efendi eserinde önce öğrencilerin okula kayıt işlemlerinden sonra da burada verilen edep ve terbiyeden bahsetmiştir. Eserin son bölümünde Enderun'da yetişmiş denizci, müzisyen, asker, vezir, alim ve şairlerin isimlerini listelemiştir. Aslında Ayîne-i Derûn, Hafız Hızır İlyas'ın Letâif-i Enderun ve Ahmet Ata'nın Tarih-i Ata'sı gibi bir muhtevaya ve tarza sahiptir. Abdüllâtif Efendi eserinde Enderun Mektebi'nin sıradan bir mektep olmadığı, Osmanlı başarısının arkasında yatan gerçek gücün bu mektepler olduğunu belirtiyor. Biz de aynı düşünceyi taşıyoruz. Fakat eserde odalar kısmı müstakil başlıklar altında verilmemekle beraber 8- 10 sayfada özetlenmektedir. Bundan dolayı da bizim gibi oda görevlilerinin görev isimleri, ne yaptıkları, yıllara göre maaşları ve nüfusları gibi durumlar ayrıntılı bir şekilde ele alınmamıştır.

Saray-ı Enderun- Topkapı Sarayı'nda Yaşam adlı eser, Santuri Ali Ufki Bey ya da diğer adıyla Albertus Bobovius'un anılarından oluşmakta olup Türkis Noyan tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Polonya asıllı olan Ali Ufki Bey, sarayın baş müzisyenlerinden biri olmuştur. Ali Ufki Bey'in Enderun'la alakalı İtalyanca eserini, İtalyancadan Almancaya 1667 yılında Nicolaus Brenner Yedikule Zindanı'nda mahpusken çevirmiştir. Türkis Noyan da Nicolaus Brenner'in çevirisini Türkçeye kazandırmıştır. Eserde Ali Ufki Bey, Enderun'da gördüklerini, İç oğlanların birbirleri ve ağalarla ilişkilerini, onları eğlendiren dilsiz ve cüceleri, bitli çamaşırları, ıtırly yatak takımlarını, eğlenceleri, dayakları, padişahın yalnızlığını, haremdeki kadınların sıkıntılarını vb. durumları anlatıyor. Tezimizin özellikle son bölümlerinde yer alan padişaha ait hizmetleri ve iç oğlanların Enderun'daki yirmi dört saati kısmını bu eserden faydalanarak oluşturduk. Ali Ufki Bey, sarayın eğitim sistemini oluşturan iç oğlanların, haremdeki kadınların hatta padişahın bizzat kendisinin insani yönlerine değinerek bizlerin sistemi oluşturan bu kimselerin duygu dünyalarını anlamamıza vesile oluyor. Bu eserin orijinal yazımı mevcut olmayıp İtalyanca ve Almanca yazımları günümüze ulaşmıştır. Türkiye'deki çalışmalar da bu İtalyanca ve Almanca tercümelelerinden yapılmaktadır. Onun içindir ki eser içerisinde bulunan öznel yargı ve yergileri değerlendirirken bunun göz önünde bulundurulması fayda verecektir. Zaten kim bilir

hangi suçtan hapse girmiş olan Nicolaus Brenner, kitabının başındaki sunuş kısmında kendisinin Yedikule Zindanı'nda perişan, sefil bir durumda olduğunu ve yediği dayakların, kelepçe ile prangaların verdiği acıdan bahsetmiştir. Bu durumun fikirlerini etkilemesi kaçınılmaz olup çevirisini yaparken olumsuz yergilerinin nedenini ve bilinçaltında Türklere karşı bir kininin var olduğunu anlamak zor olmasa gerek.

Türk Tarih Kurumu'nun Ankara'da 1984 yılında basımını yaptığı İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI'ya ait *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı* beş bölümden oluşup üçüncü bölümünde konumuzla alakalı sarayın Enderun taksimatı ve görevlileri kısmı bulunmaktadır. Genel olarak eserde, Osmanlı Devlet Teşkilatı hakkında yazılmış yabancı eserlerden, vesika ve kanunnamelerden yararlanılmıştır. Yazar, kitabının önsözünde yabancı kaynakların en insaflısı, en az hatalısı olan Hammer'in Osmanlı Devleti Tarihi'nde bile Osmanlıya karşı iğneleyici, haksız tenkit ve muâhezelerin olduğunu söyleyerek gelecekte tarih çalışmaları yapacak olan biz araştırmacıların kendi tarihimiz hakkında yapacağımız çalışmaların ne kadar önemli olduğunu dile getirmiştir.

1953 yılında İstanbul Fethi Derneği Neşriyatı tarafından İsmail H. BAYKAL'ın *Enderun Mektebi Tarihi- Kuran: Fatih Sultan Mehmet* adlı eseri, araştırmacıların bu konuyla alakalı aramak istedikleri birçok bilgiyi bulabilecekleri, yapılan birçok çalışmanın da başvuru yaptığı temel kaynaklardandır. Biz de özellikle konumuz gereği çokça faydalandık. BAYKAL, Enderun ile ilgili yapılan çalışmaların yetersiz olduğunu dile getirerek kendisinin bu konuda resimli tarih yazımı yaptığını söyler. Kitabının esas kaynağını Enderun Mektebi'nden yetişerek eser yazmış müelliflerin kitapları ile Sırkatibi Ruznameleri ve özellikle Topkapı Sarayı Müzesi ile Başvekâlet Arşivi'ndeki vesika ve minyatürcülerin canlı tabloları oluşturmuştur. Osman Gazi'den Yavuz Sultan Selim'e kadar olan kısmına Fatih Sultan Mehmet'in kurduğu Enderun Mektebi Tarihi, Nizamı ve Teşkilatı adını vererek I. Cildini oluşturmuştur. Altı bölümden oluşan bu eserin I. Bölümü'nde Rikabtarlık, Cündilik, Kemankeşlik, Silahtarlık, Çuhadarlık gibi görevlerden, II. Bölüm'de Enderun Teşkilatı'nın başlangıcı, Babü's-Saade Ağaları, Hazinekar Başılık, Kilerci Başılık gibi görevlerden bahsedilmiştir. III. Bölüm'de Fatih Sultan Mehmet'in tahta çıkışı, Edirne ve İstanbul Sarayları, Topkapı Sarayı'ndaki odalar, dilsiz ve cüceler gibi konu başlıkları işlenmiş olup özellikle bize faydalı olacak odalar kısmı Küçük ve Büyük Odalar, Hazine Odası, Kiler Odası ele alınmıştır. IV. Bölüm'de Enderun Hastanesi ve hastaneye giriş nizamından, V. Bölüm'de Galatasaray

Mektebi ve Kütüphanesi'nden, VI. Bölüm'de ise Has Oda Teşkilatı, Has Oda'ya geçme nizamı, hırka-i saadet ziyareti gibi ve sair başlıklardan bahsedilmiştir. Ancak eserin kapağında, önsözünde ve sayfa 48'de Enderun Mektebi'ni kuran padişahın Fatih Sultan Mehmet olduğu verilmişken içerikte sayfa 18'de Enderun Teşkilatı'nın asıl başlangıcının II. Murat zamanında olduğu zikredilmiştir. Ayrıca odalar kendi hiyerarşisi içerisinde ele alınmamış olup bütün hepsinden de bahsedilmemiştir. Zaten kendisi de eserinin önsözünde Enderun konusunda araştırmanın az olması dolayısıyla içinde yetişmiş olduğu Enderun Mektebi'ni yazmayı vazife bilmiş ancak bunun kolay bir iş olmadığını ve eksiklerinin çok olduğunu itiraf ederek faydalı olacağını düşündüğü için bu çalışmayı yapmaya karar verdiğini ifade etmiştir. Biz ise araştırmamızda farklı kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre Enderun Mektebi'nin kurucusu olarak II. Murat kanısına vardık ve tezimizde bunu belirttik. Ayrıca Enderun'da bulunan odaları da oda hiyerarşisine uygun olarak ele aldık.

Ülker AKKUTAY'ın *Enderun Mektebi* adlı eseri BAYKAL'ın eserine göre daha düzenli ve kronolojiye uygun bir şekilde oluşturulmuştur. AKKUTAY'ın eseri, yine Enderun ile alakalı yapılacak çalışmalarda kaynak alınacak eserlerdendir. AKKUTAY, bu konunun bir devlet meselesi olarak görülüp Milli Eğitime kazandırılması gerektiğini ifade ederek eserini, Enderun Mektebi'nin tanıtılması ve eğitim bilimi açısından değerlendirilmesi üzerine kurmuş olup Enderun'a eğitim açısından bakan biz araştırmacılar için bu yönden önem arz etmiştir. I. Bölüm'de Osmanlı Devlet Teşkilatı'nın ana bölümleri, II. Bölüm'de Osmanlı İmparatorluğu Eğitim Sistemi, III. Bölüm'de Enderun Mektebi Tarihi Gelişimi, IV. Bölüm'de Enderun Mektebi'ne Öğrenci Alımı, V. Bölüm'de Enderun Mektebi'nde Öğretim Kademeleri ve Esasları, VI. Bölüm'de ise Enderun Mektebi'ndeki Eğitimin Amaçları ve Vasıtaları adlı başlıklar ele alınmıştır. Ancak sayfa 6'da Osmanlı Saray Teşkilatı, Enderun Halkı kısmında divan-ı hümayun müzakereleri, elçi kabulleri, bayramlaşmalar, kapıkulu askerlerine maaş dağıtımı gibi ve sair olayların sarayın Enderun kısmında olduğunu belirterek yanlışla düşülmüştür. Çünkü bu olaylar Babü's-Selam ile Babü's-Saade kapıları arasında yani ikinci avluda gerçekleşiyordu. Enderun ise Babü's-Saade kapısından sonra başlar. Reşat Ekrem KOÇU' nun *Topkap-u Sarayı* adlı eserinde bu bariz olarak ortaya konmuştur. Biz de tezimizde bunu belirttik.

1. BÖLÜM

1.1. Enderun Mektebi'nin Osmanlı Saray Teşkilatı İçindeki Yeri

Osmanlılar, beylikten devletleşmeye doğru gelişimini zamanla gerçekleştirecekti. Bursa fethedilene kadar Osman oğullarına ait bir saray yoktu. Osman Bey zamanında beylik, Osman Bey'in evinden kolayca idare edilebiliyordu. Osman Bey, beyliğin ileri gelenlerini ve tebâsını evinde kabul ederdi. Bundan dolayı da fazla sayıda yardımcı ve muhâfıza ihtiyaç olmuyordu. Bir kâtip, birkaç çavuş, haberci ve az sayıda muhâfız beylik işleri için yeterli oluyordu.¹

Osmanlıların ilk sarayı Orhan Bey zamanında kurulmuş olup sınırların genişlemesi ve devletin nüfuzunun artmasıyla birlikte yeni saray ve kurumlar ortaya çıkmaya başlamıştır.² Örneğin Bursa'da bir Osmanlı sarayı var iken Edirne'nin fethedilmesiyle büyüyen devletin ihtiyaçları için Edirne'de iki saray, İstanbul'un fethinden sonra da İstanbul'da birçok saray inşa edilmiş ve yeni ocaklar, odalar, memuriyetlikler kurulmuştur³. Yeni saray inşa edilince eski saraya Saray-ı Atik, yeni yapılan saraya da Saray-ı Cedid denirdi. Daha sonraları özel isim verilen saraylar olmuştur. Örneğin Topkapı, Dolmabahçe, Çırağan, Yıldız Sarayları gibi...

Orhan Bey döneminde Karesioğulları Beyliğinin ilhak edilmesiyle Çanakkale Boğazı ve çevresi Osmanlı hakimiyetine geçmiş Osmanlı Devleti Rumeli kıyısına kadar gelmişti. Orhan Bey'in oğlu Süleyman Şah 10.000 kişilik bir kuvvet ile Bizans içindeki taht kavgasında VI. Kantakuzenos'a yardım etmek ve iç karışıklık çıkaran Sırp ve Bulgarlara karşı Kantakuzenos'un yanında yer almak için Rumeli'ye geçerek Sırp-Bulgar kuvvetlerini bozguna uğratmıştır (1352). Bu zafer, Osmanlıların Rumeli'ye yerleşmesini sağlayan bir dönüm noktasıdır.⁴ Edirne fethedilene kadar Bursa, Osmanlı Devleti'nin merkezi olmuştur. I. Murat, Edirne şehrini fethedip burada büyük bir saray

¹ Ziya **Kazıcı**, *Osmanlı'da Toplum Yapısı*, Bilge Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 29.

² Tayyip **Gökbilgin**, *Osmanlı Müesseseleri Teşkilatı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bir Bakış*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1977, s. 18.

³ Ülker **Akkutay**, *Enderun Mektebi*, Gazi Üniversitesi Yayını, Ankara 1984, s. 3.

⁴ Halil **İnalçık**, "Rumeli", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2008, Cilt 35, s. 232

inşa ettirmiştir. Fetihden üç yıl sonra devletin merkezi Bursa'dan Edirne'ye geçmiştir. Evliya Çelebi, Bursa'daki sarayın, Orhan Gazi'nin türbesinin bulunduğu iç kalede olduğunu ve Fatih Sultan Mehmet zamanına kadar buranın kullanıldığını söyler. Edirne Sarayı'nın inşasından sonra merkez Edirne'ye taşınsa da icap ettikçe buraya gelinmiştir. Ancak sonraları Bursa Sarayı'nda yalnız bağ ve bahçelerle ilgilenen Bostancılar kalmıştır.⁵

II. Murat, Edirne'de Tunca nehri kıyısında kendisine yeni bir köşk yaptırmıştı. Sultan II. Mehmet(Fatih Sultan Mehmet) babasının bu köşkünü de içine alan yeni sarayı inşa ettirerek Edirne'nin ikinci sarayını tamamlamıştır. Fatih Sultan Mehmet, Edirne'de dünyaya gelmiş olup İstanbul'un fethi planlarını burada yapmıştır. Fatih Sultan Mehmet, İstanbul alındıktan sonra da uzun bir zaman Edirne'de oturmuş olup çocukları II. Beyazıt ve Mustafa'yı burada sünnet ettirmiştir.⁶

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'un fethinden sonra şehrin orta yerine bugün Beyazıt olarak bilinen semte, İstanbul Üniversitesi'nin bulunduğu yerde bir saray yaptırmıştı. Bazı sebepler dolayısıyla beğenilmeyen ve padişahın oturmasına uygun görülmeyen bu eski saray(saray-ı atik) yerine Marmara ve Haliç arasında bulunan, boğaza nazır Sarayburnu üzerine yeni bir saray inşa ettirmiştir.⁷

Saray-ı Cedîd-i Âmire de denilen bu yeni saraya daha sonradan Topkapı Sarayı denilmiştir.⁸ İstanbul'un Sarayburnu noktasında bulunan kapısının ismi burada bulunan selam topları sebebiyle Topkapı'ydı.⁹ Bu kapının yanına ve sahil kenarına I. Mahmut tarafından bir ahşap saray yapılmış ve ismine Topkapı Sarayı denmiştir. 1862 senesinde çıkan yangında bu ahşap saray tamamen yandıktan sonra bütün yeni saraya Topkapı Sarayı denilmeye başlanmıştır.¹⁰ Bugün de halen herkes burasını Topkapı Sarayı olarak anar.

⁵ Evliya **Çelebi**, *Seyâhatnâmesi*, (Sad: Zuhuri Danışman), Kardeş Matbaası, İstanbul 1970, s. 13.

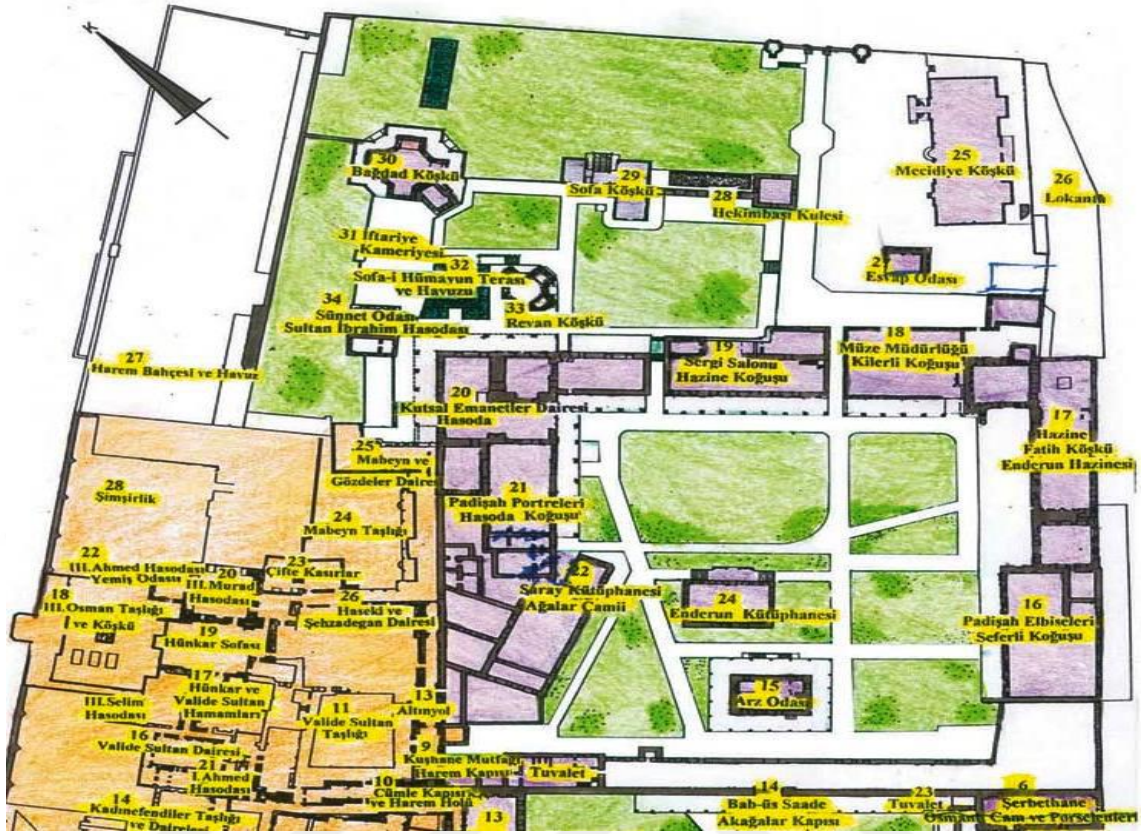
⁶ İsmail Hakkı **Uzunçarşılı**, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, TTK Basımevi, Ankara 1984, s. 10.

⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 13. ; Kazıcı, s. 29.

⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 13.

⁹ Tahir **Güngör**, "Enderun Saray Mektebinde Has Oda Teşkilatı", Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2007(Yüksek Lisans Tezi), s. 2.

¹⁰ Reşat Ekrem **Koçu**, *Topkapı Sarayı*, İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, İstanbul 1960, s. 236-237

Şekil 1. Topkapı Sarayı Enderun Kısmı Krokisi (www.topkapisarayı.gov.tr)

Şekil 2. Topkapı Sarayı Maketi (<https://larrymuffinathome.files.wordpress.com>)

Şekil 3. Topkapı Sarayı Resmi([https:// osmanli.site](https://osmanli.site))Şekil 4. Topkapı Sarayının Günümüzden Bir Görünümü (www.topkapisarayı.gov.tr)

Osmanlı Sarayı(Topkapı) kendine has hususiyetleri ve kanunnameleri ile şu üç bölümden oluşmaktadır.

1- Birûn(Dış kısım)

2- Enderûn(İç kısım)

3- Harem

1.1.1. Birûn

Birûn: Farsça bir kelime olup dış, dışarı, harici anlamlarına gelmektedir.¹¹ Terim anlamı olarak ise Osmanlı Saray Teşkilatı'nda, Enderun ile Harem dışında kalan yer olup Bab'üs-Selam ile Babü's-Saâde kapısı arasında bulunan ikinci avlu kısmıdır. Devletin saray dışında görevli memurlarına da Birûn halkı denirdi.¹²

Burada hizmet eden ilmiye ile ağayan-ı bîrûn sınıfı sarayın Harem ile Enderun kısmının dışında otururlardı. Sarayda işlerini gördükten sonra da akşamları evlerine giderlerdi. Bunlar Enderun ağaları gibi sıkı bir disipline tabi olmadıkları gibi isteyenler sakal da bırakabilirlerdi. Birûn teşkilatına ait tayinler sadrazam tarafından yapılır ve bazılarında da Darü's-Saâde Ağası tarafından kürk giydirilirdi.¹³

Birûn halkı altı kısımda incelenebilir:

a) Ulema Sınıfı:

- Padişah Hocaları
- Hekim Başılar
- Cerrah Başılar
- Kehhal Başılar(Göz Hekimleri)
- Müneccim Başılar

¹¹ Mehmet Zeki **Pakalın**, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yayınları, İstanbul 1993, s. 236.

¹² Koçu, s. 55.

¹³ Uzunçarşılı, s. 358.

- Hünkar İmamları

b) Eminler Sınıfı:

- Şehremini

- Matbah-1 Âmire Emni

- Darphane Emni

- Arpa Emni

c) Rikab Ağaları, Mütferrika ve Baltacılar:

- Yeniçeri Ağaları

- Emir-i Alem

- Kapıcılar Kethüdası

- Kapıcı Başılar

- Çavuş Başı

- Şikar Ağaları

- Emir-i Ahur

- Çaşnigir Başı

- Cebeci Başı

- Top Arabacı Başı

d) Mütferrik Hizmet Bölükleri:

- Peykler

- Şatırlar

- Rikab Solakları

- Alem Mehterleri
- Çadır Mehterleri
- Sim Sakalar
- Matbah-1 Âmire Aşçıları
- Hassa Kiler Bölükleri
- Hassa Çamaşırcıları
- Hassa Terzileri
- Ehl-i Hiref

e) Bostancı Ocağı:

Topkapı Sarayı içindeki bahçelerde, saray dışındaki bahçe ve bostanlarda; padişah ve saray hizmetindeki kayıklarda çalışan insanlardan meydana gelen geniş teşkilatlı bir ocaktı. Saray içinde ve dışında dağınık yerlerde hizmet ettikleri için Has Bahçe Fertleri ve Hassa Bostanları Fertleri olmak üzere iki gruba ayrılmışlardı.

f) İstabl-ı Âmire veya Has Ahur:

Teşkilatın en büyük amiri, Emir-i Ahur Ağa idi. 16. yüzyılın ortalarında Has Ahur'un memur sınıfı şunlardı:

- Birinci Mirahur
- İkinci Mirahur
- Has Kethüda
- Beygir Kethüdası
- Has Rahvan
- Kürsidar
- Oda Başı'dır.

Has Ahur'un memur sınıfı dışında hizmetlileri de bulunuyordu.¹⁴

---

¹⁴ Akkutay, s. 3-6.

1.1.2. Harem

Arapça bir kelime olan harem girilmesi memnu yani yasak olan yer, mukaddes ve muhterem olan şey anlamındadır. Sarayın kadınlara mahsus kısmına verilen addır.¹⁵ Osmanlı Topkapı Sarayı ikinci avlunun solunda divan-ı hümayunun arka kısmında yer alır. Burası Osmanlı padişahının hususi evi konumunda olan özel hayatının geçtiği mekândır. Harem halkı, hizmet edilen, padişah, annesi, hanımları, sultanlar ve şehzadeler ile hizmet eden, ustalar, kalfalar ve cariyeler olmak üzere iki gruptur.¹⁶

1.1.3. Enderun

Enderun: Farsça bir kelime olup iç, dâhil anlamına gelir. Enderun denildiği gibi Enderun-ı Hümayun da denir.¹⁷ Topkapı Sarayı üçüncü kapısı olan Babü's-Saade'den itibaren başlayan kısımdır. Bu kapıdan sonra hemen karşımıza Arz Odası çıkar onun arkasında da III. Ahmet Kütüphanesi vardır. Burada birçok köşkler(Sofa, Revan, Bağdat, Mecidiye), odalar, kütüphaneler ve camiler mevcuttur. Osmanlı tahtına oturacak olan veliaht şehzade Babü's-Saade kapısı önüne kurulan tahta oturarak padişah olurdu. Cülus merasimi, divan-ı hümayun müzakereleri, bayramlaşmalar, kapıkulu askerlerine maaş dağıtımı vs. hep bu kapının önünde, ikinci avlu tarafında gerçekleşirdi. Padişah sadece vezirleri, devlet erkânını ve yabancı devlet elçilerini Arz Odasında huzuruna kabul ederdi. İşte protokol gereği huzura çıkacak kimse Babü's-Saade'den içeri girebilirdi. O da Enderun'un hiçbir yerini göremezdi.¹⁸ Fakat bazı kaynaklarda bu merasimlerin Enderun kısmında olduğu dile getirilerek yanlışla düşülmüştür. Çünkü bu merasimler ikinci avlu tarafında (Babü's-Selam ile Babü's-Saade arasında) gerçekleşirdi.

Osmanlı Devleti'nde medreseler dışında en köklü ikinci eğitim kurumu olan Enderun'a, Hristiyan ailelerden devşirilen çocuklar önce Müslüman Türk ailelerinin yanında İslam'ı ve Türkçeyi öğrendikten sonra Galata Sarayı, İbrahim Paşa Sarayı, bir ara İskender Çelebi Sarayı ve Edirne Sarayı gibi hazırlık saraylarında bedeni ve ruhi kabiliyetlerini yetiştirerek gelirlerdi. Buralarda belirli süre talim ve terbiyeden geçen

¹⁵ Pakalın, s. 742.

¹⁶ Mehmet İpşirli, "Sarayı Teşkilatı", Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi, Cilt 1, İstanbul: Yıldız Yayınları, 1994, s. 146.

¹⁷ Pakalın, s. 533.

¹⁸ Koçu, s. 56.

acemi oğlanlar *çıkma* adıyla ayrılarak çeşitli askeri birlikler içerisine dağıtılırlardı. Üstün kabiliyetli olanlar ise daha yüksek seviyede eğitilmek üzere iç oğlanı olarak Enderun'a alınırlardı.¹⁹

Enderun'daki eğitim ve öğretim, Büyük ve Küçük Odalar, Doğancı Odası, Seferli Odası, Kiler Odası, Hazine Odası ve Has Oda olmak üzere yedi kademededen oluşurdu. Buradaki eğitimi sonuna kadar götüremeyen iç oğlanlar aynı şekilde ara sınıflardan *çıkma* ile ayrılarak askeri birliklere katılırlardı. Bu kademelere oda ya da koğuş denirdi.²⁰ Günümüzdeki dersliklere benzetilebilir. Ancak burada iç oğlanları sadece eğitim görmez aynı zamanda yatar kalkar ve yaşamlarını sürdürürlerdi.

Odalar kısmı tezimizin ana konusu olduğu için ileride müstakil başlıklarla ele alacağız.

Enderun'da görevli olanların hepsi Kapı Ağası'nın emrinde idi. Kapı Ağası'nın(Babü-Saade Ağası) maiyyetinde dört iç ağası bulunurdu. Kapı Ağası, Hadım Ak Ağalardan en yaşlısı olurdu. Kapı Ağaları, her gece yatsı namazından sonra koğuşlarda yabancı kimse kalıp kalmadığını araştırırken arada bir huu! diye bağırırlardı. Babü's-Saade her gece yatsı namazından sonra kapanır sabah ezanına kadar açılmazdı.²¹

1.2. Enderun Mektebi'nin Osmanlı Eğitim Sistemi İçindeki Yeri

Osmanlı Devleti'nde eğitim ve öğretim, merkezi olarak herhangi bir kurum veya mevki tarafından idare edilmediği gibi devlet, Tanzimat döneminde Maarif Nezareti kuruluncaya kadar eğitimde bir tanımlamaya gitmemiştir. Biz araştırmayı anlaşılır hale getirmek amacıyla eğitim ve öğretimi günümüz terimlerine göre tanıtmaya çalıştık. Geleneksel Yaygın Eğitim Kurumları, Geleneksel Örgün Eğitim Kurumları, Tanzimat Sonrası Eğitim ve Enderun Eğitim Kurumu başlığı altında üç kısımda ele alıyoruz.

¹⁹ İpşirli, s. 150.

²⁰ İpşirli, s. 150.

²¹ Ali Seydi Bey, *Teşrifat ve Teşkilatımız*(Haz: Niyazi Ahmet Banoğlu), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1975, s. 204.

1.2.1. Geleneksel Yaygın Eğitim Kurumları

1.2.1.1. Camiler

Cami ve mescitler, ibadet yapılması sebebiyle topluma dini, ahlaki bilgi ve nasihatlerin verildiği yerlerdi. Fakat buraları ayriyeten bir açık eğitim ve konferans yeri işlevini de iki biçimde yerine getirmişti. Birinci olarak medreselerde her ne kadar kendi binalarında ders yapılıyorsa da camilerde de sık sık dersler yapılmış ve bunları herkesin izleme ve takip etme imkanı olmuştu. İkinci olarak dersiam denilen meşhur hocalar tarafından kent ve kasabaların büyük camilerinde cami dersleri adıyla herkese açık dersler verilirdi. Cemaat, hocanın etrafında halka olur anlatılanları dinlerdi. Genelde İkinci namazından sonra olduğu için ikinci dersleri de denirdi. Ayrıca siyasi konuların konuşulduğu, meselelerin cemaate açıklandığı, milli bir konunun halka intikali ve olumsuz durumlarda halkın moralinin yüksek tutulması için camilerden yararlanılmıştı.²²

Camiler günümüzde hala elifba kurslarının yapıldığı Kuran'ın öğrenildiği yerlerdir. Bu uygulamanın tarihi İslam Tarihi kadar eskidir.

1.2.1.2. Tekke ve Zaviyeler

Medrese eğitimden farklı olarak daha çok halk kitlelerinin eğitimini ve mensuplarının nefis terbiyesini hedef alan tekke ve zaviyelerdeki eğitimin din, tasavvuf ve kültür hayatında önemli bir yeri vardır.²³ Bunlar mensuplarına musiki, raks, beden, ahlak eğitimi vermeyi, onların fikri düzeyini yükseltmeyi amaçlarlar. Burada halk ve tasavvuf musikisi, halk edebiyatı gelişme imkanı buluyordu.²⁴

1.2.1.3. Kütüphaneler

Türkler yazıyı kutsal saymışlardır. Sokakta bulunan yazılı bir kağıt parçası saygı ile alınır bir duvar kovuğuna sokulurdu. Kitaplar yüksek bir yere konur, yazılı bir şey konusu ne olursa olsun ayakaltında bırakılmazdı. Bu saygı sebebiyledir ki özellikle medreselere bitişik kütüphaneler yapılmış buradan öğrenciler kadar isteyen herkes yararlanmıştır. Kütüphanelerde okuma yanında öğretim ile ilgili faaliyetlerin ne zaman

²² Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Alfa Yayınları, İstanbul 1999, s. 91.

²³ İpşirli, s. 230.

²⁴ Akyüz, s. 92.

başladığını söylemek kesin olarak mümkün değil. Osmanlı padişahları ve devlet adamları sadece vakıflar kurarak sosyal hizmet üretmekle kalmamışlar kitaplar vakfederek ilmi hayatın kamuya mal olmasını da istemişlerdir. II. Murat'ın Edirne Kütüphanesi'ndeki kitapları bunun delilidir.²⁵

1.2.2. Geleneksel Örgün Eğitim Kurumları

1.2.2.1. İlköğretim

İlk tahsil yeri olan bu okullarda 5-6 yaşlarındaki çocuklara okuyup yazma öğretilir, bazı dini bilgileri ve dört işlemden ibaret olan matematik dersi verilirdi. İslam'dan önce Hire'de Küttab adıyla mevcudiyetini gördüğümüz bu okulun Müslüman Türk devletlerinden Karahanlı ve Selçuklularda Sıbyan Mektebi, Osmanlılarda ise Darü't-Talim, Darü'l-İlim, Muallimhane, Mektep, Mektephane, Mahalle Mektebi, Taş Mektep, Mekteb-i İbtidaiyye isimleriyle anıldıkları görülmektedir. Osmanlılarda bu mektebin hocasına muallim, yardımcısına kalfa, öğrencilerine de talebe, suhte, tilmiz, puser ve şakird denilmekteydi.²⁶

1.2.2.2. Orta ve Yükseköğretim

Osmanlı Devleti'nde klasik ve geleneğe dayalı eğitim denilince şüphesiz akla Medrese Eğitimi gelir. Orhan Gazi'nin İznik Medresesi ile mütevâzi bir başlangıç yapan medrese eğitimi, vakıf sistemi ile de kısa sürede bütün Osmanlı topraklarında yayılmıştır. Bursa'nın fethiyle Manastır Medresesi, I. Murat'ın kurduğu medrese, Yıldırım Medresesi, Çelebi Mehmet'in kurduğu Yeşil Medrese, II. Murat'ın Edirne'de kurduğunu Darü'l-Hadis ve üç şerefeli medrese bunlardandır.²⁷ 1463- 1471 yılları arasında Fatih Sultan Mehmet'in inşa ettirdiği Sahn-ı Seman Medreseleri ve bundan bir asır sonra 1550 ile 1557 yılları arasında Kanuni Sultan Süleyman'ın inşa ettirdiği Süleymaniye Medreseleri Türk İlim hayatında iki dönüm noktasını teşkil eder. Bu

²⁵ Erol **Kömür**, "Osmanlı Devleti Enderun Mektebi'nde Eğitim Sistemi ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri." Beykent Üniversitesi SBE, İstanbul 2010(Yüksek Lisans Tezi), s. 21.

²⁶ Kömür, s. 21.

²⁷ Yusuf **Halaçoğlu**, *XIV ve XVII. yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1998, s. 129.

medreseler, fiziki görünümleri, sahip oldukları maddi imkânlar, eğitim programlarının ve kütüphanelerinin zenginliği ile döneminin en üst seviyesini temsil eder.²⁸

Osmanlıda eğitim öğretim faaliyetleri 19. yüzyıla kadar devletin görev alanı dışında kalmış olup hayırsever kişilerin kurdukları *vakıflar* yoluyla bir hayır işi, dini bir görev olarak yürütülmüştür. (Sadece askeri eğitim ve yöneticiler eğitimi devlet tarafından yürütülüyordu.) Bu vakıflar sayesinde imparatorluğun sınırları içine giren her yerde çok sayıda cami, mescit, tekke, türbe, çeşme vs. yanında mektepler, medreseler ve imaret haneler kurulmuş ve idame ettirilmiştir.²⁹

1.2.2.3. Mesleki ve Teknik Eğitim

Genelde Arapça olarak dini ve hukuki öğretim yapan medreselerin yanında bazı meslek ve ihtisas medreseleri de vardır. Darü'l-Hadisler, Daru'ş-Şifalar, Daru't-Tıp, Daru'l-Mesnevi ve Daru'l-Kurrallar bu alandaki medreselere örnek verilebilir. Fütüvvet ve ahiliğin devamı olarak 15. yüzyılda Osmanlı Tarihi'nde ortaya çıkan loncalar esnafın kurduğu meslek kuruluşlarıdır. Ahiliğin iktisadi ve mesleki yönünü devam ettiren loncalar Osmanlıda eğitim ve öğretim veren başka bir kuruluştur.³⁰

1.2.3. Tanzimat Sonrası Eğitim

Osmanlı Devleti'nin 17. yüzyıldan itibaren Batı Avrupa karşısında gerilemeye başlaması ve savaşlarda yaşanan mağlubiyetler neticesinde devlette ıslahat yapılması gerektiği fikri hasıl olmuş ve 18. yüzyılda kesintilerle süren ıslahat hareketleri 19. yüzyılda tüm kurumları ile Batı tarzı devlet yapılanmasını gündeme getirmiştir. Yeniden yapılanma çalışmaları tüm kurumlar gibi eğitim kurumları da etkilemiştir. Bu dönem yeni eğitim kurumlarının açılmasının yanında bu kurumların merkezi idare tarafından kontrol edilmesini de sağlayacaktır. Bu maksatla 1846'da Mekâtib-i Umumiye Nezareti kuruldu ve 1869 yılında da Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile hukuki esasları belirlendi. Ancak bunun yanında yabancı devlet ve misyonerlerin de çok sayıda okullar açması yeni tedbirlerin alınmasını gerekli kılmıştır. 1824'te açılan ilk misyonerlik okulları 1904 yılına gelindiğinde devlet içerisinde 465'e kadar ulaşmıştı. Devletin bu okullar üzerinde denetim yetkisini hukuki temellere dayandırması ancak 1915'te

²⁸ İpşirli, s. 259-260.

²⁹ Akkutay, s. 15.

³⁰ Kömür, s. 23.

gerçekleşmiştir.³¹ 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile de eğitimdeki bu ikilik ortadan kaldırılmıştır.³²

Tanzimat'tan sonra var olan eğitim kurumları şunlardır: İlköğretim Kurumları olarak Sıbyan Mektebi ve Rüştîye Mektebi; Ortaöğretim Kurumları olarak İdadiler, Mekteb-i Sultani, Vilayet-i Sultani, Darü'l-Maarif; Yükseköğretim ve Mesleki Kurumlar olarak ise Darü'l-Fünun, Darü'l-Muallimin ve Muallimat, Mülkiye Baytar Mektebi, Ziraat Mektebi, Sanayi Mektebi, Orman ve Maden Mektepleri, Sanayi-i Nefise Mektebi, Hukuk Mektebi, Mekteb-i Mülkiye, Mekteb-i Tıbbiye ve Askeri Eğitim Kurumları.³³

1.2.4. Enderun Eğitim Kurumu

Enderun Mektebi, Osmanlı Devleti'nde XV. yüzyıl ortalarından itibaren medreselerin dışında en önemli eğitim kurumu olma özelliğini taşır. Daha ziyade mülki ve askeri idarecilerin yetiştirildiği bu mektep Osmanlı merkez ve taşra bürokrasisine gerekli insan gücünü yetiştirmek için kurulmuştur.³⁴ Ayrıca Sarayın mimarını, ressamını, nakkaşını, hattatını, kâtibini, imamını, müezzinini, müneccimini, müverrihini, şairini, âlimini, silahşorunu, nüktedanını, hanendesini, sazandesini, soytarısını yetiştirmekle beraber devletin seraskerini, kazaskerini, sadrazamını, kaptan-ı deryasını, valilerini ve elçilerini de bu mektep yetiştirmiştir.³⁵

İlber Ortaylı, Enderun Mektebi'nin modern dünyada tam karşılığının olmadığını, bizdeki Mülkiye Mektepleri ile mukayese etmenin hem doğru hem de yanlış olduğunu, klasik anlamda feodal bir okul olmadığını, seçkin bir zümre oluşturmaktan çok liyakat sahibi ve buna sahip olabilecek kabiliyetteki gençlerin seçilip yetiştirildiği bir sistemi ifade ettiğini, bu bakımdan Enderun'un bütün tarihte çok özgün olduğunu söyler.³⁶

³¹ Kömür, s. 24.

³² Akkutay, s. 16.

³³ Kömür, s. 24-40.

³⁴ İpşirli, s. 185

³⁵ Osman **Ergin**, *Türk Maarif Tarihi*, Eser Kültür Yayınları, İstanbul 1977, c. 1, s. 16.

³⁶ İlber **Ortaylı**, *Osmanlıyı Yeniden Keşfetmek*, Timaş Yayınlar, İstanbul 2006, s. 175.

2. BÖLÜM

2.1. Enderun Mektebi'nin Kuruluşu, Gelişimi ve Kapanışı (Tarihi Serüveni)

Enderun Mektebi'nin hangi padişah döneminde kurulduğuna dair araştırdığımız kaynaklar içerisinde iki farklı görüş ağırlık kazanmıştır. Birincisi Enderun Mektebi'nin II. Murat tarafından kurulduğuna dair diğeri ise Fatih Sultan Mehmet tarafından kurulduğuna dair görüş. Akkutay, *Enderun Mektebi* adlı eserinde İstanbul Belediyesinde bulunan Muallim Cevdet Yazmaları kısmında yazarı belli olmayan “Enderun Tarihi” isimli çalışmadan aldığı delille II. Murat'ın Enderun Mektebi'ni kurduğunu şöyle dile getirmiştir:

“ Devlet-i Aliyye-i Osmaniyyenin ibtida-i teşekkülünde Mabeyn-i Hümayunun tanzimine dahi bed' olunup cennet mekan Gazi Sultan Murat Han-ı Sani Hazretleri zamanında orta sarayında Daire-i Hümayunun tanzimi sırasında Harem-i Hümayun istihdam olunduğu gibi hizmeti şahaneleri için dahi mahalik-i menkule zâdegan evladından bazıları celb ve terbiye olunarak Enderun-ı Hümayunun esası vaz' olunmuş ve onlardan birçoğu sunufu ilmiye ve kalemiyye ve mülkiyede kesb-i meleke ve iktidar ile vüzerâ ve südür ve beylerbeyi yani vülattan olmuşlardır.”³⁷

İsmail H. Baykal ise *Enderun Mektebi Tarihi* adlı eserinde bu mektebin kurucusu olarak Fatih Sultan Mehmet'i göstermiştir.³⁸ Aslında baktığımız birçok çağdaş eserde tam olarak Enderun Mektebi'nin başlangıcı ile ilgili net bir tarih verilmemiştir. Bizde sonuç olarak şu kanı hasıl olmuştur ki: Enderun Mektebi, II. Murat zamanında kurulmuş, Fatih Sultan Mehmet zamanında yalnız bir devşirme mektebi olmaktan çıkıp devletin korunması ve geliştirilmesinde ihtiyaç duyulan tüm mülki ve idari kadroları yetiştirmekle vazifeli, sistemli bir eğitim müessesesi haline getirilmiştir.³⁹ Fatih Sultan Mehmet'in, Enderun'a ayrı bir ehemmiyet vermesinin sebebi olarak, Belgrat ve

³⁷ Akkutay, s. 26.

³⁸ İsmail H. Baykal, *Enderun Mektebi Tarihi*, İstanbul Fethi Derneği Neşriyatı, İstanbul 1953, s. 48.

³⁹ Enderunlu Abdüllatif, *Ayine-i Derûn* (Neş: Ahmet Köç), Çamlıca Yayınlar, İstanbul 2013, s. 27.

Boğdan seferlerinde Enderun talebelerinin kahramanlıklarına şahit olmasını gösterebiliriz. Bunun üzerine de Enderun Mektebi'nde devletin ihtiyaç duyduğu her türlü memurun yetiştirilmesini emretmiş Edirne Sarayı'ndaki teşkilatı daha da geliştirerek Topkapı Sarayı'nda tatbik etmiştir.⁴⁰

Fatih Sultan Mehmet ile başlayan Enderun Mektebi'nin gelişimi II. Beyazıt, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde de devam etmiştir. Bu padişahlar zamanında Enderun'a kazanılan bina ve daireler IV. Murat, III. Ahmet, III. Mustafa tarafından bakım ve tamir görmüştür.⁴¹

II. Beyazıt, sarayda Müezzin Başı, Berber Başı, Tüfenkçi Başı, Baş Lala, Üzengi Ağalığı gibi memuriyetler kurmuş ve bunların her birinin görevlerini bir talimatnameye bağlamıştır. Enderun'a eleman yetiştirmek için Galata Sarayı'nı hazırlık okulu yaptırmıştır.

Yavuz Sultan Selim ise sarayın teşrifat merasimini bozmadan Hırka-i Saadet ziyaretini mevcut merasime eklemiştir. Bu tarihten itibaren saray içerisinde hiç kimse Babü's-Saade daha sonra Darü's-Saade Ağalarının üstünde bir mevkiye ulaşamamıştır.

Kanuni Sultan Süleyman zamanında sarayın ihtişamı en üst seviyeye gelmiştir. Bu dönemdeki resmi gün ve alaylarda sarayın muhafazası çok iyi yapılmıştır. Enderun'un hizmeti için sarayda Bekçi, Bostancı, Haseki, Baltacı, Kapıcı, Saray Ağası, Peyk, Solak, Mehter, Seyis, Şahinci, Çakırcı, Tirendaz gibi görevlilerden her zaman birkaç bin kişi bulunurdu. Herkes görevini çok iyi bilir ve nizamsız, teşrifatsız, geleneksiz hiçbir şey olmazdı.⁴²

18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başlarına geldiğimizde ise değişen dünya düzeni içerisinde gelişen ekonomik, sosyal ve siyasal hadiselerden uzak kalan, takip etmekte geç kalan Osmanlıdaki gerileme tüm kurumları etkilediği gibi Enderun'da da aksaklıklara sebebiyet vermiştir. Özellikle 19. yüzyılda bu gerilemeyi engellemek için açılan Avrupa modeli okullar Enderun'u ikinci plana düşürmüştür. II. Mahmut zamanında(1808- 1839) Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla(1826) başlayan süreçte Enderun'da da bir takım ıslahatlar yapıldı. Sarayın geleneklerinden olan tomak, cirit,

⁴⁰ Ali Seydi Bey, s. 130.

⁴¹ Akkutay, s. 27.

⁴² Ali Seydi Bey, s. 22- 23.

bamyacı, lahanacı gibi oyunları son kez izleyen II. Mahmut 1827’de bunları yasakladı. 1830’da Silahatlık’ın kapatılmasını müteakip “Enderun-ı Hümâyûn Nezâreti” ismiyle bakanlık ve bir sene sonra da bunun yerine “Mâbeyn-i Hümâyun Müşirliği” kurulmuştur. Böylece daha önce Rikabdar ve Çuhadar Ağa tarafından görülen hizmetler Mâbeynciler tarafından görülmeye başlamıştır. Daha sonra “Enderun-ı Hümayun Nezareti” ismi değiştirilerek önce “ Mabeyn Nezareti” sonra o da değiştirilerek “ Hazine-i Hassa Nezareti” ismi verildi. Bu unvan da saltanatın kaldırılmasıyla tarihe karışmıştır.

Abdülmecit(1839- 1861) Dolmabahçe Sarayı’nı inşa ettirip devletin merkezini oraya taşıyınca kadar Enderun, Osmanlı Devleti’nde çok önemli bir görevi yerine getirmiştir. Devletin merkezinin Topkapı Sarayı’ndan Dolmabahçe’ye taşınmasıyla Enderun Teşkilatı gevşemeye ve bozulmaya yüz tutmuş, Enderun talebelerinin eski yükselme yolları kapanmıştır. II. Abdülhamit döneminde de(1876- 1909) Enderun önemini iyice yitirmiş ve Meşrutiyet’le bu iyice pekişmiştir.⁴³

Halit Ziya Uşaklıgil, Enderun’un son dönemlerinde Mabeyn Başkatipliği yapmış birisi olarak buranın düzensizliğinden bahsettikten sonra yapılan düzenleme ve tesviyelerle intizama kavuştuğunu ve Topkapı Sarayı’nın bütün teşkilatıyla Hazine-i Hassa’nın tüm yükünü kaldırabilecek bir konuma geldiğini söylemiştir.⁴⁴

Enderun Mektebi, 1 Temmuz 1909 tarihinde yayımlanan bir Kararname ve bir Talimatname ile lağvedilmiştir. 1923 senesinden sonra da Topkapı Sarayı, müze ve kütüphane haline getirilerek bütün memur ve müstahdemler bu işlerle görevlendirilmişlerdir. Böylece beş asırlık bu müesseseye son verilmiştir.⁴⁵

2.2. Enderun Mektebi’ne Öğrenci Alımı

2.2.1. Devşirme(Kul) Sistemi

Enderun’a eleman alımı “ Devşirme Sistemi” ile yapılırdı. Buna göre belli bölgelerden çoğunlukla Hristiyan ailelerden belli kurallar çerçevesinde devşirme yapılarak acemi oğlanı alınmıştır.(Daha sonraları Müslümanlardan, Anadolu’dan, asil ailelerden veya

⁴³ Pakalın, s. 535- 536; Güngör, s. 10

⁴⁴ Halit Ziya Uşaklıgil, *Saray ve Ötesi*, Hilmi Kitapevi, İstanbul 1940, s. 103- 105.

⁴⁵ Ergin, s. 24.

köle pazarlarından da örneğini gördüğümüz devşirmeler yapılmıştır ancak bu genel kaideyi değiştirmez.)

Enderun Mektebi'ne öğrenci alınmadan önce devlet adamları, devletin ne kadar iç oğlanına ihtiyaç duyduğunu Divan-ı Hümayun'da görüşerek karar veriyorlardı. Divandan çıkan karara göre devşirme toplanması için önce Beylerbeyi'ne sonra da Sancakbeyi'ne ferman gönderilip gerekli hazırlıkların başlatılması emri verilirdi. Fermada belirtilen kriterler doğrultusunda yaşları 8 ila 20 arasında değişen gençlerden kritere uyanlar devşirilirdi. Devşirme Sistemi Osmanlı Devleti'nin ihtiyacına göre 3- 5- 7 yılda bir yapılırdı. Erken dönemden beri oğlanların seçim işlerine o bölgede görev yapan Beylerbeyi, Sancakbeyleri veya Kadılar bakarken Fatih Sultan Mehmet'in yaptığı düzenlemelerle bu uygulamayla ilgili daha kesin esaslar ortaya konmuştur.⁴⁶

Devşirme Sistemi'nde belli bir nizam vardı. Devşirilecek oğlanların yaşları kadar yüz güzelliklerine ve düzgün vücut yapılarına da bakılırdı. Çocuk tedarikinin her kırk evde bir evden yapılması, evin tek çocuğunun alınmaması ve alınanların evlenmemiş olması da gerekiyordu. Ayrıca ana ve babadan yetim, köy kethüdası oğlu, sığırtmaç, çoban ve oğulları, dilsiz, kel, fodul, köse, doğuştan sünnetli, Türkçe bilen, sanat sahibi, İstanbul'a gelip gitmiş, çok uzun ve çok kısa boylu olanlar da devşirme olarak alınmamıştır. Yahudiler ticaretle uğraştıkları, anne babası ölen çocukların terbiyeden yoksun olacakları, köy kethüdasının oğlu köy sefihlerinden olacağı için tercih edilmemişlerdir. İstisna olarak Fatih Sultan Mehmet devrinde Bosna halkından, Müslüman olanlardan devşirme alınmış, sonraki yüzyıllarda Trabzon, İstanbul, Bursa, Kayseri, Karaman, Erzurum bölgelerinden de devşirme toplanmıştır. Sonuç olarak devşirilen bütün bu çocukların en seçkinleri padişah hizmetleri için iç oğlanı olarak ayrılırken geriye kalanlar ise acemi oğlanları olarak istihdam edilmişlerdir.⁴⁷

Devşirilen çocuklar sürü denilen yüz, yüz elli, iki yüz vs. kişilik kabileler halinde sürücü muhafızlar kontrolü altında devlet merkezine getirilirdi. Yolda başlarına bir iş gelmemesi için sıkı tedbirler alınırdı. Merkeze ulaştıklarında birkaç gün dinlendirilir daha sonra Kelime-i Şehâdet getirtilip Müslüman olmaları sağlanırdı. Acemi Ocağı Ağası tarafından kontrol edildikten sonra Eşkal defterlerine kaydedilirdi. Bu

⁴⁶ Abdulkadir **Özcan**, "Devşirme", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, C. 9, s. 256.

⁴⁷ Koçu, C. 2, s. 25.

defterlerde hiçbir zaman onların babalarının isimleri bildirilmemiştir. Çocukların baba isimleri kısmına genellikle Allah'ın kulu anlamına gelen Abdullah, Abdü'l-Mennan, Abdü'l-Cebbar gibi isimler yazılmıştır. Devşirmelerin gerçek manada kimliklerini, kasaba ve köylerini belirten defterler sadece Yeniçeri Ağası'nda bulunurdu. Onun dışında hiç kimsenin görmesine müsaade edilmezdi. Bundan sonra devşirmeler sünnet edilir ve Müslüman ismi alırlardı. Sonrasında ise fiziki yapısına göre seçme yapılırdı.⁴⁸

2.2.2. Aileye Verme (Türk'e Verme)

Devşirme oğlanlarının, Türkleştirilip İslamlaştırılmak amacıyla Anadolu ve Rumeli'deki Türk ailelerine verilmesidir. Yaşları ve durumlarına göre 3 ila 8 yıl kadar süren bu devreye “ Türk'e Verilmek” denmiştir. Bu gençler menbâında Türkçeyi, Türk adet ve ananelerini ve Müslümanlığı öğreniyorlardı. 17. yüzyılın başlarına kadar Anadolu ve Rumeli'deki Türk aileler yanına, devletin sorumlu adamları denetiminde dağıtılıyorlardı.

Aileye verme ilk önceleri Pençik⁴⁹ uygulamasını yönlendiren bir ilke olarak işlemiş, daha sonra ise devşirme yapılan kimselerin eğitimlerinde de ilk basamak olarak uygulanmaya devam edilmiştir. Acemiler yani Pençik oğlanları, daha sonra Devşirme Kanunuyla alınan Osmanlı hudutları dahilindeki Hristiyan çocuklarıdır.

Türk çiftçilerine verilen bu oğlanlar yetiştikten sonra birer akçe yevmiye ile acemi ocağına, Gelibolu'daki gemi hizmeti ve daha başka hizmetlerde de bulunduktan sonra “ Kapuya Çıkma” veya “ Bedergah” ismiyle yeniçeri ocağına kaydedilirdi.

Türk aileler yanına verilen devşirmeler her sene Anadolu ve Rumeli Ağaları tarafından gönderilen Kethüdalar tarafından kontrol edilirdi.⁵⁰

Aileye verme de Devşirme Sistemi gibi elde edilen fertlerin istihdamının yapılarak savaşın doğal sonucu olarak ortaya çıkan bu durumun sisteme faydalı hale getirilmesidir, diyebiliriz.

⁴⁸ İsmail H. **Uzunçarşılı**, *Kapıkulu Ocağı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988, s. 145.

⁴⁹ Pençik Kanunu: Farsça penç(beş) ile yek(bir) kelimelerinin birleşmesiyle oluşur. İslam Hukukuna göre Savaşlarda elde edilen ganimetlerin 1/ 5'nin devlet hazinesi Beytü'l- Mâle aktarılır. Buna dayanarak I. Murat Hüdavendigâr, 1363 yılında savaş esirlerinin beşte birinin alınması için bu kanunu çıkarmıştır.(M. Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C. 2, s.767.)

⁵⁰ Serdar **Özdemir**, “ Osmanlı Devletinde Devşirme Sistemi”, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2003 (Yayınlanmamış Doktora Tezi), s. 95

2.2.3. Hazırlık Sarayları

Rumeli ve Anadolu'dan devşirilen oğlanlar devlet merkezi olan İstanbul Topkapı Sarayı'na getirilirdi. Oğlanlar, burada Arz Odası'nda padişahın huzuruna çıkarıldıktan sonra Kapı Ağası, her grubun içerisinde münasip olanları seçerek padişahın onayı doğrultusunda Edirne, Galata, İbrahim Paşa ve bir aralık İskender Çelebi Saraylarına saray âdabı ve muâşeretini görmeleri için gönderirdi. Geriye kalanları da Kapıkulu Ocakları için Yeniçeri Ağası'na gönderirdi.⁵¹

2.2.3.1. Edirne Sarayı

Edirne'de eski saray ve yeni saray olmak üzere iki saray mevcuttu. Yeni sarayda padişahlar oturur eski sarayda ise devşirmeden gelen acemi oğlanları yetiştirilirdi.⁵² II. Murat, 1450 tarihinde Edirne'de Tunca Nehri kenarında yeni bir saray inşasına başlamış fakat tamamlamaya ömrü yetmemiştir. Fatih Sultan Mehmet, babasının sona erdiremediği bu sarayın inşasını 1452'de başlatarak neticelendirmiştir. Burası İstanbul'daki Topkapı Sarayı yapılarına kadar yeni saray olarak isimlendirilmiş, şehirde kalan saray da eski saray olarak adlandırılmıştır. Edirne, İstanbul'un fethinden sonra devlet merkezi olmaktan çıkmış olsa da ihmal edilmemiş padişahlar tarafından ziyaret edilmiştir.⁵³

Osmanlı Devleti, İstanbul'u merkez yaptıktan sonra Edirne'deki eski saray teşkilatını ve Bostancı Ocağı'nı devam ettirmiştir. Merkeze gelen devşirmelerden seçilenlerin bir kısmı padişahın emriyle divan tarafından Yeniçeri Ağası'na yazılan hükümle buraya gönderilmiştir. Bu acemi oğlanlarının genel bakımı Edirne Saray Ağası'na aittir.⁵⁴

Edirne Sarayı'nda eğitim gören acemiler, saray hocaları tarafından yetiştirilirdi. Kabiliyetli olanlara silah ve binicilik talimi yaptırılırdı. Buradan belli bir eğitim seviyesine ulaşan kıdemli oğlanlar ihtiyaca göre üç veya yedi yılda bir yapılan çıkmalarda veya padişahların tahta oturmalarında yapılan büyük çıkmalarda en kabiliyetli olanlar Topkapı Sarayı Enderun Mektebi Büyük ve Küçük Odalarına, geriye kalanlar ise Kapıkulu Süvari Ocağı'nın aşağı bölüklerine çıkarılırlardı. Çıkacak olan

⁵¹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 301.

⁵² Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 301.

⁵³ Akkutay, s. 72.

⁵⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 302.

oğlanları, Edirne Saray Ağası, Topkapı Sarayı Kapı Ağası'na bildirir o da padişaha arz ederek padişahın iradesini alırdı.⁵⁵

Eğitim sistemi açısından bütün saray mekteplerinin tesis ve maksatları bir olduğu gibi programları, eğitim ve öğretim usulleri, disiplin tarzları, idare kadroları da birbirlerine eş değerd. Mesela Yavuz Sultan Selim, Topkapı Sarayı'nda Hırka-i Saadet ve Has Oda Teşkilatı'nı kurduğunda veya I. Ahmet, Seferli Odası'nı kurduğunda aynı teşkilatların Edirne Sarayı'nda da kurulduğunu görüyoruz. Yalnız Enderun Mektebi üst dereceli odalarda tahsil seviyesi ötekilerden yüksekti. Edirne Sarayı'nda eğitim İdadi seviyedeydi.⁵⁶

Edirne Sarayı 17. yüzyıla kadar İstanbul Sarayı'na ve Kapıkulu Süvari Bölüklerine öğrenci göndermiş olmakla beraber son zamanlarda ehemmiyetini kaybetmiştir. Nihayet bu teşkilat 1675 yılında kaldırılmış olup burada bulunan öğrencilerden Topkapı Sarayı Enderun'a seçilenleri İstanbul'a, geriye kalanları ise Kapıkulu Süvarilerinin aşağı bölüklerine verilmiştir.⁵⁷

2.2.3.2. Galata Sarayı

II. Beyazıt tarafından 1481 yılında Galata mahallinde devlet hizmetlerine ve Enderun'a öğrenci yetiştirmek amacıyla Gül Baba diye tanınan bir velinin işareti ve öğüdü üzerine kurulmuştur. Gül Baba'nın padişaha gösterdiği arazinin etrafına duvar çevrilmiş, içerisine bir cami ile ayrı ayrı üç koğuş yaptırılmıştır. Bu sınıflar en az iki yüz öğrenci alacak kapasitededir. Her bir koğuşa birer hamam, zabıt dairesi ve mutfak ilave edilmiştir. Daha sonraları da yeni daireler ilave edilmiştir.⁵⁸

Galata Sarayı'nda üç sınıf vardı. Birinci sınıfında ya da küçük odada olan öğrenciler iki üç sene çeşitli dersler ve sanatlar öğrendikten sonra bilgilerini, iktidar ve ehliyetlerini ispat ederlerse ikinci sınıf olan orta odaya geçerlerdi. Orada da yine iki üç yıl okuyup daha üstün dersler aldıktan sonra üçüncü sınıf kapasitesine ulaştıklarında son oda olan büyük odaya terfi ederlerdi. Bu sınıf geçme sistemi diğer hazırlık saraylarında da aynen mevcuttu.

⁵⁵ Akkutay, s. 73.

⁵⁶ Fethi İsfendiyaroğlu, *Galatasaray Tarihi*, Doğan Kardeş Basımevi, İstanbul 1952, Cilt 1, s. 88. ; Akkutay, s. 73.

⁵⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 302.

⁵⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 303. ; Akkutay, s. 74.

Burada okutulan dersler ise Arapça, Farsça, Kıraat, Musiki, Fıkıh, Mantık, Tasavvuf ve Riyaziyattır. Uygulamalı olarak da silah kullanmak, ok atmak, ciritbazlık, gibi savaşta yarayacak teknikleri de öğrenirlerdi.⁵⁹

Günlük ders programları ve istirahatleri, Enderun Mektebi'nde olduğu gibidir. Sabah Ezanı okununca tüm talebeler odalar halinde mescide gider namazlarını kılar ve düzenli bir biçimde geri dönerlerdi. İkinci namazından sonra akşam yemeği yenir ve yemekten sonra da diğer yemek ve namazlardan sonra olduğu gibi talebeler teker teker lala önlerinden geçer laubali hareketlere müsaade edilmezdi. Lalalar, talebelere saray adâb-ı muaşeretini, ilim ve marifeti bir baba şefkatiyle öğretirlerdi. İkinci namazından sonra Saray Ağası tarafından izin verildiği hallerde cirit, tomak, çûp ve top oyunları oynanırdı. Oyun oynamak istemeyenler saray içlerinde zamanlarını farklı değerlendirebilirlerdi.⁶⁰

II. Beyazıt, Galata Sarayı'nın kurulmasını kendisine telkin eden Gül Baba başta olmak üzere mektebe bazı muallimler tayin ettirmiş ve ders programlarını onlara hazırlattırıştır. Yazı ve musiki dersleri için ayrıca üstatlar getirtmiş ve spor faaliyetleri için de bilgi ve kabiliyeti olanlardan talebelerin fazlaca faydalanmasını sağlatmıştır.

16. yüzyıl ortalarında hocalar günlük yedi akçe maaş alırlardı. Burada yetişen öğrenciler yeni saraya yani Topkapı'ya terfi ettiği gibi öğretmenler de Topkapı Enderunu'na hoca olarak terfi edebiliyordu.

Mektebin idarecisi Galata Sarayı Ağası olur idi. İdarecinin mutlaka saray usul ve terbiyesini iyi bilen kimselerden olması şarttı. Bu görev Ak Ağalara verilmişti. Ak Ağalar hadım oldukları için aile hayatları olmayıp tek meşgaleleri talebeler ve mektebin işleri olmuştur. Sarayın herhangi bir memuru mektebe müdür olarak atanmazdı. Çünkü buradan yetişen kabiliyetli öğrenciler Enderun'a iç oğlanı olarak gelip padişaha hizmette bulunacaktı.

Galata Sarayı Mektebi'ni yeni baştan ıslah eden ve ciddi kurallar koyan Kanuni Sultan Süleyman olmuştur. Onun zamanı Galata Sarayı'nın en verimli zamanıdır. Mektebin II. Beyazıt'tan kalma kıyafet düzeni daha da geliştirilmiştir. Müdürlerden başlayarak,

⁵⁹ İsfendiyaroğlu, s. 110.

⁶⁰ Baykal, s. 106- 107.

memurlara, talebe ve hademelere kadar bu kural uygulanmıştır. Müdürlerin yazın ve kışın giyecekleri kıyafetler bellidir. Mektebin diğer idarecileri ve öğretmenleri de rütbe ve derecelerine göre belirli kılık- kıyafet ile gezmeye mecburdular.

Kılık kıyafete bu kadar ihtimam gösterilmesinin sebebi medeni alışkanlıklar kazandırmaktır. Buradan iyi yetişen gençler Enderun'a alınırlardı. Onun içindir ki talebeler ilk günden itibaren saray adabına, her türlü teşrifat, terbiye ve nezaketine, kılık kıyafet düzenine alıştıırılırdı.

Kanuni Sultan Süleyman, ilme verdiği önemden dolayı Galata Sarayı'nın öğrenci sayısını artırmayarak sarayın niceliğine değil niteliğine önem vermiştir. Hatta İbrahim Paşa Sarayı ve İskender Çelebi Sarayı Mekteplerini bu amaçla kurmuştur.

Galata Sarayı Mektebi'nde eğitim ve öğretimin hakkını veren, başarılı olan öğrencilerden güzel ahlakları ve kabiliyetleri ile diğer arkadaşlarından üstün özellikler gösterenler Enderun'a kabul olunuyorlardı. İçlerinden birçoğu sarayın büyük memuriyet ve makamlarına geliyorlardı. Sadrazamlığa kadar yükselenleri vardı. Kabiliyet gösteremeyenler ise çıkma süresi gelince on dört veya on altı akçe ile Sipahi Bölüklerine nakledilerek askerlik mesleğine girerlerdi.⁶¹

Buradaki öğrencilerin önemli bir kısmı Enderun Mektebi, Küçük ve Büyük Odalardaki boşlukları doldururlardı hatta ender olsa da büyük bir lütuf sonucunda kaftanlı odaları olan Seferli, Kiler, Hazine ve Has Odalara alınırlardı ki bu da Galata Sarayı'nı diğer saraylara nazaran daha itibarlı kılıyordu.⁶² Bundan dolayı İstanbul'un ileri gelen aileleri çocuklarının iyi bir eğitim öğretimden geçip saraya girmeleri için Galata Sarayı'na girmelerini isterlerdi.

17. yüzyılın başlarında Yeniçeri ve Sipahilerin ayaklanmalarında Galata Saraylıların da çıkma yani terfi istemek suretiyle yaptıkları sert hareketler ve sonraları da fesat ve kavga çıkarmaya devam etmeleri neticesinde 1675 yılında diğer Edirne ve İbrahim Paşa Sarayları İç Oğlanı Teşkilatı'nın kaldırılması sırasında burası da kaldırılmıştır. Kabiliyetli olanları Enderun'a alınırken diğerleri Süvari Bölüklerine dağıtılmıştır. Sonrasında ise medreseye çevrilmiştir. İlerleyen yıllarda da amacı doğrultusunda tekrar

⁶¹ İsfendiyaroğlu, s. 141-170, 180,383.

⁶² Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 303.

hazırlık sarayı haline getirilse de tekrar medreseye, tekrar hazırlık sarayına çevrilerek artık eski düzen ve nizamı kalmamıştır. 1753 yılında Fatih ve Ayasofya Kütüphaneleri gibi büyük bir kütüphane yapılmış, 1840 yılında Tıp hane olmuş, Abdülaziz döneminde adliye kışlası, 1862 tarihinde İdadi-i Umumi ve nihayet 1868 yılında Galatasaray Sultanisi adıyla bugünkü Lise haline gelmiştir.⁶³

2.2.3.3. İbrahim Paşa Sarayı

İbrahim Paşa Sarayı, Kanuni Sultan Süleyman'ın kız kardeşi ile evlenen Vezir-i Azam İbrahim Paşa için tahsis edilmiş olup bundan sonra saray onun ismiyle anılmıştır. Damat İbrahim Paşa'nın 1536 tarihinde öldürülmesinden sonra ise burası diğer hazırlık sarayları gibi acemi oğlanlarının mektebi haline getirilmiştir. Bu saray, Sultan Ahmet Camii karşısında(eski at meydanı) bulunan tapu dairesi ile yeni adliye sarayı arasındaki binadır.

Saray Bosna ve Arnavutluk'tan alınan devşirmeler ile esir olarak elde edilen asilzade çocuklar bu saraya getirilmiştir. Diğer hazırlık sarayları gibi Enderun Mektebi'ne ve Kapıkulu Süvari Ocaklarına öğrenci yetiştirmek için kurulmuştur. Buralarda okuma yazmayı öğrendikten, Türk İslam gelenekleriyle yetiştikten sonra kabiliyetli olanlar Topkapı Sarayı Enderun Mektebi'ne diğerleri ise Kapıkulu Süvari Bölüklerine çıkma olurlardı. İç oğlanlarından başka burada görevli olarak baltacı, aşçı, çamaşırcı, ekmekçi bulunur zamanı gelince bunlar da Yeniçeri Ocağı'na verilirdi.

1567 yılında mutfağının tamiri dolayısıyla geçici olarak buradaki öğrenciler Galata Sarayı Mektebi'ne nakledilmiştir.

IV. Mehmet zamanında masrafların çokluğundan şehremini askere para ödeyemiyordu. Acemi oğlanlar yokluk içerisine düşmüştü. Yeni bir padişah tahta çıktığında bu hazırlık sarayları ve Enderun Mektebi'ndeki oğlanların sırası gelenlerinin çıkma yapılması kanundu ancak bu sefer ihmal edilmişti. Bunun üzerine Galata Sarayı'ndaki öğrenciler İbrahim Paşa Sarayı'ndaki öğrencileri de kışkırtıp “ Sultan Ahmet Vakası” denilen ayaklanmayı çıkardılar. Bu ayaklanma ile ağaların ne kadar kuvvetlendiği ortaya çıkmış ve ağalar saltanatının başlamasına yol açmıştır. Bunun üzerine IV. Mehmet, 1675'te buradaki teşkilata son vererek içindeki öğrencilerin kabiliyetlilerini Topkapı Sarayı

⁶³ Akkutay, s. 83.

Enderun Mektebi'ne geriye kalanlarını da Kapıkulu Süvari Bölüklerine dağıttırıştır. Binaya musıla-yı sahn derecesinde bir müderris ve bir de bekçi tayin ettirmiştir.⁶⁴

2.2.3.4. İskender Çelebi Sarayı

Kanuni Sultan Süleyman, Defterdar İskender Çelebi'nin ölümünden sonra Küçükçekmece'deki evini hazırlık sarayı haline getirtmiştir. Burada altı bin oğlan toplatmış olup bunların eğitim almasını sağlayarak içlerinden birçok vezir ve devlet adamı yetiştirilmesini sağlamıştır. Örneğin Sokullu Mehmet Paşa, buradan yetişmiş ve Sadrazam olmuş birisidir.

Burada da eğitim aynı diğer hazırlık saraylarındaki gibiydi. Yetiştirilen öğrenciler kabiliyetlerine göre Topkapı Sarayı Enderun Mektebi'ne alınır, diğerleri de Kapıkulu Süvari Bölüklerine gönderilirdi.

Bu saray hakkında fazla bilgiye ulaşamadık. Akkutay da *Enderun Mektebi* adlı eserinde yerli ve yabancı kaynaklarda ve arşiv belgelerinin tasnif edilenleri arasında pek bilgi olmadığını söyler.⁶⁵

2.2.4. Sistemi Dışından Enderun Mektebi'ne Giriş

Devşirme Sistemi, Türk'e Verme ve Hazırlık Sarayları, Enderun Mektebi'ne katılmanın yolları iken istisna olarak bu sistemin dışından da bu mektebe girişler vaki olmuştur. Bu duruma birkaç örnek verecek olursak Türklerden devşirme alınmamasına rağmen İsfendiyaroğullarından Ahmet Paşa, Saraya Çakırcı Baş olmuştur daha sonraları Şam ve Konya Valiliği yapmıştır. Yine Türk olup Enderun'a giren kişilerden Kızıl Ahmet Paşa'yı da sayabiliriz.

Bazen padişahlar da sistem dışından Enderun'a birilerini almıştır. Evliya Çelebi'nin ve Külhanbeyi Hüseyin'in saraya alınmaları bu şekildedir. Ayrıca Balkan senyörlerinin, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa ile Mentеше Beyliği'nden Yakup Bey'in oğulları da rehin alındığında Enderun'da eğitime tabi tutulurlardı. Bu uygulama Selçuklu, Bizans, Abbasi gibi devletlerde de görülen bir uygulamaydı.

⁶⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 306- 307. ; Akkutay, s. 84-85.

⁶⁵ Akkutay, s. 86.

Son dönemlerde ise Vezir, Paşa gibi önde gelen devlet adamları iltimas yoluyla çocuklarını ve yakınlarını Enderun'a aldırılmışlardır. Ayrıca önemli devlet görevlerini yerine getirirken şehit veya gazi olan görevlilerin çocukları da padişahın emri ile Enderun'a alınmışlardır.⁶⁶

---

⁶⁶ Kömür, s. 70; Akkutay, s. 61

3. BÖLÜM

3.1. Enderun Mektebi'nde Eğitim Öğretim Kademeleri

Enderun Mektebi'ne gelmeden önce oğlanların yani öğrencilerin yukarıda ne gibi eğitimlerden geçtiklerinden bahsettik. Devşirme Kanunu ile alınan çocuklar hazırlık saraylarında yetiştirildikten sonra içlerinden Enderun Mektebi'nde okumayı hak edebilecek ehliyet ve liyâkata sahip gençler, artık İstanbul Topkapı Sarayı Enderun'una girmeye nail olurlardı. Buraya gelenler öncelikle Küçük ve Büyük Odalarda talim görürlerdi.

3.1.1. Küçük ve Büyük Odalar

Küçük Oda ile Büyük Oda'yı aynı başlık altında ele almamızın sebebi, aralarındaki farkın sadece eğitim görülen odaların birisinin diğerinden büyük olması sebebiyledir.⁶⁷ Yoksa Enderun Mektebi içerisindeki yerleri eğitim stratejisi açısından aynıdır.

Enderun Mektebi'nde “Dolamalı ve Kaftanlı” olmak üzere iki sınıf bulunmaktadır. Büyük Oda ve Küçük Oda talebeleri dolama giydikleri için “ Dolamalı” diğer oda talebeleri de kaftan giydikleri için“ Kaftanlı” adıyla anılmıştır. Dolamalı talebeler terfi edince Kaftanlı sınıfına geçerlerdi. Dolayısıyla Kaftanlı odaları statü bakımından Dolamalı odalardan üstündü.

Enderun Mektebi'nin ilk kademesini Küçük Oda oluşturur. Bâbü's-Saade'den içeri girildiğinde sol tarafta (Has Oda ile Kuşhane arasında⁶⁸) Küçük Oda, sağ tarafta ise Büyük Oda vardı. Bu Odalara Edirne, Galata ve İbrahim Paşa Saraylarında eğitimini başarıyla tamamlayan acemi oğlanları alınır ve ehliyetli hocalar tarafından Türk

---

⁶⁷ Akkutay, s. 86

⁶⁸ Muhammet **Keskin**, “Enderun Saray Okulunda Has Oda Teşkilatının Önemi”, Yeditepe Üniversitesi SBE, İstanbul 2009(Yüksek Lisans Tezi), s. 40. ; Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 309.

kültürüne ve Müslüman akidesine göre yetiştirilirdi.⁶⁹ Muhtemelen Büyük Oda, Fatih Sultan Mehmet; Küçük Oda ise Kanuni Sultan Süleyman tarafından kurulmuştur.⁷⁰

Enderun Mektebi'ne doğrudan öğrenci alınması caiz değildi. Alınacak oğlanlar, önce Edirne Sarayı, Galata Sarayı ve İbrahim Paşa Saraylarında eğitim görür, Topkapı Sarayı'na girebilecek derecede olgun bir hale geldikten sonra Enderun'a alınırlardı ve yeni gelen iç oğlanına otuz bir akçe vermek adetti. Topkapı Sarayı'na getirilen bu acemiler doğruca Kapı Ağası'nın incelemesi için önünden geçirilirdi. Kapı Ağası'nın iyice ve önemle gözden geçirdiği bu acemiler, hükümdara layık görülürse defterleri onaylanıp hükümdara sunulurdu ve kabul olunanlar odalarına yerleştirilirdi. Bu acemilerin dikkatlice seçilip belli başlı kriterlere tabi tutulmalarının sebebi ise şudur: Enderun Mektebi'nde okuyup verimli olmaları, ileride pek tabii olarak devlet hizmetinde buldukları zaman müfsit olmamaları ve idaresi altında bulunanlara kötü davranmamaları düşüncesi idi. Aslında sarayda öteden beri var olan bir kanaatte 'yüzü güzel olanın kalbi de güzel olur' düşüncesi de bu acemilerin alınırken titiz bir şekilde incelenmesine sebep olmuştur. İşte bu bakımdan seçim işlerinde dikkatli davranılır ve mutlak surette güzel, sevimli ve endamı düzgün olanları seçilirdi.⁷¹ Ancak 18.yüzyıla gelindiğinde asilzade ve Vezir çocuklarının Enderun Mektebi'ne alınmaya başladığı görülüyor ki bu hem devşirmenin hem de devletin temel dinamiklerinin bozulmaya başladığını gözler önüne sermişti.

Büyük Oda'nın büyük zabiti(sorumlusu) Seferliye de bakan Saray Kethüdası idi. Ayrıca Odabaşı, İmam, Külhancı Baş gibi önde gelen oğlanlar vardı; Küçük Oda'da ise Oda Kethüdası ismiyle bir zabıt bulunup bundan sonra Odabaşı ve Simitçi Baş gelirdi. Küçük ve Büyük Odalarda, eskilik yani kıdem, olmayıp 'halife' denilen on iki kalfa vardı ve bunlar odaların itibar sahibi öğrencileri idi. Bu halifeler dışarıdan gelen hocalardan ders alıp okurlar ve kendileri de oda efradından beşer onar kişiyi okuturlardı.⁷²

⁶⁹ Endrunlu Abdüllatif, s. 42

⁷⁰ Akkutay, s. 86

⁷¹ Baykal, s. 71

⁷² Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s.310.

Hane-i Sagir ve Hane-i Kebir de denilen bu iki odanın öğrencileri dolama denilen elbiseyi giydikleri için kendilerine Dolamalı dendiğini belirtmiştik ayrıca tek işlerinin ilim öğrenmek olması hasebiyle de ‘okur -yazar takımı’ diye de adlandırılmışlardır.⁷³

3.1.1.1. Küçük ve Büyük Oda Oğlanların Görevleri

Bu odadaki öğrencilerin görevi sadece okumak ve yazmaktır. Bunlar Enderun Mektebi'nin hazırlık sınıflarıdır ve sarayın en alt hizmetlerini yerine getirirler şayet kabiliyet gösterirlerse diğer odalarda en yüksek mevkilere gelebilirler. Bu odadaki öğrencilerin diğer Enderun odalarındaki öğrenciler gibi padişaha ait hizmetleri yoktu. Hatta diğer oda ağaları gibi bayramlarda padişaha el öpmeye gitmek de âdetlerinden değildi. Sadece padişah öldüğünde cenazesi yıkanınca kadar bu oda halifelerinden ayrılan dört öğrenci Kuran okurlardı. (şöyle ki: Vefat eden padişahın nâşı, Hırka-ı Saadet dairesi önündeki -sünnet odası tarafında- çeşmede yıkanır ve kefenlenip tabuta konularak, Has Oda'nın kapısının önündeki mermer döşemeli setin üzerine getirilirdi. Burada görevliler tarafından helallik alınarak tezkiye işlemleri yapılırdı.)⁷⁴ Bu hizmetlerine karşılık olarak Defterdar Hazinesi'nden biner akçe, Enderun Hazinesi'nden de sekizer altın alırlardı.⁷⁵ Bu bahşişler kanun üzere böyle verildiği halde Sultan İbrahim'in(1640-1648) ölümünde dörder yüz kuruş olarak verilmiştir.⁷⁶

3.1.1.2. Küçük ve Büyük Oda Oğlanların Maaşları, Dersleri ve Mevcut Sayıları

Küçük ve Büyük Oda öğrencilerinin maaşları günde sekiz akçe idi. Bununla beraber her birinin senelik birer kat elbiselik kumaş ve iki yüz düğme akçeleri vardı. Kendilerine birer çatma birer takke de verilirdi.⁷⁷ Ayrıca yukarıda da bahsettiğim gibi yeni gelen İç oğlanına otuz bir akçe verilmesi adettendi.

Küçük ve Büyük Odalarda okutulan dersler şunlardı: Kuran, İlmihal, Tecvit, Arapça, Farsça, Yazı, Cilt, Tezhip, Oymacılık, Ressamlık, Kıraat, Meşk, Hattatlık, Musiki ve Resim. Dil eğitimi olarak Türkçe, Arapça ve Farsça dilleri öğretilirdi. Spor ön planda tutulur, güreş, atlama, koşu, meç, ok çekme talimleri yapılırdı. Yaşça on dört ve üzeri

⁷³ Güngör, s.309.

⁷⁴ Tahir Güngör, “ Osmanlı Sarayı Enderun’unda Kuran Kültürü”, Osmanlı Toplumunda Kuran Kültürü ve Tefsir Çalışmaları-I-, İlim Yayma Vakfı, İstanbul 2011, s.50.

⁷⁵ Akkutay, s. 87.

⁷⁶ Baykal, s. 69.

⁷⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s.310.

olanlar fiziksel gelişimleri sebebiyle daha başarılı olurlardı.⁷⁸ 16. yüzyılın başlarında dört hoca ders vermişlerken, 17. yüzyılda ise yedi hoca ders vermişlerdir.

Her iki odanın da mevcudu değişik tarihlerde farklılıklar göstermektedir. Değişik senelere ait mevacic defterlerine(maaş defteri) göre Küçük ve Büyük Odaların mevcudu aşağıdaki tabloda zikredilmiştir:

YIL	KÜÇÜK ODA NÜFUSU	BÜYÜK ODA NÜFUSU
1634	169	289-295
1650	236	295
1660	347	357

Ayrıca Enderun oğlanlarının lezez(Şevval, Zilkade, Zilhicce aylarına ait maaşları) mevaciclerinin gösterildiği tarihsiz bir belgeye göre de Küçük Oda, üç yüz seksen üç; Büyük Oda, üç yüz altmış beş kişiden müteşekkildir. Buradan da şunu anlıyoruz ki Enderun bölümleri içerisinde Küçük ve Büyük Odalar en kalabalık nüfusa sahiptir.⁷⁹ Bu odalarda en fazla 15-16 yaşlarına kadar kalınabilirdi. Bu iki odadan terfi eden öğrenciler Dolama'dan çıkarak Kaftanlı olurlardı. Seferli, Kiler ve Hazine Odalarına yerleşemeyenler yani Kaftanlı olamayanlar ise on sekiz ile yirmi akçe arası bir parayla Süvari Ocağı'nın Sipahi veya Silahat Bölüklerine çıkarılırlardı. Büyük Oda'nın terfi ve nakil işlerine Saray Ağası bakardı. Saray Ağası, dilekçeleri Kapı Ağası'na çıkarır ve oradan da padişaha arz edilirdi. Padişah da dilekçenin üzerine ' yoluyla verdim' diye yazarak dilekçeyi geri gönderirdi; Küçük Oda'nın dilekçeleri ise Oda Kethüdası ve yine Kapı Ağası vasıtasıyla arz edilirdi. Enderun Mektebi'nin Seferli, Kiler ve Hazine Odalarında boş yer olduğu zaman Kapı Ağası'nın arz etmesi üzerine padişah ' kaftan altına verdim' diye yazarak dilekçelerini iade ederdi. Böylece Küçük ve Büyük Oda'dan terfi edenler Dolama'dan çıkarak Kaftanlı olurlardı. Bu odalardan da eksilen yerlere yeni iç oğlanı getirilirdi.⁸⁰

⁷⁸ Keskin, s. 41.

⁷⁹ Güngör, s. 20-21.

⁸⁰ Akkutay, s. 88. ; Baykal, s. 69.

Küçük ve Büyük Odalar 1675 tarihinde IV. Mehmet döneminde Edirne, Galata ve İbrahim Paşa Saraylarının teşkilatlarıyla birlikte lağvedilmiştir.⁸¹

3.1.2. Doğancı Koğuşu

Bütün Türk boylarında olduğu gibi Osmanlı Türkleri de av teşkilatına büyük önem vermişlerdir. Padişahlar bu avlara son derece ilgi hatta bunlardan avcı lakabı alacak kadar alaka besleyenler olmuştur.⁸² Osmanlılarda avcılık çok gelişmiş, teşkilatlanmış ve ülkenin her tarafında yaygınlaştırılmıştır. Kuruluş devri Osmanlı padişahları süreklilikle avlarına zağarcılarla birlikte çıkmış, daha sonra padişahın yanında ava çıkma imtiyazı saray avcılarına geçmiştir. Doğancılar, sarayın iç oğlanlarından ve taşrada görevlendirilenlerden olmak üzere iki kısımdır. Saray Doğancıları devşirme yoluyla yetiştirilen acemi oğlanlardan seçilir, özellikle bunlar, Edirne, Galata ve İbrahim Paşa Saraylarında yetiştirilen Doğancı çırakları arasından Enderun'a alınırlardı. Genel olarak sayıları 30 ile 40 arasında değişen Doğancıların, 'Hane-i Bazyân' da denilen Doğancı koğuşu vardı ve onlar burada kalırlardı.⁸³ 1478 yılına kadar bu hizmeti iç oğlanları arasında bulunan ve dokuz kişilik bir grubun başı olan Şahinci Baş görürken onun, Bîrun Ağaları arasına alınmasından sonra bu hizmet, Doğancı Baş'na geçmiş ve koğuşun adı Doğancılar olarak değiştirilmiştir. Saray Doğancıları ile Taşra Doğancılarının en yüksek amiri olan Doğancı Baş, Şikâr⁸⁴ halkının yönetimine bakmakta idi. Taşradaki Doğancıları ise her bucakta bulunan Doğancı Başlar yönetmekte idi.⁸⁵ Tezimizin konusu Enderun mektebindeki odalar olduğundan Taşra Doğancılarını ele almıyoruz.

Doğancı Koğuşu, Topkapı Sarayı Enderun'unda Hazine ile Has Odaları arasında yer alırdı. Enderun'da, Büyük ve Küçük Oda'dan sonra ilk Kaftanlı Odası olarak bu oda gelir. Avcı Sultan Mehmet (IV. Mehmet (1648-1687)) tarafından kaldırıldıktan sonra bunlardan bahsedilmemektedir. Ancak daha önceden bir Doğancı Baş'ın emri altında böyle bir Enderun halkı bulunduğu görülmektedir.⁸⁶

⁸¹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 310.

⁸² Akkutay, s. 89

⁸³ İsmet **Parmaksızoğlu**, "Doğancı Koğuşu", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt 13, Ankara: Milli Eğitim Yayınevi, 1966. s. 416.

⁸⁴ Osmanlılarda avla alakalı göreve Şikâr, görevlilere ise Şikâr halkı tabiri kullanılırdı.

⁸⁵ Parmaksızoğlu, s.415.

⁸⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s.311.

3.1.2.1. Doğancı Oğlanların Görevi

Padişaha ait olan şahin ve doğan gibi hayvanları besleyip onlara av yapmayı ğretirlerdi. Doğancılar, Padişah ava çıktığında Doğancı Başı'nın gözetimi altında padişahın önünden ve yanından giderek doğan ve şahini av yapması için uururlardı. Ayrıca padişah avda bulunduğu sırada avcılar tarafından veya dış pazarlardan av hayvanı getirenlere, getirdikleri avı padişaha sunmak ve bahşiş vermek Doğancı Başı'nın görevi idi.⁸⁷ Ava gidilmeden önce hazırlanılması gereken her şeyi Doğancı planlardı. Padişahın yakınında bulunan Doğancı Başılar, padişahın bu eğlenceli zaman diliminde onun birçok ltfuna nail olmuşlardı. Av merakı olmayan padişahların hükümranlık dönemine bakıldığı zaman ise bu teşkilatın sarayda pek öneminin olmadığı görülür.⁸⁸ Saray avcılarının sayısı sultanların ava olan merakına göre değişmiştir. Fatih Sultan Mehmet zamanında sarayda sadece dokuz şahinci varken 17.yüzyılda bu sayı kırka kadar yükselmiştir. 17. yüzyıl başlarında Topkapı Sarayı'ndaki şahinci, doğancı ve atmacacılardan oluşan şikar halkının toplam sayısı beş yüz doksan iki olup bunların sadece otuzu doğancıydı. Doğancı Koğuşu'nun eyaletlerde de merkezdekine benzer fakat hepsi Tımarlı, Doğancı Teşkilatları vardı. Eyaletlerde Doğancılık babadan oğula geçtiğinden Doğancı oğulları baba iftliklerinin varisi olurlardı.⁸⁹ Doğancılar esas olarak bu koğuşta hizmet etmekle birlikte başka koğuşlarda da çalışmışlardır. Mesela 17. yüzyılda bu koğuştan Has Oda'da üç, Hazine Odası'nda yedi, Seferli Odası'nda ise yirmi kişi çalışmaktaydı.⁹⁰ Bir dönem Hazine Odası'na temizlik(pars) günleri nöbeti verilmiş, Doğancılar sıra ile Hazine Odası'na giderek buranın temizliğini yapmışlardır. Bu nöbet belli bir dönem devam etmiş daha sonra IV. Mehmet'in muhasiplerinden biri olan Yusuf Ağa, Doğancılardan bu nöbeti kaldırmıştır.

⁸⁷ Ahmet **şimşirgil**, *Taşa Yazılan Tarih Topkapı Sarayı*, Tarih Düşünce Kitapları, İstanbul 2005, s. 120.

⁸⁸ Ali Seydi Bey, s. 118.

⁸⁹ zcan, s. 488.

⁹⁰ Güngör, s. 22.

3.1.2.2. Doğancı Oğlanların Maaşları ve Giysileri

Genellikle kaftan altı diye tabir olunan çeşitli kumaşlardan yapılmış elbiseleri olup eskiler yani kıdemliler ferace tarzı, neferliler ise lokmani denilen düğmeli kaftan giyerlerdi. Doğancı Başı'nın günlük kıyafeti sivri külah, cübbe, mintan, dökme şalvar ve sarı yemeniden ibaret olup merâsim ve alaylar da sarı erkân kürkü giyerdi.

Doğancı Başı'nın ulufesi kırk akçe, diğer Doğancıların ulufesi ise yirmişer akçe idi. Ayrıca her birine senede iki defa serasker dolama, yılda birer çatma kadife üst, birer kuşak ve birer de takke verilirdi. Ayrıca her sene ramazan ayında yıllık-ı padişahi denilen bir ücret de verilmesi kanundu.⁹¹ Her sene şaban ayında Arz Ağalarına ödenen akçe kadar, mukarrer akçe olarak Doğancı Başı'na da beş yüz kuruş ihsan edilirdi. Bununla beraber ramazan ayında kendisine altı bin dört yüz kırk kuruş esvap akçesi ödenirdi.⁹²

Saray Doğancıları, devşirme yoluyla alınan acemi oğlanları arasından seçilirdi. Belli bir süre Edirne, Galata ve İbrahim Paşa Saraylarında hizmet edip yetiştikten sonra Enderun'a alınırlardı.⁹³ Bunların diğer Enderun Odalarında olduğu gibi bıçaklı eskileri vardır. En eskileri Doğancı Başı'nın muavinidir, diğerleri ise neferleridir. Kanun, nizam ve adetleri diğer odalılar gibidir. Doğancı Başı'nın saraydan çıkma yolu diğer Arz Ağaları gibi Mîr-i Ahurluk, Çakırcı Başılık ve Şahinci Başılıkla; dış hizmette ise Yeniçeri Ağası, Sancak Beyi, Kaptan-ı Derya, Beylerbeyi hatta Vezir olarak gerçekleşirdi. 16. yüzyılda 300.000 akçe ile Sancak Beyi tayin edildiği vakidir. 1612 yılında Doğancı Başı Karabaş Mehmet Ağa, saraydan Bosna Beylerbeyi olarak çıkmıştı. IV. Murat'ın ünlü Vezir-i Azamı Hafız Ahmet Paşa, Doğancı Başılıktan gelmedir. Son Doğancı Başı olan Topal Ahmet Paşa da IV. Mehmet zamanında Silistre Beylerbeyi olmuştur.⁹⁴ Has Oda Teşkilatı'ndan sonra bu Doğancı Başılara, Has Oda'ya terfi hakkı da verilmişti.

Bu Oda, Sultan IV. Mehmet(1648-1687) zamanında kaldırıldıktan sonra Doğancı başının görev ve yetkileri Birûn halkından olan Çakırcı Başı'na devredilmiştir.⁹⁵

⁹¹ Baykal, s. 66-67.

⁹² Güngör, s. 22.

⁹³ Özcan, s. 488.

⁹⁴ Özcan, s. 488.

⁹⁵ Akkutay, s. 89.

Eyaletlerdeki Doğancı Teşkilatı ise 1830 yılında II. Mahmut tarafından resmen lağvedilmiştir.⁹⁶

3.1.3. Seferli Odası

Bu odaya Hane-i Seferli de denir. Seferli Odası, 1635 tarihinde Revan Seferi sırasında IV. Murat tarafından Büyük ve Küçük Odaların oğlanlarından kıdemlileri alınarak kurulmuştur. Bunun için de bu odaya savaşçı manasında Seferli denilmiştir. O zaman bu odaya yeni bir yönetici seçilmemiş Büyük ve Küçük Oda'nın yöneticisi olan Saray Kethüdası bu odanın da yöneticisi olmuştur.⁹⁷ Saray Kethüdası, en büyük zabıt olmakla beraber Çamaşırıcı Başı, Hamamcı Başı, Sâzende Başı da eskilerden yani kıdemlilerden olup zabıtlardan sayılırdı. Bunlarla beraber bu odada on iki bıçaklı eski de vardı.⁹⁸ Seferli Odası ile Hazine ve Kiler Odaları Ağaları da altın ve gümüş işlemeli bıçak taşıma yetkisine sahiplerdi. Ayriyeten Seferli Kethüdası, Arz Ağası olarak da itibar görürdü.

Seferli Koğuşu, hamam ile ağalar odası arasında olup statü itibarıyla Büyük ile Küçük Odalar ve Doğancı Koğuşu'ndan yüksek, Kiler Odası'ndan ise düşüktü. Bu odada herhangi bir boşluk olması durumunda Büyük ve Küçük Odalardaki kıdemli oğlanlarla bu açık kapatılırdı. İlk boşlukta Büyük Oda'nın Baş Halifesi, ikinci boşlukta Küçük Oda'nın Baş Halifesi Seferli Odası'na geçerdi. Büyük ve Küçük Odaların kaldırılmasından uzun süre sonra Galata Sarayı'ndan direk Seferli Odası'na öğrenci alınmıştır. Seferli Odası'nda başarılı olamayanlar ise Sipahi Bölüklerine çıkarılmıştır.⁹⁹

3.1.3.1. Seferli Oğlanların Görevleri

Padişahın çamaşırılarını büyük bir itinayla, miskli sabunlarla yıkama, saray usulüne göre dürüp katlama ve ayrı ayrı bohçalara koyup sandıklarda, dolaplarda muhafaza etme işi bunlara aitti. Bu çamaşır ve gömlekler, padişahı giyip kuşandıran Has Odabaşı ve Dölbend Ağası'ndan alınırdı.¹⁰⁰ Bu koğuşun ikinci zabiti Göç Eskisi unvanını taşır, o da padişah, yazlık saray veya köşklere birine gittiği zaman Çamaşırıcı Başı'nın seçeceği

⁹⁶ Özcan, s. 488.

⁹⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s.311. ; Akkutay, s. 90.

⁹⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 312.

⁹⁹ Akkutay, s. 90-92.

¹⁰⁰ Akkutay, s. 93.

bir miktar oğlan ile padişahın maiyetine girerdi ve aynı hizmet o yazlık saray veya köşkte görülürdü. Çamaşırıcı Başu ise diğere ağalar ile Topkapu Sarayı'nda kalırdı.¹⁰¹

Ayrıca sarayın seccadelerinden ve elbiselerinden de bu oda halkı sorumlu idi. Camide padişahın üzerinde namaz kılacağı seccadeyi Seferli Odası'nın ağası serer ve padişahın önce seccade üzerine başını koyarak kontrol ederdi. Bu koğuşun ağaları her sene bahar aylarında güzel kokulu çiçeklerden çeşitli kokular yaparlar ve bunları süslü şişelere koyarak padişaha arz ederlerdi. Buhur suyu denilen bu kokuları ramazan ayının on beşinde padişaha arz etmeleri sebebiyle kendilerine buhur suyu atıyyesi verilirdi.

Aynı zamanda Seferli Odası'nın kıdemlilerine doğrudan doğruya gardiyanlık yapma izni de verilmiştir. Saray dışına çıktıklarında Mütferrika mesleğine terfi ederler, burada kısa bir süre kaldıktan sonra Zülüflü Baltacı görevine gelirlerdi. Bu görevde de hadım edilmiş Saray Ağaları bulunurdu. Has Oda'dan Seferli Koğuşu'na verilenler bu koğuşun elemanı olurlar, ancak Has Oda'ya ait büyük memuriyetlerden birine terfi edenler, tekrar Has Oda'ya alınırlardı.

Bu odanın görevlilerinden olan Başkullukçu da, haftada iki kez bir leğen içinde padişahın destar-ı hümayun denilen sarığı ile abdest havlularını yıkar ve oda halkı da bunlar yıkanırken hep bir ağızdan ilahi söylerlerdi.

Seferli Koğuşu sonradan bir sanat mektebi haline getirilmiş: Musikişinaslar, Hânendeler, Kemankeşler, Pehlivanlar, Berberler, Hamamcılar, Tellaklar burada yetiştirilmiştir ve zaman içerisinde bu odadan çok şair ve musikişinas çıkmıştır.

Ayrıca dilsiz ve cüceler de bu odada idiler: Fatih Sultan Mehmet zamanından itibaren başlarındaki sırmalı dilsiz takkeleri ile bilinen bu dilsizlere, Seferli Odası'nda da ihtiyaç duyulması onun zamanında söz konusu olmuştur. Padişahın bulunduğu her odanın kapısında muhakkak olurlar, padişah sadrazamla görüştüğü zaman hazır bulunurlar, padişahın özel görüşmelerinde de kapıyı tutarlardı. Bîzebân denilen bu dilsizlerin kulakları da işitmediği için, verilen işareti hemen anlayacak kadar zekâyâ sahip olmaları gerekirdi. Bunların asıl hizmeti, dışarıya aksetmesi uygun görülmeyen konuşmalar sırasında olmaktadır.

---

¹⁰¹ Koçu, s. 129.

Rikab günleri de huzurda hazırdırlar. Gerektiğinde padişah, Bîzebânlar vasıtasıyla Darü's- Saâde, Kapı, Silahtar, Baş Çuhadar, Sırkatibi ve Hazine Kethüdası gibi ağalara haber yollardı. Enderun büyüklerinin Bîzebanlar ile padişah arasında cereyan edecek birer işareti vardı.

Dilsizlerin merkezi Seferli Odası olmakla beraber diğer odalarda da (Kiler-i Hassa Baş Dilsizi, Kiler-i Hassa Dilsiz Eskisi, Hazine-i Hümayun Dilsiz Eskisi, Has Oda Bîzeban'ı, Harem-i Hümayun Bîzeban'ı gibi) dilsizler mevcuttu. Fakat Seferli Odası'ndaki Bîzeban Baş dilsizlerin en büyüğü idi. Dilsizler, Enderun'da ne kadar eski olursa olsunlar koğuş zabiti olamaz ve Has Oda'ya geçemezlerdi. Sadece eskilik itibariyle baş dilsizliğe yükselirlerdi. Ancak baş dilsizlerde Has Odalık rütbesi vardı. İsterse Has Odahlara ait tayinle emekli olurlar, istemez ise ömrü olduğu kadar baş dilsizlikte kalırlardı.

Cücelere gelince: Cücelerin merkezi Seferli Odası olmakla beraber diğer odalarda da(Kiler-i Hassa, Hazine-i Hümayun ve Harem-i Hümayun cüceleri gibi) mevcuttular. Seferli Baş Cücesi ise diğer bütün cücelerin amiri idi. Ancak istisna olarak II. Mustafa zamanında Baş Dilsiz ve Baş Cüce, Hazine Odası'na ait idiler.

Seferli Koğuşu'ndaki cücelerin görevleri de dilsizlerinkine benzer, ancak cüceler rikab törenine dahil değillerdi. Padişah tarafından haremdeki kadınlara, cüceler haber götürüp getirirlerdi. Padişah, haremden bir kadını isteyeceği zaman Baş Cüce ile haber gönderir, Harem'deki kadın ve cariyeler de usul ve adabınca padişahın yanına gelirlerdi. Okuryazarları, Enderun'da hafız-ı kütüb, kabiliyetlileri de Enderun memuriyetlerinden Pars(temizlik) Kethüdalığına atanırlardı.

Sarayda dilsiz ve cücelerden devlet işlerine karışmak gibi hareketleri görülenler hemen uygun bir maaş ile saraydan çıkarılır, eğer kabahatleri büyük ise başka memleketlere sürgün edilir ve çıkma zamanı geldiğinde ise Enderun Ağaları gibi yirmişer akçe ile çıkarılırlardı.¹⁰²

---

¹⁰² Akkutay, s. 92.

3.1.3.2. Seferli Oğlanların Maaşları, Giysileri ve Mevcut Sayıları

Cüceler, başlarına koğuş ağaları gibi kalıp işi kavuk, arkalarına kıvrık yenli kaftan giyerlerdi.¹⁰³

Mevacib defterlerine göre Seferli Kethüdası yevmiye otuz yedi, diğer Seferli neferleri de yevmiye on akçe maaş alırlardı. Ayrıca bu odadakilere senede bir kez esvaplık veya bunun bedeli olarak kuşak, takke ve düğme akçesi verilmesi kanundu. Her sene recep ayının ilk cuma gecesi Enderun'da hil'at akçeleri dağıtılırdı. Buna göre Seferli Kethüda'ya seksen yedi buçuk kuruş, on nefer eski ağalara da on beşer kuruş hil'at akçesi ödenirdi. Yine recep ayının yirmi altıncı günü Miraç gecesi münasebetiyle kaftan bahası verilirdi. 1664 tarihli bir belgeye göre Seferli Koğuşu'na dokuz bin beş yüz elli iki kuruş kaftan bahası verilirdi. Ayrıca buhur suyu atıyyesi olarak Çamaşırcı Başı'ya on beş altın, diğer neferlere ise biner kuruş ihsan edilirdi. Yine gardiyan olarak çıkan ağalarda bu görevde kırk akçe gündelik ve salyane adlı bir yıllık para alırlardı.

Bu odanın mevcudu hakkında ise mevacib defterlerinde aşağıdaki rakamlar yer alır:

SENE	NÜFUS
1650	127
1660	174
1679	134
1682	72
1683	71
1684	81
1772	149

Bakıldığı zaman odanın mevcudunda bazı dönemler azalma olsa da genelde yüz kişinin üzerinde seyrettiğini söyleyebiliriz.¹⁰⁴

Seferli Odası 1831 tarihinde lağvedilmiş, burada bulunan ağalar Hazine ve Kiler Odalarına nakledilmiştir.¹⁰⁵

¹⁰³ Akkutay, s. 90-93.

¹⁰⁴ Güngör, s. 24-25.

3.1.4. Kiler Odası

Fatih Sultan Mehmet tarafından kurulan, derece itibariyle Seferli Odası'nın üzerinde ve Hazine Odası'nın altında bulunan bu oda, Topkapı Sarayı'nda İç Hazine ile Hazine Odası arasında yer alırdı. Eleman ihtiyacını Küçük ve Büyük Odalar kapanana kadar buradan, kapandıktan sonra ise Galata Sarayı'ndan karşılamıştır.¹⁰⁶

Rütbe itibariyle bu odanın zabiti yani en yetkili sorumlusu Kilerci Başı'dır, Kilerci Başı'na Ser- Kiler-i Hassa da denilir. Ondan sonra Kiler Kethüdası gelir. Bunlardan başka on iki eski vardır ki: Büyüklüğü çavuş makamındaki Kiler Kethüdası'nın muavini Peşkir başı, Mum Başı, Peşkir Şakirdi, Tutucu Başı, Bülbülcü Başı, Tepsici Başı, Yemişçi, Turşucudur ve Hazineler gibi nizama tabiidirler.¹⁰⁷ Aynı zamanda Kilerci Başı, Kiler Kethüdası ve Peşkir Başı bu odanın Arz Ağalarıdır.¹⁰⁸ Bunların dışında Kilerci Başı, mutfığa ait dış işleri yapan aşçı, ekmekçi, sütçü, buzcu, bal mumcu, tavukçu ve sair gibi on iki bölük halinde toplanmış olan birimleri de denetliyordu.¹⁰⁹ Kilerde suç işleyen olursa, onu Peşkir Başı olarak Kiler Kethüdası'na götürürdü.

3.1.4.1. Kilerli Oğlanların Görevleri

Kiler Koğuşu, sarayın mutfığı ve yemek odasıdır. Buradaki iç oğlanların okuyup yazmak, diğer ilim ve fenleri öğrenmekten başka padişaha mahsus türlü yemekler pişirmek, sofraya kurmak, salata yapmak, kahve pişirmek, çeşit çeşit şerbet ve reçeller yapmak gibi görevleri vardı. Tüm işler acemilere, lalalar ve eskiler tarafından büyük bir titizlikle öğretilirdi. Ayrıca sarayın geceleri ışıklandırılması da bu koğuş oğlanlarının göreviydi. Şamdanları temizlerler, mumları dikerler, yanan mumun kömürleşen fitillerini altından yapılmış hususi mum makasları ile keserlerdi ve yaralara sarılan muşambaları yaparak yaralanan kişiye ücretsiz vererek padişaha dua ettirirlermiş.

II. Murat zamanında kurulan Kilerci Başılık makamı ve bu odanın amiri olan Kilerci Başı'nın görevi Fatih Kanunnamesinde: “ *taâmı huzur-ı âlişana kilerci başı koya*” şeklinde ifade edilmiştir. Padişah, Has Oda'da(Hükümdarın oturduğu bütün odalara da

¹⁰⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 313.

¹⁰⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 313.

¹⁰⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 314.

¹⁰⁸ Akkutay, s. 94.

¹⁰⁹ Akkutay, s. 95.

has oda denirdi.) yemek yediği zaman, padişahın önüne yemeği koyup kapağını açan, sahan değiştirmesini yapan yani sofraya servisini bizzat üstlenen kişi Kilerci Başî'dir. Ayrıca padişahın yemeğini sunma yanında sarayın reçel ve şerbetlerini de hazırlar. Bununla birlikte sabah akşam padişaha verilecek yemeğin pişirilmesini, bunun padişahın huzuruna naklini ve sofrasının hazırlanmasını da denetlerdi. Hatta padişahın yemeğine zehir katılarak suikast yapılma ihtimaline karşı padişahın önce yemeği tadardı. Kilerci Başî, Ak Ağalardan veya iç oğlanlarından seçilirdi. Saray kilerindeki bütün acemiler bunun emrinde idi.¹¹⁰

Koçi Bey de Kilerci Başî ile ilgili padişaha şu tavsiyede bulunuyordu:

“ Benim devletlû Hünkarım, Kilerci başîya sıkıca tembih buyurasız: Benim mübarek nefsim için gerek Mısır diyarından gerek ülkenin şehirlerinden gelen şeyleri bir hoşça koruyup ocakları göresin, katiyen doğruluktan ayrılma. Yoksa sen bilirsin diye tembih buyurasız. Dışarı kilerin zahiresini mükemmel tedarik edip sıkıntı çekirtmeyesin. Mutbak emininin de harcını ve muhasebesini kontrol edip israf ettirmekten sakınasın. Bütün on iki ocağın iyiliğini ve kötülüğünü senden bilirim. Senin hakkından gelirim, diye sıkı tembih buyurasınız.”

Koçi Bey, bunun yanı sıra şu bilgileri verir:

*“Kilerci başî, ahçılar, helvacılar, ekmeçiler, yoğurtçular, tavukçular, mumcular ve buzcular bu şekilde on iki ocaktır. Ulufeleri bir karar üzere üç ayda 820.000 akçe olarak bağlanmıştır. Ne artar ne eksilir. Tamamı 1350 neferdir. Hizmetler saadetlû hünkarımın mübarek nefisleri için bazı şerbetler gelir: Mısır'dan hummas şerbeti, Edirne'den gül şerbeti, Şam'dan dibası şerbeti. Bu çeşit hizmetlerdir. Bu ocakların arzı Kilerci Başî'ya mahsustur”.*¹¹¹

Peşkir Başî, padişah için gelen ekmeği saklardı. Koğuş zabiti olarak da odada birisi suç işlerse onu Kiler Kethüdası'na götürürdü. Peşkir Şakirdi ise padişah yemek yedikten sonra altın sini ile kaşıkları ve sofrayı yıkardı. Mum Başî, padişahın suyunu saklar ve saray koğuşlarının kandillerini yakardı. Turşucu, turşu ve yoğurtları, Yemişçi de padişaha mahsus yemişleri saklardı. Padişahın sayfiyeye(yazlık yer) gidiş ve gelişinde Peşkirci Başî, padişaha eşlik ederdi. Terfi ettiğinde Has Oda'ya geçerdi. Onun yerine ise Mum Başî gelirdi ve sırasıyla diğerleri de birer kademe alırdı.¹¹²

¹¹⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 313. ; Baykal, s. 23.

¹¹¹ Zuhuri **Danişman**, *Koçi Bey Risalesi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1972, s. 93-94.

¹¹² Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 314.

Kiler Koğuşu'na, Kiler Kethüdası ve Peşkir Başı'ndan sonra Yavuz Sultan Selim tarafından üçüncü eski olarak bir tepsicilik ve gece zabiti olan Anahtar Gulamı konulmuştur. Bunların en büyüğüne Anahtar Ağası denilirdi. Ayrıca Turşuculuk, Şerbetçilik, Yemişçi Gediklisi ve Nöbetçi Başılık da kurulmuştur. Bu kuruluştan sonra en itibarlı bıçaklı eskilerden olan Başkullukçu sadece padişaha ait yemekleri pişirmekle görevlendirilmiştir. Başkullukçunun emrine en tecrübeli ve bilgili elemanlar seçilerek verilirdi.

Başkulluk görevi, II. Beyazıt zamanında kurulmuştur. Başkullukçu, Kilerci Başı'nın denetiminde yemeklerin, şerbetlerin ve gerektiğinde ilaçların hazırlanmasından sorumludur. Padişah istediği zaman iki türlü yemek pişirmek görevi de vardı. Bu hizmet Başkullukçunun kontrolünde Kiler Koğuşu oğlanlarının işbirliği ile yapılırdı. Ayrıca şerbet ve yemek hazırlanırken abdestli olmak nizamı da konulmuştu.¹¹³

Şerbetçilik, rıkab-ı hümayun şerbetçiliği de Kiler Odası'nda bulunan bir memuriyetti. Şerbetçi olan kişi acemi ağa olsa da bıçaklı eski itibarını kazanırdı. Şerbetçi, sarayın reçel, helva gibi şekerlemelerini ve türlü türlü içeceklerini hazırlamakla memurdu. Tüm bu işleri yaparken de abdestli olması gerekirdi. Şerbetçi, doğunun bu alanda hazırladığı en değerli ve nadide mallarını almak için her yıl Mısır'a giderdi. Kimi zaman da padişah için Mısır'dan hummas şerbeti, Edirne'den gül şerbeti ve Şam'dan dilbası şerbeti gelirdi.¹¹⁴

Kiler Odası Nöbetçi Başı'nın görevi ise, elindeki mühürlü defter gereğince kendisinde emanet olarak bulunan altın ve gümüş kapları, fağfuri saksonya, eski maden ve diğer takımları Başkullukçuya vermek, lazım olduğunda geri almak, temizlemek ve saklamaktı. Koğuşun kandilleri için harcanan zeytinyağı, mum, bal ve sairini de o sağlardı. Kiler Koğuşu kapısının hemen dışında Baş Lala yeri olan Hekim Başı Odası ve eczane odası meydana getirilmişti. Geceleri koğuş ağalarından biri rahatsız olduğunda kendisinden istenenleri koğuşlara, Darü's-Saade ve Babü's-Saade Ağalarına vermek de Nöbetçi Başı'nın göreviydi. Bu eczanede çay, papatya, ıhlamur, yasemin, ebeğümeci, hatmi, menekşe çiçekleri, çiçek suları, lokman ruhu, afyon ruhu; yara, kırık çıkık için bazı yağlar, İngiliz tuzu vs. bulunurdu. Bunlarda başka kan almak gereken bir hastalık

¹¹³ Akkutay, s. 95-96.

¹¹⁴ Güngör, s. 27.

olursa hacamat ve lavman yapmak için buna uygun aletler bulundurmak üzere bu koğunun kapısının dışında eczane olarak büyük bir dolap konulmuştur. İlaçlara ihtiyaç duyuldukça Kiler Kethüdası tarafından tanzim edilen listeye bağılı bir senetle ve Hekim başı'nın da onayıyla ilaçlar alınıp ecza dolabına konulurdu. Kullandıkça eksilen ilaçlar yine aynı şekilde tamamlanırdı. Bu usul ve kaidelerin ortaya konuşu Fatih Sultan Mehmet zamanında başlamıştır.¹¹⁵

Kiler Odası'nda ayrıca diğere odalarda olduğı gibi kanun gereğı dilsizler ve cüceler bulunurlardı. 8-9 kişi olurlardı.¹¹⁶ Bunları Seferli Odası'nda ayrıntılı bir şekilde ele aldığımız için burada ayrıntıya girmiyoruz.

Sarayın mutfağı, Topkapı Sarayı'nın Birün kısmında olmasına rağmen Enderun'daki Kiler Odası'yla doğrudan bağı olması nedeniyle burada saray mutfağından da bahsedeceğiz: Topkapı Sarayı'nın Birün kısmında geniş bir alanı kapsayan mutfak dairesi dışarıdan bilhassa deniz tarafından bakılınca müteaddit bacalar ile en çok göze çarpan kısımdır. Mutfağın, meydana açılan üç kapısı vardır. Kapılardan girilince sıra ile ikişer ikişer yirmi bacalı büyük mutfak görülür. Bu mutfaklarda eski zamanlarda 4-5 bin kişiyi doyuracak yemek hazırlanırdı.

Ulûfe dağıtıldığı günlerde ise 10- 15 bin kadar askere çorba, pilav ve zerde pişirilirdi. Ramazan'ın 15. gecesi de 10.000 kadar Yeniçeri'ye baklava yapılırdı.¹¹⁷

Tavernier, eserinde saray mutfağını şöyle tarif eder:

“Bu daireler, birbirinden ayrı olup her biri hususi memurların nezareti altında bulunur. Bir zamanlar 9 daireden oluşan mutfaklar şimdi yediye indirilmiştir. Her mutfağın kendine mahsus şefi, hepsinin başında da 400 aşçıyı kumanda eden bir aşçı başı vardır. Padişaha mahsus mutfağa has mutfak, sultanlara yani padişahın annesine, baş haremine, hemşirelerine ve kızlarına ait ikinci mutfağa valide sultan mutfağı diye isimlendirilir. Kızlar Ağası mutfağı adını taşıyan üçüncü mutfak, hareme ve orada hizmet gören harem ağalarına mahsustur. Dördüncüsü, padişahın en yakınlarından biri olan Kapı Ağası'na aittir. Divan memurları da bu mutfaktan yerdi. Beşinci mutfak Hazine Darı Başı'ya ve maiyeti efradına mahsustur. Altıncısı Kilerci Başı ile maiyetine aittir. Yedincisi de Saray Ağası'na ve maiyetine aittir.

¹¹⁵ Baykal, s. 59.

¹¹⁶ Akkutay, s.96.

¹¹⁷ Hüseyin Nevzat Uyaroğlu, “Osmanlı Kamu Kurum ve Yönetim Sistemleri İçinde Enderun Saray Okulu”, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul 1989(Yüksek Lisans Tezi), s.106.

*Bahçelerde çalışan bostancılar ise yemeklerini kendileri pişirirlerdi”.*¹¹⁸

Michael Baudier de saray mutfağına dair şu bilgileri vermektedir:

*“ Sonbaharın nihayetinde sadrazam birkaç gün saray mutfağında pastırma yapılmasına nezaret eder. Pastırma 4.000 kadar sığırın etinden yapılır. Bu kadar büyük miktarda kurutulmuş et, bütün senenin ihtiyacı içindir. Bundan başka saraya her gün 200 koyun, 100 kuzu, 40 dana, 40 kaz veya ördek, 100 çift güvercin ve başka kuşlar getirilir. Saraya balık girmez. Balık yemeği isteyen ağalar her cins balıkla dolu olan saray kıyısından kendileri için hususi olarak avlatırlar. Sarayda istimal edilen nefis zeytinyağı, Yunanistan’ın Koron ve Modon şehirlerinden getirilir. Padişahın şahsına mahsus yağ yalnız Kandiye’den temin edilir. Tereyağı, Boğdan ve civarından Karadeniz yolu ile celb olunur. Büyük miktarda olan bu yağ tuzlanmıştır, zira Türkler bunu taze ve tuzsuz yağa tercih ederler. Türklerde süt içmek âdeti de yayılmamıştır. İstanbul’a getirilen sütü, Hristiyanlar ve Yahudiler istihlak ederler. Türkler, sütü susuzluğu gidermek için daha ziyade ayran şeklinde içerler. Diğer yiyecek maddeleri en çok ve en nefis cinsleri yetiştiren eyaletlerden getirilir. Kalyonlar, Mısır’dan sebze, şeker ve baharat getirmek üzere senede iki defa İskenderiye’ye sefer yaparlar. Sarf edilen meyvelerden hurma ve nefis erikler Mısır’dan temin edilir. Gerek sarayda gerekse bütün Türkiye’de en çok sarf edilen elma Eflak, Erdel veya Boğdan’dan getirilir. Padişahın sofrasına mahsus nefis kokulu elmalar Kaydiyeh’den satın alınır.”*¹¹⁹

Sarayın bazı iâşe maddeleri de İtalya’dan gelir. Venedik balyosu, padişaha, sultanlara ve paşalara mahsus olmak üzere Milano’dan büyük miktarda peynir getirtir. Sarayda şerbet denilen bir içecek yapılır ki bu: limon suyu, şeker ve su ile hazırlanır. Şerbete bazen akamber katılır. Bu nefis içecek yalnız padişaha ve sultanlara mahsustur. Yazın şerbete buz konur ve bu suretle daha lezzetli bir hale getirilir. Diğer saray sakinleri susuzluklarını sarayın her tarafında düzenli akan çeşmelerden giderirler. Saraya kesinlikle şarap sokulmaz. Zira Kuran-ı Kerim bunu şiddetle men etmiştir. Esasen Türk âlimleri şaraptan nefret ederler ve onu cismani zevklerin muharriki ve akliselimin mezarı addederler.¹²⁰

¹¹⁸ Jean Babtiste **Tavernier**, *17. Yüzyılda Topkapı Sarayı*, (Çev: Teoaman Tunçdoğan), Kitap Yayınevi, İstanbul 2014, s. 114.

¹¹⁹ Eremya Çelebi **Kömürçiyân**, *İstanbul Tarihi, XVII. Asırda İstanbul*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1988, s. 114.

¹²⁰ Kömürçiyân, s. 115.

3.1.4.2. Padişah ve İç Oğlanların Yemekleri

Padişah yazın günde dört defa sofraya oturur kışın ise daha az yerdi. Kendisi sofrada bağdaş kurardı. Sofra, iki parmak yüksekliğe konulan som gümüş büyük bir sini üzerine kurulur. Som altından mamul ve mücevherle müzeyyen diğer sofrası da vardır ki bu, senede ancak üç dört defa kullanılır. Yemek esnasında bir geniş peşkir padişahın dizleri üzerine, bir peşkir de sol kolu üzerine konulurdu. Bir yanında nefis cinsten üç adet ekmek bulunur ki bunlar yalnız padişahın şahsına mahsus olmak üzere Bursa'da yetiştirilen buğdaydan yapılırdı. Bu ekmek, saray korularında hususi olarak büyük sayıda beslenen keçilerin sütü ile yoğrulmuştur. Padişahın şahsına ait mutfak, şafak vaktinden evvel çalışmağa başlardı. Zira padişahın sabah erken kalkma durumu olduğu için daima yemeği hazır bulundurmak lazımdı. Ağalar, yemeği mutfakın dışında bulunan diğer Kapı Ağası'ndan alırlar ve sofraya diz çökmüş vaziyette hizmet eden adamlara teslim ederlerdi. Otuz sahan içinde otuz türlü et yemeği getirilirdi. Sofra vidalı olup padişahın istediği tarafa döndürülebilirdi. Sofrada asla bıçak kullanılmaz; et ekmek gibi yumuşak olduğundan, padişah onu parmaklarıyla kolayca parça haline getirirdi. Sofrada tuz bulundurulmaz ve yemeklere baharat konmazdı zira hekimler mutfakta bunların kullanılmasını yasak etmişti.¹²¹

Padişah yemeğini ya Has Oda'da ya da bahçede tamamen yalnız olarak yerdi. Yemekleri genelde haşlanmış ve küçük parçalar halinde doğranmış veya şişlere geçirilerek kızartılmış koyun eti, kızarmış güvercin ve mevsimine denk gelirse fırında pişmiş kuzu eti veya tavuklu pilavdır. Arkasından da kendisine çeşitli tatlılar sunulur. Örneğin baklava, sütlaç ve muhallebi vs. yemek üstüne de şeker ve kuru üzüm, kayısı, şeftali, vişne gibi meyvelerin kaynatılması ile elde edilen hoşafı içerdi. Yemek sırasında dilsizler ve cüceler padişahı eğlendirmek için türlü şaklabanlıklar yapardı. Padişahın yemek kapları tümüyle porselendir ve Hindistan'da bulunan mertebani denilen özel bir malzemedен yapılmıştır. Kaşıkları ise tahtadandır. Bunun nedeni yasaları belirleyen Kuran'da erkeklerin altın veya gümüş tabak, çanak, kaşık gibi eşyayı kullanmalarının yasaklanmış olmasıdır. (Ancak burada yazarın tesbiti yanlıştır. Çünkü hadis'e göre altın ve ipek erkeklere yasaklanmıştır; gümüş ise yasak değil bilakis sünnettir.) Padişah yemek yedikten sonra mis kokulu güzel bir sabunla ellerini yıkar ve arkasından bir

¹²¹ Kömürciyan, s. 115.

fincan kahve içerdi. Kahveden sonra da öd ağacı, amber ve diğer kokulu bitkilerden oluşan tütsülerin yakılmasıyla rahatlar ve gevşerdi.¹²²

İç oğlanların yemekleri ise şöyle idi:

Enderun kısmının Büyük ve Küçük Odalarında genelde yemek olarak söğüş yani sulu olmayan et ve buğday çorbası ya da kabuklarından temizlenip dövülmüş buğdaydan (bulgur) yapılmış bir yemek, pirinç çorbası, mercimek çorbası; un, kuş üzümü ve safrandan yapılan zerde; pirinç, bal ve kuş üzümünden yapılan ekşi aş verilirdi. Her öğünde sofraya sadece iki kap yemek gelirdi. Bunlardan biri söğüş, diğeri ise yukarıda sayılan yemeklerden biridir. Günde iki öğün yemek yenilirdi. Birincisi sabah saat dokuzda, diğeri ise öğleden sonra saat üçte verilirdi. Ekmekler geniş bir tekerlek şeklindedir. Bunlara folda(fodla) denir. Sofralar, sini adı verilen bakırdan yapılmış yuvarlak, yassı tepsilerdir ve bunlar masa yerine geçer. Onar kişilik gruplar halinde bu sinilerin etrafında oturulur ve içlerinden biri sinici olurdu. Onun görevi her yemek vakti siniyi yemeğin yeneceği yere koymak ve yemekten sonra temizleyip kaldırmak, kaşıkları yıkamak, yemekleri getirmek ve sini ile ilgili her şeyi gözetim altında tutmaktır. On kişilik gruptan diğeri birine de Bölük başı denir ve bu kişi elinde büyük bir tahta kaşık tutar; yemek sırasında kavga çıkaran veya uygunsuz bir davranışta bulunan olursa bu kaşıkla onun alınına vururdu. Sinici, eti küçük parçalara ayırıp bölüştürdükten sonra Bölük Başı, Bismillah diyerek çanağa el atar ve ilk olarak kendine birkaç parça et alır. Onun arkasından diğeri parmaklarını kullanarak çanağın içinden et alırlardı.

Hünkâr mutfağı adı verilen Babü's-Selam kapısından girince orta avluda yer alan mutfakta görevli aşçılar yemekleri büyük bakır kazanlar içinde Enderun'un kapısına kadar (Babü's-Saade'ye) getirirler ve buraya varır varmaz kazanları taşımak için kullandıkları uzun ve oldukça kalın demir çubukları hızla yere fırlatırlardı. Böylece çıkardıkları gürültü yemeğin kapıya getirildiğini haber veren işaret yerine geçerdi. Bunun üzerine sinicilerin her biri kendi gurubunun payına düşen yemeği iki çanağa doldurmak üzere aceleyle oraya gelirdi. Aşçılar odalara ayrılan yemekleri teslim ettikten sonra tekrar mutfaklarına çekilirlerdi. Siniciler ise kendilerine ve arkadaşlarına tahsis edilen yemekleri iki seferde sofraya taşırlardı. Dış sarayda yani Babü's-Selam'da her yemekten sonra din görevlisi olan imam bir dua okur ve padişaha şükranlarını belirtirdi.

¹²² Ali **Ufki Bey**, *Saray-ı Enderun*(Çev: Türki Noyan), Kitap Yayınevi, İstanbul 2013, s. 56.

Yemek yiyenler hep birlikte Amin! diye bu duaya katılırlardı. Enderun kısmında ise fazla gürültüye mahal vermemek için yemek duasından vazgeçilmiştir.

Bu yemeklerin dışında her perşembe günü pilav pişirilirdi. Pirince katılan suyun tamamı çektirilerek yapılan bu yemek çok rağbet görmekteydi. Büyük Oda'da ramazan ayının dışında bu yemek sofraya gelmezdi. Ramazan ayında dış saraylardaki iç oğlanları, aralarında topladıkları birikmiş paralarla gece boyunca tüketmeyi tasarladıkları çeşitli yiyecekleri satın alırlardı. Enderun kısmında ise dörder, beşer veya daha fazla sayıda iç oğlanı birleşerek hünkar mutfağının aşçılarına bir miktar para verirler ve onları bu şekilde memnun ederek ramazan gecelerinde yiyecekleri yemekleri hazırlatırlardı. İçecek olarak da yaz ve kış sudan başka bir şey içmezler ancak yaz günlerinde suyu kar veya buzla soğutarak içerler, bazıları ise bal veya pekmez satın alıp şerbet yaparak onu içerlerdi.¹²³

İçeceklerden bahsetmişken yasaklanmış içecekler yüzünden çıkan bazı olaylardan da bahsedelim. Şarap ve diğer alkollü içecekler yasak olmasına rağmen, zaman zaman bu kesin yasağa karşı gelen kimseler olmuştur. Saraydan çöpleri toplayıp götürmek üzere gelen Rus tutsaklar yoluyla bu içkileri gizlice içeri sokmaya çalışmış olanlar vardı. Ancak bu olay öğrenilir ise onlar için ceza olarak bin değnek yemek kaçınılmaz olurdu. Daha aydınlatıcı olması için 1667 yılında bu konuyla alakalı gerçekleşen bir anekdotu yazarın ağzından sizinle paylaşıyorum:

“Seferlilerin odasına mensup bir tanıdığım hastalanıp iyileştikten sonra hastaneden onu çıkararak bir acemi oğlana para yedirip bir küçük şişe içki getirtmişti. (Bilindiği gibi acemi oğlanları hastaları bir arabaya bindirip hastaneye götürürler ve iyileşenleri yeniden arabayla Enderun'a getirirlerdi.) Aslında söz konusu iç oğlanın amacı, odaya geri döndüğünde bununla bazı arkadaşlarını memnun edip onların dostluklarını kazanmış. İçkiyi gizlice emin bir şekilde içeri sokabilmek için cam içki şişesini şalvarının üst kenarından geçirilmiş olan uçkuruna bağlamış ve şalvarın yırtmacından içeri sokup arabaya oturmuş. Kapının önünde arabadan inip Kapı Ağası'nın ve orada görevli Hadım Ağaların önünden geçerken içki şişesinin tepesi kopmuş ve şişe düşerek parçalanmış, dökülen içkiden de ortalığa keskin bir koku yayılmış. Durumu hemen kavrayan Kapı Ağası, yardımcılarını ile birlikte yerinden fırlamış ve padişahın ya da haseki sultanın kokuyu duymaması için limon suyu getirterek yere serpmelerini buyurmuş. Bu olayın sorumlusu olan talihsiz iç oğlanı ise

¹²³ Ali Ufki Bey, s.27-29.

*daha o gece 600 değnek yemiş ve yakın zamanda Has Oda'ya terfi edecekken ertesi günü elbisesinin yakası kesilerek saraydan kovulmuş. Bununla da ucuz kurtulmuş sayılır, çünkü işlediği suçtan ötürü kirişle boğdurulmasına ramak kalmış”.*¹²⁴

3.1.4.3. Kilerli Oğlanların Maaşları, Giysileri ve Mevcut Sayıları

Kiler Odası görevlilerinin maaşlarına gelince: 1683 tarihli mevacib defterine göre Kilerci Başy'ya yevmiye atmış iki, Kiler Kethüdası'na yevmiye yirmi yedi, geri kalan Kiler neferlerine de yevmiye on akçe maaş olarak verilirdi.

Her sene şaban ayında Arz Ağalarına mukarrer akçeleri dağıtılırdı. Mukarrer akçe olarak Kiler Kethüdası bin beş yüz kuruş, Peşkir Ağası beş yüz kuruş ve Şerbetçi ise yüz kuruş alırdı.

Kaftanlı sınıfı arasında bulunan bu koğuşun iç oğlanlarına kanunen senede dört kez elbise parası, kuşak parası ve iki kez de takke ve düğme parası verilirdi.

Her sene recep ayının ilk cuma gecesi hil'at akçesi olarak Kiler Kethüdası'na seksen yedi buçuk kuruş, on iki nefer eski ağalara on beşer kuruş ödenirdi. Aynı ayın yirmi altıncı gecesi Miraç Kandili münasebetiyle kaftan baha olarak Kiler neferlerine toplam 9212 kuruş ihsan olunurdu. Yıllık kumaş ve çuhalar da hil'at akçesinden sonra tevzi olunarak şaban ayının ortasında taksim edilirdi.

Ayrıca odada bulunanlar nisan yağmuru yağdığı zaman senede bir defa bu yağmur suyunu toplayıp padişaha arz ederlerdi. Buna mükabil Kiler Kethüdası'na sekiz bin, diğer neferlere ise biner akçe bahşiş verilirdi.¹²⁵

1696 tarihli bir belgeye göre Peşkir Ağası ve Kiler neferlerine taht-ı şerif in'amiyesi verildiği anlaşılmaktadır:

*“ İhsan-ı hümayunum olmuştur.
Şevketlû ve inâyetlû ve azîmetlû padişahımın Hak Sübhanehu ve Teala
hazretleri mübarek vücud-ı hümayunlarını hatasız idub serir-i
saltanat-ı aliyelerinde kemal-i pir eyleye. Amin.*

¹²⁴ Ali Ufki Bey, s. 75.

¹²⁵ Güngör, s.28.

*Taht-ı şerif'in in'amiyesi olmak üzere Peşkir Ağası kullarına yüz kuruş ve on bir nefer ağalar ve iki nefer sarıkçı şakirdi ve on bir nefer Kilerli nöbetçi kullarına bi'l-cümle onar kuruş mu'tad üzere avatf-ı aliye-i mülukanelerinden sadaka ve ihsan buyrulmak babında emr-u ferman şevketlu sehavetlu celadetlu padişahıdır.*¹²⁶

Aynı tarihli bir başka belgede taht-ı şerif in'amiyesi'nin adet üzere Kurban Bayramı verildiği hususu da belirtilmiştir.

Kiler Odası'nın nüfusu ise değişik tarihlerdeki mevacic defterine bakıldığında farklılık arz etmektedir ve şu sonuç ortaya çıkmaktadır:

SENE	NÜFUS
1634	54-57
1650	88
1660	117
1679	134
1684	87
1708	123
1710	128
1772	140

Mevcut kimi zaman yüzün altına düşse de genelde yüz kişi üzerinde olduğunu görmekteyiz.¹²⁷

Kiler Odası'nda terfi ise şu şekilde olurdu:

Kilerci Baş, Ak Ağalardan veya iç oğlanlarından olurdu. Sarayda terfi ederse Hazine Dar Baş, şayet terfi ederek taşraya çıkarsa kendisine Beylerbeyilik verilirdi. Peşkir Baş terfi ederse Has Oda'ya geçer, onun yerine ise Mum Baş atanırdı, diğerleri de sıra ile bir derece terfi ederlerdi.¹²⁸ Kiler Koğuşu'ndaki oğlanlara, yedi yıl içinde Müteferrikalık, Çaşnigirlik veya Kapıkulu Süvari Bölüklerinde görevler verilirdi.¹²⁹

¹²⁶ Güngör, s. 29.

¹²⁷ Güngör, s. 30.

¹²⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s.313-315.

¹²⁹ Akkutay, s.97.

Kiler-i Amir'e ve Kilerci Başılık, Halifeliğin kaldırılmasına kadar devam etmiştir. Ancak 1908 Temmuz inkılabı ve daha sonra saltanatın kaldırılması ile önemini kaybetmiştir.¹³⁰

3.1.5. Hazine Odası

Fatih Sultan Mehmet zamanında kurulan Hazine Odası, Kiler Odası'ndan bir derece yüksek ve Has Oda'dan bir derece aşağıdadır. Aslında Has Oda Teşkilatı, Yavuz Sultan Selim tarafından kurulana kadar en yüksek oda Hazine Odası idi. Ancak Yavuz Sultan Selim'in Has Oda'yı teşkil etmesinden sonra ikinci dereceye düşmüştür. Hazine Koşu'sunun en üst derecedeki yöneticileri Serhâzin-i Enderun denilen Hazinedar Baş ve Hazine Kethüdası'dır. Bunlardan başka odanın eskilerinden en kıdemlileri Giyim Baş (Güğüm Baş)¹³¹ ve Kürkçü Baş'dır. Bunlarda dâhil olmak üzere oda eskilerinden on ikisine bıçaklı eski denilirdi. Bunlar odaların inzibat işiyle ilgilenirlerdi.¹³²

Hazine Odası, Hazinedar Baş'ın nezareti altında Güğüm Baş, Miftah Gulamı, Göç Eskisi, Hazine Başyazıcısı, on iki bıçaklı eski ve dokuzda soyunuk eski ile diğer Hazineli oğlanlar, dilsizler ve cüceler¹³³, hanende ve sazendelerden ibaretti.

3.1.5.1. Hazineli Oğlanların Görevleri

Hazinedar Baş, sarayın en nüfuzlu görevlilerinden biridir. Sarayda hizmet veren ve sayıları iki bini bulan ehl-i hiref yani Terzi, Kürkçü, Kuyumcu, Nakkaş, Kılıççı, Sorguçu gibi saray sanat erbablarının başıdır. Hazine ve saraya ait mücevherat ile kıymetli eşyaların muhafazasından sorumlu idi. Bütün maaşları verir ve hesapları da tutardı. Barış ve savaş zamanlarında padişahın yanından ayrılmazdı. Hazinedar Baş ile

¹³⁰ Akkutay, s.97.

¹³¹ Tayyazâde Ata, Güğüm Baş'ın Giyim Baş olarak da tabir olduğunu belirterek bu memuriyetin hangi isimle anılmasının daha doğru olacağına dair kendisinin herhangi bir işaret bulamadığını, ancak bu kişinin Hazine Koşu Zabiti olması ve padişahın elbiselerini de Hazinelilerin koruduğundan yola çıkarak bunun Giyim Baş şeklinde ifade edilmesinin daha uygun olacağını belirtmiştir. Ancak Koçi Bey'in risalesinde geçtiğine göre Güğüm Baş'ın vazifesi Hazinede olan kişileri zabt etmek ve padişah sefere çıkınca Güğümle su ısıtmaktır. Bu sebeple kendisine Güğüm Baş denilmektedir. ; Akkutay, s. 100.

¹³² Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 316. ; Güngör, s. 30.

¹³³ Fatih Sultan Mehmet tarafından ihdas edilen bu dilsiz ve cüceler bütün Enderun Odaları'na yerleştirilmişti. I. Sultan Ahmet Seferli Odası'nı kurduktan sonra bu dilsiz ve cücelerin ekserisini Seferli Odası'na yerleştirmiştir.

Hazine Kethüdası bu koğuşun Arz Ağaları olarak itibar görürlerdi.¹³⁴ Müverrih Ali, Hazine Odası acemileri amirinin Hazinedar Başı olduğunu; Koçi Bey ise bu koğuşun amirinin Hazine Kethüdası olduğunu söyler. Ancak bu konuda ikisinin buluştukları nokta ehl-i hiref amirinin Hazinedar Başı olduğudur. Buna bağlı olarak Uzunçarşılı da Hazinedar Başı'nın, taşra hazinesi denilen hil'at hazinesinin; Hazine Kethüdası'nın ise iç hazinenin amirleri olduğu sonucuna varıyor.¹³⁵

Bunlara ilaveten Hazine Odası'nda Başyazıcı, Başkullukçu, ikinci, üçüncü ve dördüncü yazıcılar ile Çantacı gibi görevliler de vardı. Ancak bu görevlere ocak yoluyla atama yapılmaz, sadece atanacak kişinin bu işe layık birisi olması göz önünde bulundurulurdu. Müverrih Ali'ye göre Hazinedar Başı'na Enderun Hazinedarı denildiği gibi, bir aralık Enderun Başyazıcısı veya Hazine Başyazıcısı da denilmiştir. Çünkü bu görevler aynı kimsede idi. Sonradan yazıcılık Hazinedar Ağalıktan ayrılmıştır.

Hazinedar Başılık, II. Murat tarafından Kapı Ağalığı, Kilerci Başılık ve Saray Ağalığı ile birlikte kurulmuştur. Hazinedar Başı, savaş ve barış zamanlarında her daim padişahın yanında bulunurdu. Binden fazla saray görevlisinin yöneticisi idi ve aylıklarını da o öderdi. Hazinedar Başı, genellikle Ak Ağalardan seçilmekte idi. Sonraları Hazinedar Başı, dış haremde bulunması ve haremle bir ilişkisi bulunmaması sebebiyle hadım olmayan ağalar da bu göreve atandılar. 16. yüzyıl ortalarına kadar Ak Ağalar bu göreve atanmıştı. Sonra Habeşi Mehmet Ağa'ya bu görev verildi. Böylece zenci Habeş Ağalarına bu görev tekrar verilmişti. Kısmen de hadım olmayan ağalara geçerek yine sonunda köse ağalara teslim edilmişti. Enderun-ı Hümayun Başyazıcısı, resmi günlerde başına som sırma takke ve fes giyer, iki tarafına zülûf sarkıtır, başlığının Hazinedar Başı takkesi olduğunu belli etmek için kırmızı çuha üstüne sırma ile üzeri özel olarak işlenirdi. Arkasına önü kapalı, dar kollu sarı çuhadan Enderun cübbesi, bunun üzerine kahverengi püsküllü kemer takar, arasında divit taşırdı. İçine çiçekli entari, altına kırmızı şalvar, sarı yemeni giyerdi.¹³⁶

Hazine Başyazıcısı,¹³⁷ Hazine-i Hümayun'da bulunan bütün değerli eşyayı deftere kaydetmek ve hükümdarın emri ile hazineden çıkacak eşyanın defterdeki kaydına ne

¹³⁴ Güngör, s. 31.

¹³⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 316.

¹³⁶ Akkutay, s.99-100.

¹³⁷ Hazine Başyazıcılığı, Fatih Sultan Mehmet tarafından meydana getirilmiştir.

suretle çıktığını kırmızı kalemle işaret ederek kaydını kapamak hizmeti ile mükellefti. Hazineye bulunan eşyanın giriş ve çıkış işlerinde Hazine Baş ve Başyazıcısından başka hiçbir Enderunlunun haberinin olmasına müsaade edilmezdi. Yavuz Sultan Selim Han, Hazine Kethüdalığı hizmetini kurduktan sonra bu kethüdaya da bu yetki verildi. Uzun zaman işe yaramayacak bir hale gelen hazine eşyasından kanun gereğince satılması lazım gelenlerin bir defterini hazırlayıp Silahtar Ağa'ya vermek Başyazıcının hizmetlerindendi.¹³⁸

Hazine Odası'nın ikinci önemli yöneticisi de Hazine Kethüdası'dır. Yavuz Sultan Selim ihdas etmiştir. Onun ihdasına kadar Hazine Baş'ndan sonra Hazine Odası'nın ikinci derecede amiri Güğüm Baş idi.¹³⁹ Hazine Kethüdası, iç hazinenin Kethüdası ve Oda Başkanı'dır. Sarayın ekonomik işleriyle görevliydi ve her ay sonunda harcamaların genel durumu hakkında bilgi verirdi. Harcamaları da ' makbul-u hümayunumdur' diyerek onaylıyordu. Hazine Kethüdalığı, Yavuz Sultan Selim tarafından Mısır seferinin dönüşünde kurdurduğu bir görevdi. Hazine Kethüdası'nın yanında mühr-ü hümayun bulunurdu. Hazineye eşyaların korunmasıyla da görevliydi. Eski eşyalar bu ağa vasıtasıyla satılırdı. Hazine Kethüdası, arkasına içi canfesli çuha cübbe giyerdi. Tayin olunduğu zaman samur kürk verilirdi. Kırmızı çuha şalvar, sarı mest pabuç veya yemeni giyerdi. Beline geniş donluk sarar arasında hançer taşırdı. Hazine Kethüdası, saraydan terfi ile veya başka suretle çıktığı zaman bütün hazineyi teferruatına kadar yerine gelecek olana devretmek mecburiyetinde idi. Fakat Vezirlik ile terfi eden Mermer Mehmet Paşa'nın vefatından sonra evinde saraya ait mücevherlerin ve kıymetli bazı eşyaların çıkmasından dolayı 1680 yılından itibaren devir işlemi daha sıkı bir şekilde uygulanmıştır.

Hazine Odası'ndaki iç oğlanlarından derece alanlara Hazine Odası Eskileri denirdi. Bunlar derece itibariyle Hazine Odası fertleri kabul edilip Hazine Odası acemilerinden kıdemli sayılırlardı. Oda eskilerinden en kıdemlileri Güğüm Baş ve Kürkçü Baş idi. Güğüm Baş terfi ederse Has Oda'ya geçer, dışarı çıkarsa Müteferrika olurdu. Güğüm Baş ve Kürkçü Baş da dahil olmak üzere oda eskilerinden on ikisine bıçaklı denilirdi. Bunlar odaların korunmasıyla görevliydi. Hazine Odası fertleri çıkmalarda Kapıkulu

---

¹³⁸ Baykal, s.52.

¹³⁹ Baykal, s. 50.

Süvari Bölüklerinden Sipahi Bölüğüne, Müteferrikalığa, Çaşnigirliğe veya Bölük Başılığa çıkarlardı.

Hazine Odası'nın üst yöneticileri şu şekilde sıralanıyordu:

- Hazinedar Başı
- Hazine Kethüdası
- Güğümcü Başı
- Anahtar Oğlanı
- Hazinedar Katibi
- Bülbülcü Başı
- Tutucu Başı(Papağan Bekçisi).¹⁴⁰

Çantacı ve Kaftancı, Hazine'de bulunan ve harc-ı hassa¹⁴¹ diye tabir olunan dolabın gelir ve giderini beraberce düzenleyerek gelir ve masraf defterinin dikkatlice tutulmasına nezaret ederlerdi. Ayda bir kez diğer görevlilerin katılımıyla hazinedeki eşyaları temizler ve tanzim ederlerdi. Bununla beraber bu odadakilerin en önemli görevi hazineyi muhafaza etmektir.

Hazinenin geliri olan ve üç yılda bir sarayda yapılan açık artırmalarda da buradaki iç oğlanları görev yapardı. Bu açık artırmalarda padişahın lüzumsuz elbiseleri ve mobilyaları satılırdı. Hazine Baş Katibi satılacak eşyaların bir listesini hazırlar ve bu listeyi ilan etmeleri için Hazineli altı oğlana listeyi verirdi. Diğer Hazineliler ise bu eşyaların kapıda sergilenmesinde görev alırlardı. Hazine Baş Katibi'nin Bab-ı Ali'den gelen yazıların mühürlerini koparıp yazıyı padişaha vermek, padişahın iradesini alıp bunları saklamak, hazineye girip çıkan eşyanın cins ve miktarını yazmak, varisi olmadan ölen ağaların ve cariyelerin bıraktıkları mallar ve paralar hakkında gerekli

¹⁴⁰ Akkutay, s.101-102. ; Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s.319-320.

¹⁴¹ Harc-ı Hassa: Sarayda bir kısım masraflar için ayrılan paranın konulduğu dolabın adıdır. Eskiden kasa olmadığı için para konulan yerlere dolap denilirdi.

işlemleri yapmak gibi görevleri de vardır. Bu görevleri yerine getirmesi için Baş Katib'in maiyetinde yeterince yazıcı bulunmaktaydı.¹⁴²

Seferli Odası'nın kıdemli ve kabiliyetli fertlerinden biri olan Başkullukçunun görevi padişahın sarığı ve abdest havlularını yıkamaktı. Ancak Hazine Odası'nda bulunan Başkullukçunun görevi ise, odanın en eskisi olan Güğüm Başı'nın yerine bakmaktı.¹⁴³

Bıçaklı eskiler, koğuşlarında bir dereceye kadar imtiyazlı ve serbest ağalardı. Bu ağalar koğuşlarında döşeli bulunan ve acemilerin girip oturmaları uygun olmayan hamam camekanlarında otururlar ve padişahın huzuruna veyahut koğuş zabitlerinin yanına gidilmek mecburiyeti olmadıkça resmi elbiselerini giymek zorunda değillerdi. Hazine Odası'nın bıçaklı eskilerine gelince doğrudan doğruya Hazine-i Hümayun'un memurlarıdır. Hazineye giren ve çıkan eşyanın temiz tutulmasından ve Hazine'ye yabancı bir kimsenin, hatta saray mensuplarından bir kimse bile olsa, girmemesinden mesuldürler. Padişaha ait elbiselerin, kürklerin ve Hazine'de bulunan değerli eşyaların temizlenmesi ve korunması bu oğlanlara aitti. Hazine Odası oğlanlarından eskileri, yeni gelen arkadaşlarına padişah elbiseleri ile Hazine eşyasını temizleme usullerini öğretirdi.

Hazine Odası oğlanları arasından hükümdarın sarığını sarmak için seçilenlere Sarıkçı Yamağı denir ve bunlar Sarıkçı Başı'nın emrinde çalışırlardı. Göç Eskisi ise Giyim Başı'ndan sonra gelen bir amirdir ki padişah sayfiye denilen yazlık saraya gittiğinde koğuş zabiti olarak oğlanlarla gidip saraydaki odasına yerleşirdi ve Giyim Başı'nın vekili olarak padişah o sarayda bulunduğu müddet koğuşun nizam ve hizmetlerine nezaret ederdi.

Esasen Hazine-i Hümayun'un yeni sarayda bulunması ve padişahında ekseri zamanlarını burada geçirmesinden ötürü Güğüm Başlıların daimi olarak yeni saraydaki hizmetlerinden ayrılmaması kanunu da konulmuştu.¹⁴⁴

Miftah Gulamı'nın hizmeti ise aslında Kapı Ağa maiyeti ileri gelenlerinden ise de Hazinedar Başı'nın emrinde çalıştıklarından Hazine-i Hümayun açılıp çevrildiğinde¹⁴⁵ kilidini açıp kapamak bunların işiydi.

¹⁴² Güngör, s. 32.

¹⁴³ Akkutay, s.232.

¹⁴⁴ Baykal, s.50-52.

Enderun Hazinesi dört büyük oda, dehliz ve bodrumlardan müteşekkildi. Bu odalarda devletin kuruluşundan itibaren toplanmakta olan çok değerli eşyalar vardı. En değerlileri ise İstanbul'un fethi, Suriye ve Mısır'ın ilhakından sonra bu odaya kazandırılan Bizans ve Tomanbay hazineleri olmuştur. Tavernier'e göre dört odadan oluşan saray hazinesinin bu odaları şöyledir:

Birinci oda: Yaylar, oklar, tüfekler, çatal oklar ve pahalı taşlarla dolu olan silah odası.

İkinci oda: Değerli elbiselerle dolu altı elbise dolabı, kızıl çuhalar ve değerli kumaşlarla dolu sekiz dolap.

Üçüncü oda: Üç renkli büyük bir kaftan, padişahlık tahtının süsleri, padişahın atının eyeri ve çok süslü taşlarla donanmış binme takımları, misk-i amberlerle kokulanmış kaftanlar, takunya, padişahın kadınları ziyaret ettiği zaman yakılan mumlar, bir demirden zırh, kaftan, işlenmiş ve işlenmemiş elmas, yakut, zümrüt gibi taşlar ve padişahın boyun kol bağlarıyla, yüzük, küpe ve sair ile dolu bir kutu, değişik memleketlerden gelmiş farklı büyüklükte saatler.

Bu üçüncü odanın ortasında dört köşe içinde, üstünde on ayakkabı bulunan, bir sehpa vardır. Ayrıca altın ve ipekten dokunmuş bir halı asılıdır. Kayser 5. Karl'ın bir resmi, birçok Avrupa dillerinde yazılmış kitaplar, iki arz küresi ve bir harita vardır.

Dördüncü oda: Sikke halinde basılmış ve basılmamış altın ve gümüşler vardır. Bu oda hayattayken padişahın emriyle bütün verasetlerini kaybetmiş olan paşaların ve diğer büyük adamların miraslarını alan yerdi.¹⁴⁶

Hammer'e göre Tavernier, devlet hazinesi ile dördüncü odayı birbirine karıştırmıştır. Devlet hazinesi özel hazineden ayrıdır. Bu hazine divan salonunda bulunurdu. Her gün Baş Vezir'in taşıdığı devlet mührü ile mühürlü bulunur, onun kontrolünde açılır, kapanırdı. Devlet hazinesinin iki muhafızı bulunurdu. Bunlar Vezir-i Azam ve Defterdar'dı. Her birinde birer anahtar bulunurdu. Sultanın özel hazinesinin anahtarı ise Hazinedar Baş'ında ve Anahtar Oğlanı'nda duruyordu. Bunlar daha sonra Kapı Ağası olurlardı. Fakat bunlar Hazinedar Katibi olmadan asla oraya giremezlerdi. Hazine

¹⁴⁵ Enderun'da herhangi bir kapı ve özellikle Hazine kapısı için kapandı demek caiz değildi. Bunun yerine çevrildi denirdi.

¹⁴⁶ Akkutay, s. 102.

Odası'ndakilerden bu dördüncü odaya gitmek isteyenlerin yanlarında bir izin belgesi taşımaları gerekirdi. Ancak bazen oradan para almak için Hazine Dar Başı ile anlaşarak birlikte giderlerdi.

Hazineler arasında ticaret işlerini gösteren iki büyük sicil defteri ve Defterdar'ın mührü de vardı. Mührün korunması Silahat Ağa ile Hazine Kethüdası'nın görevi idi. Hazine Kethüdası'nın her değişiminde Defterdarlık memurlarının da huzurunda hazinedeki eşyaların sayımı, dökümü ve denetlenmesi yapılırdı. Bu denetim beş altı ay sürerdi.¹⁴⁷

3.1.5.2. Hazine Odasını Ziyaret

Osmanlı Sarayı'nda adetlerden biri de yılın belirli zamanlarında Hazine Odası'na yapılan ziyaretlerdir. Eski zamanlarda her yeni padişahın tahta çıkışının on beşinci günü hazineyi kontrolü, hırka-ı saadet dairesini ziyareti usuldendi. Hazine, yeni padişah tarafından ziyaret edileceği zaman önce hazinenin Sultan Selim'in mührü ile mühürlenmiş kapısı hususi merasimle açılıp içeri girilmesi sağlanır, Hazine Başyazıcısı mühürlü defteri padişaha sunar, padişah da gözden geçirirdi. Padişah, hazinenin her tarafını gezdikten sonra bazı eşya hakkında izahat alırdı. Padişah, Yavuz Sultan Selim'in Mısır'dan getirdiği altın kaplı tahta oturur, defterde dikkatini çeken şeyleri getirterek inceler, gerekli izahatı alırdı. Padişah ayrıldıktan sonra hazinenin kapısı alışlagelmiş bir merasimle mühürlenirdi. Sair günlerde veya hususi günlerde padişah hazinenin açılmasını istediği zaman Hazine Kethüdası mührü, Başyazıcı da anahtarı olarak gelirler ve kapının iki tarafına Hazine ve Seferli Koğuşları nedâmeti dizilir, önce mühür kontrol edilir sonra kapı açılırdı. İçeri girenler tabi ihtiyaç icabı bile ellerini ceplerine sokmaktan çekinirlerdi. Sadrazamla diğer saray büyükleri, padişah hazineye girdiği zaman mücevheratın bulunduğu odaya girmeye izinliydi. Fakat onlar iç hazineye giremezler ve padişah maiyeti çıkıncaya kadar dördüncü odada beklerlerdi. Padişah kubbenin altından çıktıktan sonra en kıymetli eşyalarını onlara göstermek için mücevherat sandığını açtırdı. Hazır bulunanlar arasında her zaman padişahın mükâfatlandırmak istediği şahıslar bulunduğu için onlara çok kıymetli hediyeler verilirdi. Hazine kapatıldıktan sonra padişah kendi dairesine çekilir ve saray büyükleri de kapıya kadar ona refakat ederlerdi. Buradaki eşya, silah ve mücevher gibi değerli şeyler ambar, dolap ve sandıklar içinde korunuyordu. I. Ahmet de ecdadı gibi bu

¹⁴⁷ Akkutay, s. 104.

hazineyi görmek istemiş ve bütün eşyalar yerlerinden çıkarılarak bir sergide olduğu gibi sergilenmişti. Yusuf Peygamber'in olduğu söylenen amâme, İmam-ı Azama ait taç ve amâme, meşhur ululardan İbrahim Ethem'in tacı ve diğer velilerin taç ve hırkaları bu hazinede idi.¹⁴⁸

Bu konuda Enderun Tarihi'nde şu bilgiler yer almaktadır:

Hazine-i Hümayun'a basılan mühür, Yavuz Sultan Selim Han-ı Evvel Hazretleri'nin hatemi olub üzerinde " Tevekkeltü alallah ve hüve ala külli şeyin kadir halık-ı küllü şeyin ve hüve ala külli şeyin vekil" nakş ve hak olunmuş mühr-ü hümayunları Hazine-i Hümayun Kethüdaları yedinde kapunun miftahı dahi Lala'nın odasında mahfuzdur. Hazine-i Hümayun'dan bir şey ihracı hususuna irade-i şahane şeref sudur buyuruldukta Hazine-i Hümayun Kethüdası ve kaffe-i ümera ve zabitan ile lüzumu miktar ağavat hazır olduğu halde evvela birinci kapı küşad olduktan sonra ikinci kapıda olan mühür hak ile küşad olunup cümleten derun-u hazineye duhul ve talep buyurulan eşyanın ikinci katip tarafından derakap pusulası terkim ve defteri mahsusa kayıt ve tahrir olunup hangi zat vasıtasıyla talep buyrulduğuna dair şerh verildikten sonra çıkarılıp takdim ve pusulası ahz olunur. Hazine-i Hümayun derununa dahil olan ağavat edibane hareketle emre muntazır bulunacaklarından etrafına bakınmak ve elini cebine sokmak katiyen memnudur. Elini cebine sokmak için zaruret hissederlerse yanında bulunan zata malumat verilip dışarı çıkılır.¹⁴⁹

Bab-ı Hümayun Hazinesi'nde darlık olunca Hazine-i Hümayun'dan ödünç olarak para verilirdi. Dış hazineye para gelince alınan borç iade edilirdi. 1593 yılında seferde bulunan Vezir-i Azam ve Serdar-ı Ekrem Sinan Paşa, kendi Kapıcı Başı'nı İstanbul'a gönderip maaşa ve sefere sarf edilmek üzere ödünç olarak iç hazineden beş yüz yük(elli milyon) akçe istemiş ve buna karşı: "Cümle evkaf ve emlakim rehin-i şer'i olsun; eğer eda ve teslim etmeden ölürsem satılsın, alınsın." diye rica ederek kara ve deniz seferlerine sarf edilmek üzere toplam bin yük akçe çıkarttırmıştı. 1595 yılında savaş sebebiyle maliye hazinesinde para kalmamasından dolayı Enderun Hazinesi'nden buraya ilk defa üç yüz bin ve üç gün sonra da yedi yüz elli bin altın verilmişti. Daha

¹⁴⁸ Ali Seydi Bey, s.127-128. ; Kömürçiyen, s.129. ; Uzunçarşılı, s.320.

¹⁴⁹ Akkutay, s. 100-101.

sonraki tarihlerde de böyle durumlar söz konusu olmuş hatta savaş sebebiyle alınan paraların iade olunamadığı vaki olmuştur.¹⁵⁰

3.1.5.3. Hazineli Oğlanların Maaşları, Giysileri ve Mevcut Sayıları

Mevacib defterlerine göre günlük maaşları Hazinedar Başî'nin seksen beş akçe, Hazine Kethüdası'nın otuz yedi akçe ve diğer hazine görevlilerinin ise on iki akçedir. Hazine oğlanları Mısır hazinesinin gelmesi ve kışın padişaha el yağı takdim etmeleri sebebiyle de yıl da iki kez biner akçe bahşîş ve eskilik derecelerine göre de senede dört defa mevsime uygun elbise bedeli alırlardı. Bu dört nöbette olurdu: Birinci nöbette büyük çıkma akçesi(savaş akçesi), ikinci nöbette küçük çıkma akçesi(padişah uygun gördüğü zaman), üçüncü nöbette münakkaş akçesi ve dördüncü nöbette de münakkaş akçesi(elbise akçesi) verilirdi. Böylece Kaftanlılar her üç ayda bir kaftan akçesi alırlardı. Bundan başka da yılda bir, kuşak akçesi, takke akçesi ve düğme akçesi de verilirdi. 16. yüzyıl sonlarında yılda ikişer nakışlı kadife, birer çatma ve birer telli kuşak verilirdi. Esvap akçesi yılda bir kere padişaha arz olunup sarayda ne kadar kaftanlı varsa onlara ve Hazinelilere verilirdi. Hazineliler, münakkaş kadifeden çatma elbise giyerler, bellerine de telli kemer bağlarlardı.¹⁵¹

Hazine Başyazıcılığına tayin olan ağaya saray usulünce Hazine-i Hümayun'dan bir samur kürk, altın divit, hançer ve raht hazinesi denilen has ahır hazinesinden bir takım at eğeri verilirdi. Başyazıcıya, muayyen maaşından başka ayrıca her yıl Mısır hazinesinden gelen akçelerden iki bin kuruş verilirdi.

Kurban Bayramı'nda kesilmek üzere padişahın huzuruna getirilen kurbanlar, Hazineli Ağalar tarafından süslenip hazırlanır ve bu hizmetlerine mükâbil bahşîş alırlardı.

Her Enderunlu Ağa üç ayda bir kaftan elbisesine müstahak olur. Kuşak için yılda bir kere bin altı yüz akçe, düğme bahası için yüz yirmişer akçe alırlar.

Her sene döşenmesi adet olan Arz Odası'nın döşenmesine memur olan Hazine Odası'nın Giyim Başısı ve yazıcılarına yirmişer ve diğer oğlanlara onar kuruş verilmesi kanundu.

¹⁵⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 321.

¹⁵¹ Güngör, s. 32. ; Akkutay, s. 99.

Hazine Odası'nın başlıca hizmetlerinden biri de arife günlerinde, bayramlarda ve hükümdar cüluslarında Babü's-Saade kapısı önünde veyahut hükümdarın istediği herhangi bir sarayda kurulacak Taht-ı Hümayunu, Hazine-i Hümayun'dan törenle çıkarıp kurmaktır. Bu hizmetlerinden ötürü de her taht kuruluşunda biner akçe bahşiş alırlardı. Taht-ı Hümayun, Hazine'den büyük bir törenle çıkardı. On iki parçadan ibaret, kadife ve pamuklu kılıflar içinde olan tahtı, Hazine-i Ağalar kapı önünde bekleyen Zülüflü Baltacılar verirler, kendileri de ortalarına aldıkları bu baltacıların iki yanında sıra ile tahtın kurulacağı mevkie kadar giderlerdi. Tahtı bizzat Hazine-i Ağalar kurduktan sonra tahtın örtüsünü örterek Enderun Ağalarından ve Baltacılarından nöbetçi bırakıp odalarına dönerlerdi.¹⁵²

Diğer odalar gibi Hazine Odası'nın nüfusu da yıllara göre farklılık göstermektedir. Çeşitli kaynaklarda gösterilen rakamlar büyük farklılık göstermese de birbirini tam anlamıyla da tutmamaktadır. Miller, bu sayının elli olduğunu, II. Mehmet ve IV. Mehmet zamanında ise yüze yükseldiğini, Hammer ise bu sayının altmış olup IV. Mehmet zamanında yüz ona çıktığını, Zübdetü't- Tevârih adlı kaynak ise I. Ahmet zamanında nüfusun seksen kişi olduğunu ifade etmektedir. Uzunçarşılı'ya göre ise Hazine Odası'ndaki iç oğlanların sayısı altmıştan az olmamıştır.¹⁵³

Sonuç olarak bazı mevacic defterlerine göre farklı tarihlerde koğuşun mevcudu şöyle idi:¹⁵⁴

SENE	NÜFUS
1634	93
1683	88
1772	157

Hazine Odası'nda Terfi ve Çıkma:

Hazinedar Başı, Ak Ağalardan alındığı 16.yüzyılın sonu 17.yüzyılın başlarında terfi edecek olursa Babü's-Saade Ağası olurdu. Saray hizmetinden ayrılırsa Beylerbeyi olurdu.

¹⁵² Baykal, s. 54.

¹⁵³ Akkutay, s. 98.

¹⁵⁴ Güngör, s. 33.

Hazine Kethüdası, saraydan çıkacağı zaman önce padişah sonra da adet üzere Vezir-i Azam huzurunda kürk giyerdi. Bunların Vezirlikle çıkışlarında Kaptan Paşa ya da Defterdar'da misafir kalması usuldü. Üç gün misafirlikten sonra Kaptan Paşa'nın misafiri ise Kaptan Paşa Kethüdası, Kapıcı Kethüdası, Ağaları, Tersane Çavuşları, Teşrifatçısı vs. yeni paşayı alarak hazırlanan konağına götürürlerdi. Hazine Kethüdası, Sarayda kalırsa Hazinedar Başlı, çıkmalar da ise en az Sancak Beyi rütbesinde olup üstü Vezirlikle de çıkabilirdi.

Oda eskilerinden en kıdemlilerinden Güğüm Başlı terfi ederse Has Oda'ya geçer, saraydan çıkarsa Müteferrika olurdu.

Hazine Koğuşu Gilmanları, çıkmalarda Sipahi Bölüğüne, Müteferrikalığa, Çaşnigirliğe veya Bölük Başlılığa çıkarlardı.¹⁵⁵

3.1.6. Has Oda

Has Oda, Enderun Mektebi'nde bulunan odalar hiyerarşisinde en üst seviyeyi teşkil etmekle kalmaz aynı zamanda eğitim ve öğretimin de en üst seviyesini oluştururdu. Ayrıca Osmanlı Saraylarında padişahların oturduğu bütün odalara da Has Oda, Oda-ı Has veya Hane-i Hassa denilirdi. Ancak Fatih Sultan Mehmet tarafından Topkapı Sarayı Enderun-ı Hümayun'da müstakil bir Has Oda yapılarak odanın hizmetine otuz iki iç oğlanı verilmiştir. Bu ilgili kanunnamede şöyle ifade edilmiştir: “ *Ve bir has oda dahi yapılmıştır. Otuz iki adet has oda oğlanı ile içine biri silahdar ve biri rikapdar ve biri çukadar ve biri dülbend oğlanı ola.*”¹⁵⁶

Yavuz Sultan Selim ise 1517 Mısır seferinden zaferle dönerken beraberinde Hırka-i Saadet ve Emanet-i Mukaddeseyi, İstanbul'a getirmiştir. Akabinde şimdiki Hırka-i Saadet dairesinin taht odası altına bir oda yaptırarak mukaddes emanetlerin hizmetini yapacak olan Has Odalılarını buraya yerleştirmiştir. Bu odaya, Hırka-i Saadet'in konduğu taht odasının oradan kırk basamak merdiven inilerek ulaşıldı. Yavuz Sultan Selim, bu odayı Hırka-i Saadet'in konduğu odanın altına inşa ettirerek bir anlamda Has Odalılarının Hırka-i Saadet'e her an yakın olmalarını sağlamıştır. Hazineli, Kilerli ve emektar Çuhadarları da naklettirerek buranın sayısını kırka çıkartmıştır.

¹⁵⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 316-319.

¹⁵⁶ Baykal, s. 115.

Yavuz Sultan Selim'in yaptırmış olduğu bu oda, Sultan IV. Murat(1623-1640) zamanında Hırka-i Saadet'in konulduğu odanın karşısına yeni bir oda yaptırılarak terk edilmiştir. Böylece Has Odalılar yeni yapılan yerde kalmaya başladılar. 19. yüzyılda ise Hazine Kethüdası Dayızâde Mehmet Bey tarafından meydana bakan revaklar kapatılarak Has Odalılar için yeni bir koğuş yapılmıştır.¹⁵⁷

3.1.6.1. Has Oda'ya Terfi ve Çıkma

Daha önceden de belirttiğimiz gibi Yavuz Sultan Selim döneminden itibaren Has Oda'nın mevcudu kırk kişiydi. Herhangi bir sebeple bu sayıda azalma oldukça ve gerek duyuldukça alt odalardan başarılı olanlar Has Oda'ya alınır. Bu durum hakkındaki nizam, Kitab-ı Müstetap'ta şu şekilde geçmektedir:

“Saraya tevzi olunan oğlanlar saraylarda yedişer ve sekizer yıl ve dahi ziyâde terbiye olunurlardı. Badehu içlerinden girû göze dokunur ehl-i ma'rifet ve akl u basiret üzere olanları yeni saraya Küçük Oda'ya ve Büyük Oda'ya, Hazine 'ye ve Zülüflü Baltacılığa alınır. Anda dahi nice yıllar terbiye ve edeb ve ma'rifet hâsıl eyledüklerinde girû bunlardan okumağa ve yazmağa iktidarı olup ve ehl-i basiret üzere olan oğlanları Has Oda'ya alınub...”¹⁵⁸

Has Oda'nın mevcudunda herhangi bir sebeple noksanlık olması durumunda Kapı Ağası'nın arzı ile Enderun'daki diğer odalardan(Hazine, Kiler, Seferli¹⁵⁹) en eskileri yani kıdemlileri Has Oda'ya alınır. On yedinci asırdaki kanuna göre, Kapı Ağası'nın arzı ile Hazine Odası'ndan Güğüm Başı terfi ettirilerek buraya alınır. Eğer eksik iki olursa Kiler Odası'ndan Peşkir Ağası alınır. Bundan sonra üçüncü bir eksiklikte Seferliden Çamaşırıcı veya Hamamcı Başılardan biri Has Oda'ya terfi ettirilirdi. Ancak dört eksik birden ortaya çıkarsa Güğüm Başı, Peşkir Başı, Çamaşırıcı Başı ve Hamamcı Başı hepsi birden terfi ettirilerek Has Oda'ya alınır. Bunların içinden Güğüm Başı kıdem itibariyle diğer üçünden eski sayılırdı. Bunlar ocak yoluyla terfi edenlerdi. Fakat ocak yoluyla olmadan Has Oda'ya nakledilen kimselerde vardı. Bunlar: Hazine'den Hazine Başyazıcısı, ikinci yazıcı, Başkullukçu ve Çantacı, Kiler'den Şerbetçi ve

¹⁵⁷ Baykal, s.115. ; Akkutay, s.104. ; Güngör, s. 36-37.

¹⁵⁸ Yaşar **Yücel**, *Kitab-ı Müstetâb*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1974, s.6.

¹⁵⁹ Hafız **Hızır İlyas Ağa**, *Tarihi Enderun- Letaif-i Enderun*(Çev. Cahit Kayra), Güneş Yayınları, İstanbul 1987, s. 43-44. ;T SMA, D. 3250. 1813 tarihli bir defterde Has Oda Ağalarının isimleri, Has Oda'ya nakil olmadan önceki odaları, Has Oda'ya ve Enderun'a giriş tarihleri verilmektedir. Buna göre Hazine, Kiler ve Seferli Odalarından Has Oda'ya nakillerin yapıldığı anlaşılmaktadır. Mesela Rikaptar olan Seyyid İbrahim Ağa 1805 tarihinde Hazine'den, Miftah Ağası olan Osman Bey 1807 tarihinde Kiler'den ve Berber Başı olan Ali Ağa 1809 tarihinde Seferli'den Has Oda'ya geçmişlerdir. Bu defterde bu şekilde daha çok örnek bulunmaktadır.

Başkullukçu, Seferli'den sadece Başkullukçudur. Ayrıca her üç koğuştan da olabilen İkinci Çuhadar, Baş Çavuş, Baş Çakırsalan¹⁶⁰, Silahtar Ağa Kaftancısı ve Sırkatibi Yamağı da gerektiğinde Has Oda'ya alınabilirdi. Kimi zamanda padişahın iradesiyle Hazine, Kiler ve Seferli Odalarından bir acemi ağa Has Oda'ya alınabilirdi.¹⁶¹

Has Oda'ya alınacak olanların yeterli bilgi birikimine sahip olmaları yanında fiziklerinin de çok düzgün olmasına dikkat edilirdi. Nitekim 1813 tarihinde Hazine Odası'nda Güğüm Başı olan Mahmut Ağa çok kısa boylu olması ve Seferli Odası'nda Çamaşırcı Başı olan Boşnak Halim Ağa da çok uzun boylu olması sebebiyle Has Oda'ya alınmayarak bir miktar nanpâre ile çıkma edilmişlerdir.¹⁶²

Has Oda'ya geçecek ağaların her birine bu durumu bir gün önce Çakırsalan müjdelirdi. Has Oda'ya geçecek her ağa müjdeyi getiren kişiye imkân ölçüsünde bir hediye verirdi.

Has Oda'ya geçiş yapılırken süreç şöyle işlerdi: Has Oda'ya geçecek ağanın bulunduğu koğuş baştan aşağı ışıklarla donatılır, Silahtar Ağa'dan müjdenin geldiği günün akşamı yatsı namazından sonra bütün oda ağaları bulunduğu halde dualar edilir, daha sonra Has Oda'ya geçecek olan ağa, odada bulunan eskilerin elini öperdi. Akabinde koğuş nöbetçileri Has Oda'ya geçecek olan ağanın her iki tarafına fener çeker, ağa hangi koğuşta o koğuşun Kethüdası tarafından hırka-i saadet dairesi şadırvan kapısı önüne getirilirdi. Burada Has Oda'nın iç zabiti olan Miftah Ağası onları karşılar ve Has Oda'ya geçecek olan ağa kendisini getiren Kethüda'nın elini öptükten sonra, Miftah Ağa bu acemiye Has Oda'ya götürürdü. Bu kaideye göre Has Oda'ya geçen ağa, o gece Has Oda'da kalır, ertesi gün sabah namazından sonra Miftah Ağa, Has Oda'nın eski gediklisi olan ağaya bu acemiye teslim ederdi. Bu acemi ağa(Has Oda'ya yeni geçen) teslim edildiği eski ağa tarafından geldiği eski koğuşuna götürülerek alacak vereceklerini düzene koyması sağlanırdı ve öğlen ile akşam yemeklerini bu eski koğuşunda yedikten sonra eski lalası ile birlikte Has Oda'daki vazifesine dönerdi.

Bu arada önceki koğuşlarında eskimiş, zabıtlığe kadar yükselmiş hatta Güğüm Başı, Peşkir Başı gibi vazifeler yapmış olan bu ağalar Has Oda'ya geçince bir acemi kabul edilerek tekrardan bir Lala'ya verilmiştir.

¹⁶⁰ Çakırsalan: Silahtar ağanın bir nevi yaveridir. ; Baykal, s. 128.

¹⁶¹ Güngör, s. 51-52. ; Keskin, s.58.

¹⁶² İlyas Ağa, s. 67-68.

Has Oda'ya yeni geçen ağa adet olduğu üzere koğuşların önünde Sofalı, Helvahaneli ve ücretli çalışanlara bir miktar para serperdi. Fakat odada bulunan ağalar ihtiyaçları olsa bile bu paralardan almazlardı.

Has Oda'ya yeni geçen ağa, padişah Has Oda'ya ve hırka-i saadete gelmedikçe ortada görünmezdi. Ancak padişaha takdim edildikten ve hırka-i saadet nöbetine girdikten sonra serbest kalırdı. Bu usul son devirlerde yani sarayın Dolmabahçe'ye naklinden sonra padişahın eskisi gibi Has Oda ve hırka-i saadette bulunmaması sebebiyle değişmiştir. Buna göre Has Oda'ya atanan yeni ağanın hırka-i saadet nöbetine girmesiyle kendisine serbestlik verilmiştir.¹⁶³

3.1.6.2. Has Odalı Oğlanların Görevleri

Has Odalıların, padişahın hususi hizmetlerinin yanı sıra hepsinin nöbetleşe yapmak zorunda oldukları bazı görevleri vardır. Ayrıca vazifelerine göre isimlendirilenlerin de kendilerine has bazı görevleri mevcuttur.

Has Odalıların Nöbetleşe Yaptıkları Görevler:

Hırka-i Şerif dairesinin süpürülmesi,

Hırka-i Şerif dairesindeki mushaf ve kitapların tozunun alınması,

Belirli ve mübarek günlerde öd ağacı yakılması,

Gül suyu serpilmesi ve odanın tebhir(buhurlamak) edilmesi,

Parmaklık, şamdan ve diğer eşyaların temizlenmesi ve parlatılması,

Gece gündüz aralıksız Kuran okunması.¹⁶⁴

Hırka-i Saadet dairesinde bulunan mukaddes emanetlerden bazıları şunlardır: Peygamberimizin(SAV) hırkası, dışının kırılmış küçük bir parçası, sakal-ı şerifi, mübarek nâşının gasil suyu, Mısır Emiri Mukavkis'e gönderdiği mektubu, mührü, iki

¹⁶³ Güngör, s. 52-53. ; Keskin, s.59.

¹⁶⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s.325. ; Akkutay, s. 120-121.

kılıcı, sancağı, yayı, dördü taş ikisi tuğla üzerinde ayağının izleri ve na'lini saâdeti. Bunlardan başka kıymetli mushafları, Hazreti Fatıma annemizin seccadesi, sahabe efendilerimizden kalan emanetler ve başka emanetler vardır.¹⁶⁵

Has Odalıların nöbetleşe yapmak zorunda oldukları bu görevler, *Enderun Tarihi* adlı eserde şu şekilde belirtilmektedir:

*“Hane-i Hassa Agavâvat’ının me’muriyetleri Rida-yı Şerif Beyt-i Alisi’nin çardıklık hizmet-i müftekaresi olmakla daire-i celile-i mübareke ve mukaddesenin tozlarını alup öd ve gülâb ile tebhîrleri ifâ olunduktan sonra Kur’an-ı Azimü’ş- Şân tilavetiyle meşgul olurlar. Hırka-i Sa’adet Beyt-i Şerifi’nin külle yevm tozlarını alup zemin ve cidarlarını silmek usûlüne pars tabir olunur ki bu esnada büyücek toz ve sünger parçalarına cevher denilip teberrüken hıfz olunur. Ruz-ı kasımdan itibaren her yirmi birinci gün Hane-i Hassa Agavat’ının cümlesi hazır bulunup ol gece icra olunan ibâdât ve ta’ât-ı mahsûsaya suffa gicesi tabir olunur ki ol gece olunan ibâdât ve zuhûr eden tecelliyât-ı maneviye bir sırrı mukaddes olup hâriçten kimseye ifşâ etmezler”.*¹⁶⁶

Has Odalıların nöbetlerindeki usûlle alakalı olarak belgede şu bilgiler yer almaktadır:

“Hırka-i Saadet daire-i aliyesinde müstahdem iki zâbit ve kırk nefer bendegânın usûlleri zîrde beyan olunur:
 1- *Hademe-i mûmâ ileyhın dâire-i aliyyede kırk kişinin yirmisi beher yevm mevcut bulunmak usûldendir. Yirmiden ziyade de bulunabilir.*
 2- *İhya gecelerinde yani cuma ve pazartesi geceleri yirmiden ziyade bulunmak usûldendir.*
 3- *Hademe-i Mûma ileyhın Anahtar Ağası’nı dışarıya gidip gelirken desturlamak usuldendir.*
 4- *Hademe-i Mûma ileyhın acemilerden bir beher gün hırka-i şerifciler değıştikçe haber vermek usuldendir”.*¹⁶⁷

Has Oda’da bu görevler nöbetleşe yerine getirildikten sonra kendilerine özel vazifesi olanlar vardı. Bunlar: Hünkâr Müezzini, Sırkâtibi, Baş Çuhadar, Sarıkçı Baş, Kahveci Baş, Tırnakçı, Tüfenkçi Baş ve Berber Baş’dır.

Hünkâr Müezzini: Saray mescidinin baş müezzini olup cuma günleri padişahın gittiği camide müezzinlik yapardı.

¹⁶⁵ Koçu, s. 79.

¹⁶⁶ Akkutay, s. 121.

¹⁶⁷ Güngör, s. 44-45.

Sırkâtibi: Padişahın özel yazıcısı olup boynunda asılı sırma işlemeli büyük torbada kendisine lazım olan yazı kağıdı ve diğer şeyleri taşırdı. Altın diviti de belindeki kuşağında taşırdı. Sırkâtibi'nden başka hiç kimse altın divit taşıyamazdı. Padişah camiye giderken kendisine takdim edilen istekleri Sırkâtibi alır ve dönüşte padişaha okurdu. Padişah kütüphanesinin korunması ve bakımından da Sırkâtibi sorumlu idi. Ayrıca Sipahilerin, Yeniçerilerin, Müteferrikaların ve Çavuşların ana defterleri; Hazine ile alakalı haraç, cizye, avarız ve mukataa defterleri; Halep, Diyarbakır, Türkmen ve Mısır defterleri; Vezir-i Azam'ın muhasebe defteri ve kaptanların defterleri de Sırkâtibi'nin muhafazası altında idi. Bu defterler bazen padişah tarafından istenerek konuyla ilgili gerekli tetkikler yapılırdı.

Baş Çuhadar: Maiyeti altında kırk kadar Çuhadar vardı. Bu kırk Çuhadar, alaylarda Baş Çuhadar ile beraber ziynetli elbiseler ile kemerlerine birer bıçak veya hançer sokup ellerinde gümüş zincirli kamçı olduğu halde padişahı takip ederlerdi. Baş Çuhadar'ın kamçısı altın zincirli idi. Padişah mesire yerlerine, yazlık köşk veya saraylara gideceği zaman Baş Çuhadar, padişahın sağından yürür ve elini padişah atının sağrısına koyardı. Baş Çuhadar'ın yardımcılarında Papuççu, padişahın papuçlarını kırmızı bir atlas kese içinde belindeki gümüş paftalı kuşağa takarak götürürken; Çizmeci de aynı şekilde padişahın çizmelerini taşırdı. Diğer Çuhadalar da padişahın üzengisi dibinde iki yanı sıra yürürlerdi. Bahsettiğimiz bu Baş Çuhadar, Has Oda'nın Arz Ağalarından olan Çuhadar Ağa'yla karıştırmamak gerekir.

Sarıkcı Baş: Padişahın sarıklarını düzenlemek ve hazırlamak ile sorumluydu. Seferli Koğuşu'ndan emrindeki on beş Sarıkcı Yamağı ile sarık odasında(Revan köşkü) padişahın günlük işlerde veya özel günlerde giyeceği her türlü sarığı hazır bulundurmak sonra bunları sıra ile dizmek ve dolaplarda muhafaza etmekle sorumluydular.

II. Mahmut zamanında kılık kıyafet kanununda değişiklik yapılıncaya bu vazife sona ermiştir.

Kahveci Baş: Padişahın içeceği kahveyi padişahın zevkine göre hazırlamak ve eliyle sunmak, kahve yapmakta kullanılan malzeme ve kapları korumakla görevliydi. Bunlara herhangi bir zarar gelmesi durumunda sorumlusu kendisi olup zararın giderilmesi için gerekli ücreti cebinden öderdi. Kiler Koğuşu'ndan dört yamağı bulunurdu. Padişah kahve istediğinde Kahveci Baş Ağa, pişirdiği kahveyi bu Kilerli yamaklarından biri ile

gönderir, kendisi de huzura çıkardı. Kahveci Başı'na hazineden altın tepsiler, sırmalı ve incili tepsi örtüleri, hizmette omuza atılacak altın sırmalı peşkirler, altın leğen, ibrik ve sitil, murassa tatlı takımları, paha biçilmez fincanlar ve fincan zarflarından mürekkep adeta bir antikacı dükkânı eşyası verilirdi. Kahveci Başı, bu zengin koleksiyonu hazineye imzalı ve mühürlü bir senet vererek teslim ederdi.

Tırnakçı: Her perşembe günü padişahın el ve ayak tırnaklarını kesmekle sorumluydu.

Tüfenkçi Başı: Avda ve nişan atışlarında padişaha tüfek verir ve saray avcılarının avladıkları avları toplardı. Tüfenkçi Başı'nın maiyetinde Hazine, Kiler ve Seferli Odalarından seçilmiş otuz oğlan bulunurdu. Ayrıca sarayın bostancı neferlerinden on kişide tüfenkleri padişahın gideceği yere kadar taşımaları ve atışlardan sonra temizlemeleri için Tüfenkçi Başı'nın emrine verilirdi. Tüfenkçi Başı, padişahın kullanacağı tüfenkleri muhafaza eder, tüfenklerde bir arıza ya da kırılma olursa da saray dışından getirttiği ustalara tamir ettirirdi. Tüfenkleri her an kullanıma hazır tutmak da onun sorumluluğundaydı.

Berber Başı: Padişahın başını tıraş eder, aynı zamanda Hamamcı Ağa unvanını taşırdı. II. Selim'in Mimar Sinan'a yaptırdığı büyük hamamda otururdu. Maiyetinde Seferli Koşuşu'ndan yirmi kişi berber ve tellak oğlanı bulunurdu. Bu gençlerle beraber padişahı ve şehzadeleri tıraş eder ve yıkardı. Has Odalı Ağaları da bunlar tıraş eder ve ayda bir defa bu büyük hamamda yıkardı.

Berber Başı Ağa, padişahı her tıraş ettiğinde dökülen saç ve sakal kıllarını büyük bir dikkatle toplar, bir altın leğende gül suyu ile yıkayıp kuruttuktan sonra gümüş bir çekmeceye koyardı. Bir sene içinde burada biriken kıllar, hacılar kabileleri İstanbul'dan Hicaz'a doğru yola çıkarken Sürre Emmini olan zata teslim edilir, o da bu gümüş çekmeceyi Medine'ye götürerek Peygamber Efendimizin kabri civarında bir yere defnederdi. Bu adet Yavuz Sultan Selim zamanından kalmış bir gelenektir.

Berber Başı Ağa, şehzadeyi ilk defa tıraş ettiği zaman bunu bizzat kendisi sadrazama tebliğe memur olup alayla paşa kapısına gelir ve vazifesini yaptıktan sonra

Sadrazam'dan hil'at giyip bahşış alırdı. Bir kese içinde beş yüz altın ve takımıyla hazırlanmış bir at bile bu hediyeler arasında bulunurdu.¹⁶⁸

Sarık Alayı ya da Kavuk Alayı:

Has Odalı olan Baş Çavuş, padişahın cuma namazına gidişinden yarım saat önce maiyetindeki bir kısım Has Odalı ile beraber atlara binip resmi elbise ve alayla padişahın gideceği camiye giderdi. Yolda giderlerken Has Oda Başı'na teslim edilen, padişahın biri sorguçu diğer sorguçsuz iki sarığını, iki Has Odalı Münavebe ile taşırlardı. Bu Has Odalılar, şimşir değneklerinin ucundaki kalıplara oturtulmuş olarak taşıdıkları bu padişah sarıklarını iki yana doğru hafifçe eğerek, alayı izlemek üzere yol boyunca dizilmiş olan halka selam verirlerdi. Bu alaya, üzerlerine değerli kumaşlardan yapılmış kaftan giymiş oldukları halde Sarıkçı Başı, Kahveci Başı, Müezzin Başı, Tüfenkçi Başı, Berber Başı ve Baş Lala katılır ayrıca on beş Has Odalı Mülâzim de katılırdı. İşte Baş Çavuş'un öncülük ettiği bu alaya Sarık Alayı veya Kavuk Alayı denirdi. Camiden dönüşte ise sarıklar, padişahın saraya hareketinden sonra götürülürdü.¹⁶⁹

Has Oda'da on iki tane de eski ağa bulunurdu. Eskiyen yani kıdemli olan ağalar önce Peşkir Ağa sonra Göç ve Baş Peşkir Ağa, sonra sırasıyla Miftah Ağa, Dölbend Ağa, Rikabdar Ağa, Çuhadar Ağa ve Silahtar Ağa olurlardı. Peşkir Ağaları ve Göç Eskileri, padişahla birlikte sayfiyeye giderlerdi. Burada her şeyin nizamından Baş Peşkir Ağa sorumluydu. Herhangi bir olumsuzluk durumunda Göç Eskileri, Baş Peşkir Ağa'ya haber verirler, O da durumu Silahtar Ağa'ya arz eder böylece sorun aşıldı.

Bunlardan başka Baş Peşkir Ağa'nın altında üç nefer en eski Gedikli Köşe Başlılar vardır. Bunlara Biniş ve Köşe Peşkir Ağası denir. Padişah bir yere gittiği zaman bu ağaların her birisi teşrif buyrulan o yerin birer köşesine kurulan şemsiyelerde durarak, padişahın huzuruna gelen ağaların hal ve hareketlerine nezaret ederlerdi.

Bir bakıma Miftah Ağa'nın yardımcısı olan Peşkir Ağa, peşkir ve havlulardan sorumluydu ve bu hizmet 1833 yılında kaldırılmıştır.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Güngör, s.44-48. ; Keskin, s.60-66.

¹⁶⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 328. ; Baykal, s. 133. ; Güngör, s. 48.

¹⁷⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 353.

Yavuz Sultan Selim, Has Odalı oğlanların geceli gündüzlü her daim vazifelerini eksiksiz bir şekilde yerine getirmelerini önemserdi. Has Odalılar tarafından hırka-i saadet dairesinin düzenli olarak bakımının yapılmasını, yirmi iki günde bir defa pars denen temizliğinin yapılmasını, şamdanların yakılmasını, odada bulunan kutsal emanetlerin buhurlanmasını, tozlarının alınmasını, kokulanmasını, parlatılmasını, hırka-i saadet dairesinde gece ve gündüz dörder kişinin nöbetleşerek Kuran-ı Kerim okumasını özellikle isterdi. Hatta devlet işlerinden zaman buldukça bizzat gelerek Has Odalılarla birlikte bu işlerin ucundan tutmak suretiyle onlara yardım ederdi.

Bu hassasiyette olan Yavuz Sultan Selim bir gün ansızın Has Oda'ya gelmiş ve oradakilerin görevlerini layıkıyla yapmadıklarını görmüştür. Bunun üzerine çok kızmış ve hemen Has Odalıların cezalandırılarak kapı dışarı edilmelerini, bir rivayete göre ise idamlarını emretmiştir. Suçlu olan Has Odalılar, ne yapacaklarını bilemez bir halde durumu Şeyhü'l-İslam'a (Şeyhü'l- İslam Zenbilli Ali Efendi, aynı zamanda Yavuz Sultan Selim'in hocasıdır.) arz etmişlerdi. Bunun üzerine hemen saraya gelen Zenbilli Ali Efendi, padişaktan bu kişilerin affını rica etmiş ancak hocayı çok sevmesine rağmen padişah: “ *Molla, salatin umuruna müdahale etme.*” diye Şeyhü'l-İslam'a cevap vermiştir.

Medeni bir cesarete ve tedbire sahip olan hoca efendi, padişaha: “ *padişahım bu emir dinidir, saltanat-ı lâzımdan değildir.*” Dedikten sonra son olarak şunu ifade etmiştir: “ *Bunların terbiyelerini mucib olan hal ne ise sebebini beyan buyurun mücazatlarına hükmü şer'i lahik olursa fetva verelim, eğer günahları yoksa padişahımızı günaha koymayalım.*” . Neticesinde padişaktan Has Odalılar hakkındaki istediği iradeyi almıştır.

Fakat iş burada bitmiş değildi. Çünkü bu af, ceza kısmıyla ilgiliydi. Halbuki Has Odalıların tekrar vazifeleri başına geçmeleri asıl gayeyi teşkil ediyordu. Bunun için Zenbilli Ali Efendi, padişaha: “ *Adet-i Al-i Osman cefayı müteakip icra-yı vefa ihsandır. Bunların memuriyet-i mebrukeleri olan hırka-i saadet hizmet-i fahrisine iade ve ibkalarıyla ilanı measiri af ve inayet buyrulması, tekmil-i semahat tetimme-i saltanattır.*” diyerek sözlerini tamamlamıştır. Bunun üzerine Has Odalılar, Yavuz

Sultan Selim tarafından bir daha bu gibi kayıtsızlıklara meydan vermemek şartıyla affedilerek vazifeleri başlarına getirilmişlerdir.¹⁷¹

Bu usul son zamanlara kadar devam etmiş, sonraki dönemler Yavuz Sultan Selim kadar sık olmamakla birlikte Osmanlı Sultanları kendileri gelemedikleri zaman ileri gelen devlet büyüklerinden birini vekil olarak göndererek bu hizmette bulunmuşlardır.

3.1.6.3. Has Odalı Oğlanların Maaşları, Giysileri ve Mevcut Sayıları

Has Oda'ya yeni geçen ağa acemi kabul edilir bundan dolayı da başlarına kırmızı adi kavuk, beyaz destar, kırmızı kaftan, beyaz kuşak, mavi şalvar ve kırmızı yemeni giyerdi.

Çuhadar Ağa'dan Nöbetçi Baş'ya kadar on iki bıçaklı eski, altın köstekli som murassa bıçak takıp bellerine baş tabir olunan som sırmadan yapılmış ağır bir kuşak kuşanırlardı. Üzerlerine bol yenli kontoş, kıymetli kürk ve süslü istufeden bol yenli kaftan ve bindallı denilen ağır sevai entari giyerlerdi. Bunlardan aşağı olan yirmi sekiz gedikli ile mülazimler, kubur yenli denilen dar yenli, ağır istufe kaftan ve kubur yenli, ağır istufe kürk giyerlerdi. Bellerine mücevherli hançer takarlar ve altına ağır sevai denilen kumaştan entari giyerlerdi. Kürkleri de mevsime göre değişirdi. Başlarına kaş denilen düz kavuk ve mevsime göre içleri canfesli, atlaslı çuka ve sof ferace, canfesli çuka, biniş için cübbe ve gündelik için hint yapımı kaftan giyerlerdi. Hintkâri çeşitli sarık sararlar ve sırmalı takkeler giydikleri zaman da zülûf takarlardı.

Ayrıca Has Odalıların tamamına yılda dört defa kaftan, üzerlerine çatmadan takke ve papuç verilmesi kanun gereğidir.¹⁷²

Has Odalıların maaş ve bahşişlerinin kayıtları mevacib defterlerinde tutulmaktadır, bu defterlere baktığımızda:

1682 yılı mevacib defterine göre Has Oda'nın Arz Ağaları hariç diğer ağalara günlük otuz akçe verilmektedir. Aynı şekilde 1772 yılı mevacib defterine göre de Has Odalıları günlük otuz akçe ödenmektedir. Tarihi belirlenememiş olan bir deftere göre de Has Odalıları günlük yirmi iki buçuk akçe verilmiştir.

¹⁷¹ Baykal, s. 125-127.

¹⁷² Güngör, s. 53. ; Keskin, s.68.

1845 yılı mevacib defterine göre ise hırka-i saadet hademelerinin¹⁷³ mevacibleri bir derecelendirmeye tabi tutulmuştur. Buna göre Has Oda Kethüdası bin altı yüz altmış yedi, Serhademe bin iki yüz elli, on hademe iki yüz sekiz, on hademe yüz altmış yedi ve geri kalan yirmi iki hademe ise yüz elli kuruş almışlardır.

Has Oda'ya yeni atanan ağaya acemilik olarak iki yüz kuruş nakit ödenirdi. Mesela 1707 yılında varit olan hatt-ı hümayun mu'cebince Has Oda'ya yükselen Kilerli İsmail Ağa'ya adet olduğu üzere acemilik olarak iki yüz kuruş ihsan edilmiştir. Bu nakit paradan başka Has Oda'ya alınan acemiye, Has Ahır'dan getirilen gümüş işlemeli ve eğer kısmı kadifeden yapılmış bir at takımı, bir kat elbise ve bir şal kuşak da verilmiştir. 18.yüzyıl ikinci yarısında ise kendisine hançer baha adıyla bin kuruş silah parası, bir samur kürk, bir takım elbise ve iki bin kuruş değerinde bir zırh takımı verilirdi.¹⁷⁴

Has Odalıların acemiliklerinin ödenmesi için yazılan arzlara “ *İhsan-ı hümayunum olmuştur.* ” şeklinde cevap verilerek gerekli ödemeler yapılırdı.

Has Oda'da görevli olan ağaların her birine, recep ayı içerisinde Miraç Gecesi vesilesiyle seksen beş kuruş kaftan akçesi verilirdi. 1664 senesinde Has Odalıların kaftan bahaları toplam beş bin yüz on altı kuruş tutmakta olup bundan başka recep ayının ilk cuma gecesi de hil'at akçeleri verilirdi. Hil'at akçesi Arz Ağaları hariç eski ağalara seksen beş ve geri kalan ağalara ise yetmiş iki kuruş ödenirdi.

Has Odalılara verilen yıllık kumaş ve çuhalar ise hil'at akçesinden sonra tevzi olunup şaban ayının ortasında taksim edilirdi. 1667 senesinde Has Odalılara toplam beş topluk yüz ve seksen çile ve otuz topluk atmış çile çuha verilmiştir. Bundan başka Sırkâtibi, Nöbetçi Baş ve Has Oda İmamı'na birer top kumaş, Peşkir Baş ile Has Odalı eski ağalara da üç topluk atlas kumaş verilirdi.

Kaftan akçesinin verildiği gün destimal baha tevzi olunur ancak arife günü ödeme yapılırdı. Yıllık ödenen bu para Has Odalıların hepsine yüz ellişer kuruş olarak taksim edilirdi. Arife günü ödenen bu baha sebebiyle Has Odalılar, akşam yemeğinden sonra birer Yasin ve üçer İhlâs-ı Şerif okurlar ve sevabını padişahın validesinin ruhuna bağışlardı.

¹⁷³ Bu tarihlerde Has Odalıların isimleri Hırka-i Saadet Hademeleri olarak geçmektedir.

¹⁷⁴ Güngör, s.54,55.

Her sene ramazan ayının on beşinde şeker baha adı altında da Has Oda hademelerine elli iki kuruş ödenirdi. 1650 seneli bir belgeye göre de Has Odalıların her birine ramazan ayında esvab akçesi olarak on bin altı yüz akçe verilirdi. Ayrıca mevlit olduğunda mevlüdiyye adı altında Arz Ağaları haricindeki Has Odalılara seksener altın verilirdi. Has Odalıların tekâüdiyye¹⁷⁵ akçeleri kanuna göre iki yüz akçe olup bazen yüz elli akçe de verildiği görülmektedir.¹⁷⁶

3.1.6.4. Has Oda'nın Arz Ağaları

16. ve 17. yüzyıllarda Has Oda'nın en büyük ağaları sırasıyla: Has Oda Başı, Silahtar Ağa, Çuhadar Ağa, Rikabtar Ağa, Dülbent Ağa ve Anahtar Ağaları(Miftah Gulamı)'dır. Bunların ilk dördüne Arz Ağası¹⁷⁷ denilmektedir. Fatih Kanunnamesi'nde, Has Oda'dan yalnız Has Oda Başı'nın sahib-i arz olduğunu, diğer üç ağanın yani Silahtar, Çuhadar ve Rikâbdar Ağaların sonradan Arz Ağaları oldukları belirtmiştir. Diğer bazı kaynaklarda daha sonraki tarihlerde Dülbend ve Anahtar Ağaların da Arz Ağaları olduğu gösterilmiştir.¹⁷⁸

3.1.6.4.1. Has Oda Başı

Enderun'un en üstün ve en önemli odası olan Has Oda'nın baş amiridir. Has Oda'nın ve odalı ağaların nizam, intizam ve zabtından Has Oda Başı sorumludur. Has Oda Başı, sahib-i arzdır yani direk padişah ile görüşebilir. 18. yüzyıl başlarına kadar Silahtar, Çuhadar, Rikabdar, Dülbend ve Anahtar Ağaları hariç Has Oda'nın diğer görevlilerini cezalandırır, gerekirse padişaha arz ederdi fakat yukarıdaki beş ağa hakkında bu muameleyi yapamazdı.¹⁷⁹ Törenlerde padişahın elbisesini giydirmek ve çıkartmakla görevliydi. Emrinde Has Oda Gilmanı denilen iç oğlanları vardı. Padişah nereye giderse Has Oda Başı da onunla beraber giderdi. Ayrıca padişahın her tıraş oluşu esnasında Has Oda Başı, sağ elindeki altın ve gümüş işlemeli bir asaya dayanarak beklerdi.

¹⁷⁵ Tekâüt(emeklilik) kanununun kabulünden ve memurlara tekaüt maaşı bağlanmadan evvel vezirlerle büyük memurlara ve herhangi bir suretle hizmeti görülenlere ihtiyarlık ve malûliyetleri sebebiyle devletçe bağlanan maaş hakkında kullanılan tabirdir. Pakalın, c. 3., s. 441.

¹⁷⁶ Güngör, s. 56.

¹⁷⁷ Arz Ağaları: Has Odalıları hakkında kullanılan bir tabirdir. Maruzat işlerinde kullanıldıkları için bu adları almışlardır.

¹⁷⁸ Güngör, s. 57- 58. ; Keskin, s. 71.

¹⁷⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 340.

Has Oda Başlıklar kimi zaman Ak Ağalardan¹⁸⁰, bazen de Enderun'dan yetişmiş iç oğlanlarından tayin edilmiştir. Has Oda Başlı'nın rütbesi Kapı Ağası¹⁸¹ derecesinde ise de Kapı Ağası kendisinden önce gelirdi. Padişahın dört mühründen birisi Has Oda Başlı'nda bulunurdu.

Has Oda Başlı'nın görev makamı, 1681 yılında kaldırılmış olsa da II. Süleyman'ın padişah olmasıyla (cülûsuyla) tekrar ihya edilmiş ancak eski ehemmiyeti kalmamıştır. 18.yüzyılın başlarından itibaren Silahtarlık önem kazanmaya başlamış, bu nedenle Has Oda Başlılık sırasını korumakla beraber nüfuzunu kaybetmiş bir memuriyet haline gelmiştir.¹⁸²

Sultan II. Mustafa(1695-1703) zamanında Silahtar Ağa olan Çorlulu Ali Paşa, Enderun'da bazı yenilikler yapmıştı. Bu yeniliklerden birisi de Ak Ağalardan seçilen Has Oda Başlı'nın zabıtlık görevini, Anahtar Ağa'ya vermesidir. İşte bu tarihten sonra Has Oda Başlı'nın Enderun'da pek önemi kalmamış olup ayrıyeten Ak Ağalarda olan Enderun amirliği de Silahtar Ağa'ya geçmiştir. Has Oda Başlı bundan sonra Enderun'un teşrifatçısı olarak Sadrazam, Şeyhü'l-İslam, Darü's-Saade Ağası, Silahtar Ağa ve Babü's-Saade Ağalarına padişahın huzurunda bol yenli kontoş kürkü giydirmek; Hazine, Kiler, Seferli Kethüdalarına vs. rütbe sahiplerine Silahtar Ağa'nın huzurunda içleri canfesli çuka cübbeler giydirmek gibi görevler yapmıştı. Artık 18. yüzyıldan sonra Has Oda'nın ve Enderun'un diğer odalarının en büyük amiri Silahtar Ağa olmuştur. Bununla beraber Has Oda Başlı, maaşının Silahtar Ağa'dan fazla olması sebebiyle sıralamada yine en başta gelmektedir. Mesela 1772 seneli mevacib defterine göre Has Oda Başlı günlük yetmiş beş akçe, Silahtar Ağa ise günlük altmış akçe almaktadır. Ancak her ne kadar maaşının fazlalığıyla Has Oda Başlı en başta gözüксе de bu tarihten itibaren Has Oda'nın ağaları derecesine göre Silahtar, Çuhadar, Rikabdar ve Dölbend Ağaları şeklindedir.¹⁸³

¹⁸⁰ Kapıağası, Has Odabaşı, Hazinedar Başlı, Kilerci Başlı, Saray ağası ve Saray Kethüdası Ak Ağalar olarak adlandırılmaktadır.

¹⁸¹ Kapıağası: 16. yüzyılın sonlarına kadar Harem-i Hümayun kısmı da dâhil olmak üzere bütün sarayın en büyük amiridir.

¹⁸² Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 341.

¹⁸³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 342. ; Güngör, s. 59.

Has Oda Başı'nın giyimi ise şöyle idi:

Arkasına bol yenli kontoş kürk, içine Bursa ipeklisi sevaî, üç peşli entari, beline donluk sarıp kırmızı şalvar ve sarı yemeni giyerdi.¹⁸⁴

Has Oda Başı'nın Maaş ve Bahşişleri:

16. yüzyılda Has Oda Başı'nın yevmiyesi(günlüğü) altmış akçe olup her sene kendisine beş kat elbiselik verilir ayrıca Rumeli'de yıllık üç yüz duka (o tarihte bir duka elli ile altmış akçe arasında idi) gelir sağlayan dirliği vardı.¹⁸⁵

17. yüzyıl ortalarında Has Oda Başı'nın bahşışı dört yüz altın olup kanun gereği biri mevlit ayında diğeri de bayramda olmak üzere yılda iki defa da bahşiş alırdı.¹⁸⁶

18.yüzyıldaki mevacib defterine göre ise Has Oda Başı'nın günlük maaşı yetmiş beş akçedir.¹⁸⁷ Ayrıca hil'at akçesi olarak da dört yüz yirmi kuruş alırken tekaüdiye (emeklilik) olarak iki yüz akçe almaktaydı.

---

¹⁸⁴ Keskin, s. 75.

¹⁸⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 340.

¹⁸⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 328.

¹⁸⁷ Güngör, s. 59.

19.yüzyıla (1816) ait bir deftere göre Has Oda Başı'nın yıllık geliri şöyledir:¹⁸⁸

HAS ODABAŞI'NIN YILLIK GELİRİ	KURUŞ
Ramazan-ı Şerif Bayramı'nda Sadrazam rikâbı vukuunda Silahtar Ağa tarafından gelen.	275
Kurban Bayramı'nda Sadrazam rikabı vukuunda Silahtar Ağa tarafından gelen.	275
Sadrazam'ın yıllığı olarak Silahtar Ağa tarafından gelen.	1000
Cemâziyel-i evvel ayının guresinde(başında) Silahtar Ağa tarafından gelen destimal baha.	250
Recep ayının başında Regaib Gecesi'nde Miftah(anahtar) Ağası tarafından gelen.	420
Recep ayının on ikisinde Silahtar Ağa tarafından gelen şal baha.	150
Hazine Kethüdası tarafından Serhüddam Ağa eliyle gelen kaftan baha.	1267
Şaban ayının on beşinde Anahtar Ağa tarafından gelen.	90
Ruz-ı hızırdı göç nakl-i hümayun vukuu bulduğunda Silahtar Ağa'dan gelen.	500
Ramazan-ı Şerif Bayramı gecesi Silahtar Ağa tarafından gelen.	50
Şaban ayının on beşinci günü Bezirgan Başı tarafından gelen.	185
Ramazan-ı Şerif'in ortasında Hazine Kethüdası tarafından gelen.	45
Ramazan- ı Şerif'in arife günü Silahtar Ağa tarafından gelen.	150
Kurban Bayramı'nda Silahtar Ağa tarafından gelen.	50
Mevlidi'n- Nebi kıraatinde Darü's-Saade Ağası'ndan gelen.	250
Sürre ihracında Darü's-Saade Ağası'ndan gelen.	250
Kurban Bayramı arifesinde Hazine Kethüdası tarafından gelen.	800
Silahtar Ağa tarafından gelen mevkuf.	3500
Mevlidi'n- Nebi kıraatinde Hazine Kethüdası tarafından gelen destimal baha.	800
Erbainde Babü's-Saade Ağası tarafından gelen.	100
Silahtar Ağa tarafından gelen padişah ihsanı.	300
TOPLAM	10707

¹⁸⁸ Güngör, s. 60-61.

3.1.6.4.2. Silahtar Ağa

Has Oda Ağalarının ikincisi olan Silahtar Ağa'ya Silahdar-ı Şehriyarî de denir. Osmanlı Askeri Teşkilatı'nda Silahtar Bölükleri bulunduğu gibi her Sadrazam'ında bir Silahtar vardı. İşte bunlarla karışmaması için Has Oda'da görevli olup padişahın Silahtar olan kişiye Silahtar-ı Şehriyarî unvanı verilmiştir. Ancak yine de saray mensupları tarafından en yaygın kullanılanı Silahtar Ağa'dır.¹⁸⁹

Silahtarlık, Tayyarzade'ye göre Yıldırım Beyazıt(1398-1402) döneminde; Sicil-i Osmanî'deki kayda göre ise Fatih Sultan Mehmet zamanında kurulmuştur.¹⁹⁰

Has Oda Başılığın 1681 yılında kaldırılması ve Çorlulu Ali Paşa'nın Silahtar Ağa olarak elde ettiği kazanımlar sayesinde Silahtarlığın önemi daha da artmıştır. Önceleri Babü's-Saade Ağaları vasıtasıyla paşa kapısına¹⁹¹ gelen hatt-ı hümayunların¹⁹² ve telhislerin¹⁹³ daha sonra Silahtar Ağa vasıtasıyla gönderilmesi kanun olmuştur. Böylelikle Silahtar Ağa Enderun'a ait bütün işleri yürütür hale gelmiş ve Enderun'un zabiti(amiri) olmuştur.¹⁹⁴

Padişahın hususi ikametgâhının da bulunduğu Enderun'a açılan Babü's-Saade kapısına, muhafızlarından dolayı Ak Ağalar kapısı da denilmekteydi. Ak Ağaların en büyüğü Kapı Ağası idi. Enderun'un amirliği vazifesi bunlar tarafından görüldüğü için ehemmiyetleri büyüktü. Çorlulu Ali Paşa'nın Silahtarlığında, Enderun amirliği Ak Ağalardan alınıp Silahtar Ağaya verilmiş, bu sebeple Ak Ağalar eski ehemmiyetlerini kaybetmişlerdi. Bundan dolayı Babü's-Saade takımı Çorlulu Ali Paşaya düşman kesilmiş, daha sonra gelenler bile kendisini hayırla anmamışlardı.¹⁹⁵

Silahtarlığın ehemmiyeti sonraki yıllarda da artmaya devam etmiştir. Hükümdarlar, Silahtarlığa tayin ettikleri kişilere hatt-ı hümayun göndermeye başlamışlardır. Bu hatt-ı hümayunlar Silahtar Ağa dairesinde Has Odalılar ve Arz Ağalar huzurunda Hazine Başyazıcısı tarafından okunur sonra hep birlikte dua edilirdi. Hatta yeni Silahtarın

¹⁸⁹ Baykal, s. 12.

¹⁹⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 342. ; Akkutay, s. 107.

¹⁹¹ Paşa Kapısı: Tanzimat'tan önce Sadrazamların buldukları daireye verilen ad iken Tanzimat'tan sonra Bab-ı Ali olmuştur.

¹⁹² Hatt-ı Hümayun: Sadrazamların gönderdikleri telhislerin kenarına padişahın fikir ve düşüncesini bir iki kelime veya satırla yazmasına denir. Hatt-ı Şerif'te denir.

¹⁹³ Telhis: Herhangi bir iş hakkında Sadrazamların padişahlara gönderdikleri tezkerelere denir.

¹⁹⁴ Keskin, s. 76.

¹⁹⁵ Pakalın, C. 1, s. 142.

tayinine dair olan hatt-ı hümayun gelirken Silahtar Ağa bunu karşıladı. Ayrıca yeni Silahtar olan ağaya padişah huzurunda samur kürk giydirilirdi.¹⁹⁶

Silahtar Ağa'nın maiyetinde ve hizmetinde, Has Oda Ağalarından beş nefer Lala, aşağı koğuşların okur yazar takımından bir Kaftancı, Kiler Koğuşu'ndan bir Kilerci, istediği koğuştan bir Tütüncü, baş ve ikincilerle beraber Çuhadar Ağalardan yedi tane Çakırsalan, Kilerci Baş, üç nefer Zülüflü Baltacı, sofalılarından Emin Hasekisi olan Paludeci¹⁹⁷ namıyla muteber bir kişi ve gedikli beş kişi, Has Ahır'dan iki nefer yedekçi, heybeci ocağından iki nefer Heybeci, sakalar ocağı muteberlerinden bir Saka ve Bab-ı Ali'nin müjdecileri gibi saraydan çırağ olanlara haber götüren beş müjdecî bulunurdu.

Kanuna göre Silahtarlık makamına Has Odalı ve Silahtar'ın bir derece aşağısında bulunan Çuhadar Ağa getirilirdi.¹⁹⁸ Bu hususta Hafız İlyas Ağa'nın *Tarih-i Enderun Letâif-i Enderun* adlı eserinde birçok örnek zikredilmiş olup birisi şöyledir:

“ *Sefer ayının son çarşambası padişahın şehzadeliğinden beri tanıdığı Çuhadar İbrahim Ağa huzura çağrılarak, kendisine Silahtarlara has bol yenli samur kürk giydirildi.*”¹⁹⁹

Ancak bazen kanun dışına çıkılır ve padişah, Silahtarlık makamına dilediğini atayabilirdi. Nitekim Silahtar İbrahim Ağa'nın hazırlattığı atın, serkeş çıkıp padişahın sorgucunu yere düşürmesi üzerine, İbrahim Ağa azledilerek yerine Hazine Kethüdası İlyas Ağa'ya samur kürk giydirilip Silahtarlık görevine atandı.²⁰⁰

Silahtarlık 1830 tarihinde Silahtar Giritli Ali Ağa'nın vefatı üzerine lağvedilmiş ve Silahtar'ın görevleri Hazine Kethüdası'na devredilmiştir. Ayrıca Vezirlerin ve diğer devlet dairelerinde Silahtar ismiyle istihdam edilen şahısların da görevlerine son verilmiştir.²⁰¹

¹⁹⁶ İlyas Ağa, s. 140-142.

¹⁹⁷ Emin Hasekisi: Enderun'daki Sofa Ocağı'nın amiridir. Kanuni zamanında kurulmuştur. 'Sofalılar Paludecisi' de denir. Asıl vazifesi saray muhafızlığıdır. Ulufe dağıtılma merasimlerinde sadrazama giydirilen hil'at'ı getirmek de vazifeleri arasındadır.

¹⁹⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 344.

¹⁹⁹ İlyas ağa, s. 132.

²⁰⁰ İlyas ağa, s. 139-140.

²⁰¹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 256.

Silahtar Ağa'nın Görevleri:

Silahtar Ağa, merasim ve alaylarda at üzerinde padişahın kılıcını sağ omzunda tutarak taşır, başında zülûf ve kırmızı kadifeli üsküfle hükümdarın sağ taraf gerisinde yürürdü.²⁰² Padişah sefere giderken Silahtar Ağa, Çuhadar ve Rikapdar Ağalarla beraber İslam Sancağı önünde yürürdü.

Sarayda padişaha ait kılıç, tüfek, ok, yay, zırh gibi silahların temizliğinden; sefer ve savaş halinde lüzumlu olabilecek diğer eşyaların nizam ve muhafazasından Silahtar Ağa sorumluydu. Hazine Koğuşu'ndan dilediği kadar ağa alarak bu silah ve eşyaların temizlik ve bakımını yaptırırdı.

Hatta hırka-i saadet dairesinde bulunan şeş hane tüfekleri ve sarık odası dolabında muhafaza edilen silahlardan kısacası Tüfekçi Başı'na teslim edilmiş tüfeklerin intizamından Silahtar Ağa sorumluydu.

Silahtar Ağa'nın nezaretinde: Ramazan ayının on beşinci günü hırka-i saadete yapılacak ziyaretler için hazırlıklar yapılır, örneğin padişahın hazır bulunduğu sırada Silahtar Ağa öncülüğünde hırka-i saadetin bulunduğu sandık yerinden alınarak(ramazan ayının on ikinci günü) Revan Odası'na götürülür, Hırka-i saadet ile birlikte diğer kutsal emanetlerde buraya getirilirdi. Hırka-i saadet ve diğer emanetlerin iki gece boyunca bulunacakları bu odada başta Silahtar Ağa olmak üzere bütün Has Odalılar tazim ve tekrimlerini sunarlar, bu esnada Dölbend Ağaları hırka-i saadeti ve diğer emanetleri temizlerlerdi. Hırka-i saadet ve diğer kutsal emanetler Revan Odası'nda buldukları sırada hırka-i saadet dairesinde bulunan perdeler, saraya çağrılan çadircı esnafı tarafınca çıkartılır ve Terzi Başı Ağa'nın nezaretinde cilalanır ve tamir edilirdi. Silahtar Ağa, cülus, arife ve bayram günlerinde tahtın arkasında durur; mevlitlerde, cuma namazlarında, Yeniçeri ulufelerinin dağıtımında, biniş yerlerinde ve yapılan tüm alaylarda bütün merasimlerin düzenlenmesine nezaret ederdi.²⁰³

Padişah, filika-i şahane(saltanat kayığı) ile geziye çıktığında Silahtar Ağa nizamı sağlamakla sorumluydu. Eğer bir sebeple kendisi yok ise Çuhadar Ağa onun yerine vekalet eder ve onun görevlerini yerine getirirdi.

²⁰² Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 343.

²⁰³ Keskin, s. 78.

Silahtar Ağa, padişah avda veya bağ ve bahçelerde gezerken padişahın yanında bulunurdu. Gerekirse padişahın sofrasını kurar ve yemeğini yedirirdi. Padişah yemeği yemeden önce Silahtar Ağa birkaç kaşık alıp yerdi. Padişahın sofrasında iki adet altın kaşık bulunur, yemek kabı değıştikçe Silahtar Ağa temiz kaşığı padişaha vererek, kirlenmiş altın kaşığı elindeki dülbentle temizlerdi. Padişah bu iki kaşığı yemek sonuna kadar değışimli olarak kullanırdı. Padişahların çocukları doğduğunda yapılan şenliklerde Silahtar Ağa'nın şenlik meydanına çil paralar serpmesi de adettendi.

Darphane nezareti, matbaâ, şehir emanetleri, Anbar Emaneti, masraf kitabeti gibi görevlerin ve Hekim Başılık, Müneccim Başılık, Pazar Başılık, Küçük ve Büyük Mirahurluk, Bostancı Başılık, Baş Kapıcı Başılık, Kapıcılar Kethüdalığı, Çakırcı Başılık, Şahinci Başılık, İstanbul Ağalığı, İşçi Başılık, Helvacı Başılık, Kuşçu Başılık, Zülüflü Baltacı Kethüdalığı, Koz Bekçi Başılık, İskemleci Başılık, Telhiscilik ve Solak Başılık gibi görevlilerin hepsi Silahtar Ağa'nın maiyetindeydi. Haraç-ı hassa tabir olunan ceb-i hümayun dahil ve hariç dolabının bir miktarı Silahtar Ağa'nın yanında bir miktarı da Hazine Kethüdası dairesinde ise de tamamından Silahtar Ağa sorumludur. Silahtar Ağa'nın yanındaki kasadan gerçekleşen masrafları Silahtar Ağa Kaftancısı, Hazine Kethüdası'nın yanındaki kasadan gerçekleşen masrafları da Hazine Kethüda Kaftancısı deftere kaydederdı ve her ay başında defter müfradatını Silahtar Ağa'nın görüp tasdik etmesi kanun gereği idi. Silahtarın tasdik etmediği masraflar olursa, o tahsisatı harcayan elleri Silahtar Ağa derhal mesul ve mahkum ederdi.

Ayrıca Silahtar Ağa'nın şu görevi de vardı: Taşrada görevlendirilmiş ve görevini layıkıyla yapmış kişilerin ve seferlerde sancağ-ı şerifle birlikte olan ordu-yu hümayunun başkente davet edilmesi. Fakat bu davetler yapılırken devletin ve padişahın haysiyeti, dirayeti hususuna azami dikkat etmek için davet edileceklerin, haysiyetli, dirayetli, şecaatli, emin ve ehliyetli, dürüst, sadık ve liyakat sahibi olmalarına dikkat etmek bizzat Silahtar Ağa ve maiyetindekilerin sorumluluğudur.²⁰⁴

Silahtar Ağa, sabahtan akşama kadar padişahın yanında bulunur bu esnada telhislerin gelip gitmesi, padişahın çıkan iradenin yerine getirilmesi, bu iradeye ihtiyaç duyan Enderunluların arzlarını alarak gerekli irade-i seniyyelerin hazırlanması gibi önemli işleri de yürütürdü.

²⁰⁴ Keskin, s. 79.

Silahtar Ağa, Enderun'daki ağaların okuyup yazmalarını, silahlı talim yapmalarını, Enderun'daki nizam ve kanunlara dikkat etmelerini sağlardı.²⁰⁵

Silahtar Ağa'nın Maaş ve Bahşışleri:

Silahtar Ağaların maaşları zamana göre farklılık göstermektedir. 16.yüzyılın sonlarına doğru yevmiyeleri yirmi akçe, 17.asır ortalarına doğru kırk akçe idi. 1719 ile 1772 senesinde Silahtar Ağa'nın yevmiyesi altmış akçe iken tarihi belli olmayan bir deftere göre de kırk beş akçedir.²⁰⁶

İlk defa Silahtarlığa tayin edilen kişiye padişah huzurunda bir kürk giydirilir ve acemilik adıyla on bir bin altı yüz çürük akçe verilirdi ki bu on sekizinci yüzyılın ortalarında verilen paradır.²⁰⁷

Silahtar Ağa'ya, hil'at akçesi olarak üç yüz yetmiş beş kuruş, şaban ayının ortasında kendisine üç topluk kumaş, acemilik oda döşemesi değeri olarak her birinde beş yüz kuruş olan beş kese verilirdi. Tekaüdiye olarak üç yüz akçe verilmesi kanundu. Esvab akçesi olarak da ramazan ayında altı bin dört yüz kırk akçe alırdı.²⁰⁸

Bayramın ikinci günü padişah Gülhane'ye gidince Silahtar Ağa'ya beş yüz altın verilirdi.

Silahtar Ağa'nın Çıkma ve Terfisi:

Silahtar Ağalar terfi ile saraydan çıktığında Vezirlik rütbesiyle Mısır eyaleti veya başka eyaletlere verilirlerdi. Bundan başka Beylerbeyi, Kubbe Veziri, Kaptan-ı Derya, Yeniçeri Ağası gibi görevlere getirilirlerdi. İçlerinde güvenilir ve sadık olanlara mukataa, zeamet, tımar ve tevliyet gibi ek ödenekler verilerek, ömürlerinin sonlarına kadar müreffeh bir hayat sürmeleri sağlanırdı. Fakat ale'l-usül çıkmaları Kapıcı Başılık veya Mirahurluk gibi görevlerle olurdu. Saraydan çıkarılan Silahtar Ağa'ya padişahın huzurunda bir kürk giydirilir, Silahtar Ağa bu kürkü giydikten sonra sarayda en çok on

²⁰⁵ Keskin, s. 81.

²⁰⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 342- 347. ; Güngör, s. 65.

²⁰⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 344.

²⁰⁸ Güngör, s. 65.

gün kalabilirdi. Kendilerine on gün sonra hil'at-i veda denilen bir kürk daha giydirilerek evleri varsa kendi evlerine çıkarlar, yoksa sadrazama misafir edilirdi.²⁰⁹

Silahtar Ağa'nın Kıyafetleri:

Çuhadar ve Rikapdar Ağalar yalnız sarık sararken Silahtar Ağa hem sarık sarmış hem de kürk giymiştir. Silahtarın esas resmi serpuşu kırmızı kadifeli üsküftü.²¹⁰

Sarayda kırmızı börk giyen sadece Silahtar Ağa'dır. Silahtar Ağa'nın başına giydiği üsküfün üzeri yarım endaze boyunda kırmızı zemin üstüne som altın işlemelidir. Börkün arkaya çevrilen kısmı da kırmızıdır. Arkasına altın sırma işlemeli bir üstlük giyer, bir omzunda üzeri altın işlemeli kumaş sarkıtır, diğer omzunda da padişahın murassa kılıcı bulunurdu. Kırmızı şalvar, sarı yemeni giyerdi.²¹¹

3.1.6.4.3. Çuhadar Ağa

Çuhadarlık, Çelebi Mehmet zamanında(1413-1421) kurulmuştur. Çuhadar Ağa, Arz Ağalarının üçüncüsü olup Silahtar Ağa'dan sonra gelmektedir. Silahtar Ağa saraydan çırağ edilince, bazı istisnalar hariç, genelde Çuhadar Ağa yerine atanırdı.

Burada dikkat edilmesi gereken mesele Çuhadarlık ile Baş Çuhadarlığın birbirine karıştırılmaması meselesidir. Yukarıda Baş Çuhadarlıktan bahsetmiştik, şimdi burada ikisi arasındaki farkları kısaca ele alarak konuyu aydınlatalım.

Baş Çuhadarlık: Baş Çuhadar'ın mahiyetinde kırk kadar Çuhadar vardı. Bu kırk delikanlı, Baş Çuhadar ile beraber elbiselerindeki ziynet ile kemerlerine birer bıçak veya hançer sokup ellerinde gümüş zincirli kamçı olduğu halde padişahı takip ederlerdi. Baş Çuhadar'ın kamçısı altın zincirliydi.²¹²

Padişah mesire yerlerine, yazlık köşk veya saraya gideceği zaman Baş Çuhadar, padişahın sağından yürür ve elini padişahın atının sağrısına koyardı. Baş Çuhadar'ın yardımcılarında ikisi Pabuççu ve Çizmeçi unvanını taşırdı. Pabuççu, padişahın

²⁰⁹ Güngör, s. 66.

²¹⁰ Üsküf: Boru şeklinde bir endazedan fazla uzunlukta olup başa giyilince yarısı arkaya sarkan yeniçeri börkünün kenarının sırmalı olanıdır. Üsküfün kırmızı kadifelisinin kenarına birer zülûf takarak silahtarlar giyerlerdi.

²¹¹ Keskin, s. 82.

²¹² Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 327.

pabuçlarını kırmızı bir atlas kese içinde belindeki gümüş paftalı kuşağa takarak götürürken; Çizmeci de aynı şekilde padişahın çizmelerini taşırdı. Diğer Çuhadarlarda padişahın iki yanı sıra ve özenlisi dibinde yürürlerdi.

Çuhadar Ağa'nın vazifesi ise şöyle idi:

Çuhadar Ağa, alaylarda padişahın gerisinde at üstünde gider ve yağmurluğunu taşırdı. Ayriyeten padişahın kaftan ve kürklerine bakar, bazı merasimlerde ve bayramlarda padişah camiye giderken halka gümüş paralar serperdi.²¹³

Çuhadar Ağa, kanunnamede Silahtar ve Rikabdar Ağa'dan sonra gelmektedir. Ancak 17.yüzyıldan sonra yapılan atamalarda Çuhadar, Rikabdar'dan önce gelmektedir.²¹⁴ Silahtar Ağa bir sebeple padişahın huzurunda bulunmaz ise yerine Çuhadar Ağa bakar ve onun görevlerini yerine getirirdi.

Çuhadar Ağa'nın maiyetinde Has Oda'dan iki Lala, aşağı koğuşlardan bir Kullukçu bir Zülüflü Baltacı, iki Sofalı, bir Heybeci ve iki yedekçisi bulunurdu.²¹⁵

Çuhadar Ağa'nın Maaş ve Bahşişi:

Çuhadar Ağa, 16.yüzyılda yevmiye yirmi akçe, 1718 tarihinde ise otuz beş akçe alıyordu. İlk defa Çuhadarlığa tayin edilen kişiye Enderun Hazinesi'nden acemilik adında bir para ödenirdi. Bu para 18.yüzyılda on bir bin üç yüz çürük akçe idi.

Hil'at akçesi olarak üç yüz yetmiş beş kuruş, emekli olduklarında iki yüz akçe tekaüdiye, ramazan ayında esvab akçesi olarak da altı bin dört yüz kırk akçe ödenirdi.²¹⁶

Yevmiyesinden başka zeameti, bir senede dört kat elbisesi, mevlit ve bayramlarda iki defa yüz yetmiş altın bahşişi vardı.²¹⁷

Çuhadar Ağalar, altmış beş ila yetmiş yaşlarına geldikleri halde Silahtar olamamışlar ise yıllık altmış yetmiş bin akçeden yüz bin akçeye kadar mükemmel bir nânpare²¹⁸ ile saraydan çırağ olunarak bir vazifeye tayin ve terfi ettirilirdi.

²¹³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 348. ; Akkutay, s. 115.

²¹⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 348.

²¹⁵ Keskin, s. 84.

²¹⁶ Güngör, s. 69.

²¹⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 350.

1795 seneli bir deftere göre Çuhadar Ağa'nın geliri aşağıdaki tablo gibidir.²¹⁹

ÇUHADAR AĞA'NIN YILLIK GELİRİ	KURUŞ
Hazinedar Başı tarafından gelen bera-yı acemilik	60
Bir kıst mevacic ihracında Çuhadar Ağa'ya gelen	25
Yıllık bedeli olmak üzere Sadrazam tarafından gelen	2000

Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı'nda kapı tarafından gelen	550
Hazine Kethüdası tarafından gelen yıllık baha	130
Ramazan-Kurban Bayramı'nda ve Mevlid Günü'nde Çuhadar Ağa'ya gelen dîba baha	60
Mevlid-i Şerifte hazineden gelen destimal baha	300
Kaftan baha	120
Çuhadar Ağa'ya gelen mukarrer	4000
Leyle-i Regaip'te gelen kaftan baha	372
Hazineden gelen destimal ve dîba baha	380
Hazineden gelen destimal baha	300
Çuhadar Ağa'ya, Miftah Ağa tarafından gelen atlas donluk	---
İ'di Şerif'te Hazine Kethüdası tarafından gelen kavuk	---
Ramazan-ı Şerifte verilen şeker baha	300
Ramazan Bayramı arefesinde laleli vakfından gelen	150
Ramazan Bayramı'nda Rikabtar Ağa tarafından bir çift çorap ve sandal	---
Hamidiye vakfı fazlasından her sene Silahtar Ağa'ya yerinden tevzi olunan	350
TOPLAM	9577

²¹⁸ Nânpare: Geçim için verilen, vazife yerine kullanılan bir tabirdir yani emeklerinin karşılığı olarak verilen para.

²¹⁹ Keskin, s. 85.

Çuhadar Ağa'nın Kıyafetleri:

Çuhadar Ağa başına giydiği kavuk üzerine sorguç takardı. Arkalarına hint yapımı kaftan giyer, beline üç adet altın zincirli murassa bıçak takar ve kesme tabir olunan sırmadan bir çeşit kemer takardı. Ayrıca Çuhadar Ağa da Rikabdar Ağa gibi üsküf giyerdi.²²⁰

3.1.6.4.4. Rikabdar Ağa

Rikabdarlık, Orhan Gazi(1326-1359) tarafından kurulmuş olup Fatih Kanunnamesi'nde, Has Oda Arz Ağalarının üçüncüsü olarak gözükmektedir. Ancak daha sonraları sırası değişerek Has Oda Arz Ağalarının dördüncüsü olmuştur.²²¹

Ata Bey tarihinin birinci cildi on dördüncü sayfasında Rikabdarlık hizmetine Molla Ayas'ın getirildiğini yazarken; aynı cildin doksan dördüncü sayfasında Koca İlyas'ın Rikabdar tayin edildiği yazmaktadır.²²²

Rikabdar Ağa'nın maiyetinde Has Oda'dan iki Lala, aşağı koğuşlardan bir Kullukçu, bir Zülüflü Baltacı, iki Sofalı, bir Heybeci ve iki yedekçisi bulunurdu.²²³

Rikabdar Ağa'nın Görevleri:

Rikabdar Ağa, padişahın çizmelerini giydirir ve ayakkabılarını muhafaza ederdi. Daha sonraları bu vazife Baş Çuhadar ve maiyetindekilere verilmiştir.²²⁴

Padişah, ata binerken rikâbını²²⁵ yani üzengisini tutmakta Rikabdar Ağa'nın göreviydi. Bu görevdeki kişi, Has Ahırların eyerlerini temin eder ve padişahın ata binebilmesi için onun ayağını koyabileceği bir sandalye taşırdı. Ayrıca Rikabdar Ağa, mevlit, bayram, cuma selamlığı gibi merasim ve alaylarda padişahın yanında bulunur, saltanat binişlerinde (padişahın kayıkla bir yere gitmesi) diğer ağalarla birlikte edepli bir şekilde padişahın karşısında otururdu. Silahtar ve Çuhadar Ağalar, padişahın huzurunda

²²⁰ Emin **Cenkmen**, *Osmanlı Sarayı ve Kıyafetleri*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1948, s. 110-111.

²²¹ Ahmet **Akgündüz**, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2006, Cilt 1, s. 326. ; Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 350-351.

²²² Tayyazade**Ata**, *Osmanlı Saray Tarihi- Tarih-i Enderun* (Der: Mehmet Arslan), Kitabevi Yayınevi, İstanbul 2011, Cilt1, s. 14, 94. ; Baykal, s. 7.

²²³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 351. ; Akkutay,s. 117.

²²⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 351. ; Akkutay, s.116.

²²⁵ Rikâb: Üzengi demektir. Ancak huzur manasına da gelmektedir. Padişahın mahiyeti anlamında “ Rikab-ı Hümayun” şeklinde de kullanılmıştır.

bir sebepten dolayı bulunamazlar ise Silahtar Ağa'ya Rikabdar Ağa vekalet ederdi ve onun görevlerini yerine getirirdi.²²⁶

Rikabdar Ağa'nın Maaş ve Bahşişi:

Rikabdar Ağa'nın 16. yüzyılda ulûfesi yirmi akçe olup yılda da dört defa elbiselik kumaş alırdı. 1660 tarihli bir belgede Rikabdarlığa yeni tayin olan ağaya acemilik adı altında kumaş verilmekte iken, herhalde daha sonraları bu kumaş paraya çevrilmiştir. Çünkü sonraları bu göreve atananlara kumaş verilmemiş, acemilik adıyla Enderun Hazinesi'nden bir para verilmiştir. Bu paranın miktarı on sekizinci yüzyılda on bin yüz çürük akçe iken o asrın ortalarında miktar on bir bin üç yüz çürük akçeye çıkarılmıştır. Ayrıca bu münasebetle oda döşeme bahanesi olarak da bin kuruş verilmeye başlanmıştır.²²⁷

1696 tarihli bir belgeye göre Rikabdar Ağa'ya, berâ-yı acemilik olarak bir altın kılıç ile bir murassa hançer de verilirdi. Rikabdar Ali Ağa tarafından yazılan bu belgeyi aynen aktarıyoruz:

*“ihsan-ı hümayunum olmuştur.
Şevketlû ve mehâbetlû ve azîmetlû padişahımın hak sübhânehû ve teâlâ hazretleri mübârek vücûd-ı hümayunların hatasız eyleye. Amin. Mu'tad hüsrevânları üzre berâ-yı acemilik bir sade altın kılıç ile bir murassa' hançer avâtif-ı aliye-i şahânelerinden bu kullarına sadaka ve ihsân buyrulmak bâbında emr-u ferman şevketlû ve mehabetlû padişahımındır”.*²²⁸

Hil'at akçesi olarak Rikabdar Ağa'ya üç yüz yetmiş beş kuruş ödeme yapılırdı. Yıllık üç topluk kumaş verilirdi. 1651 tarihli bir belgeye göre Ramazan ayında esvab akçesi olarak kendisine altı bin dört yüz kırk akçe ödenirdi. Ayrıca tekaüdiye olarak da yüz elli akçe verilmesi kanun idi.²²⁹

Ayrıca on yedinci yüzyıllarda yılda iki defa olmak üzere mevlit ve bayramlık adı altında yüz elli altın bahşiş alırdı.²³⁰

²²⁶ Akkutay, s. 117.

²²⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 351. ; Güngör, s. 72.

²²⁸ Güngör, s. 73.

²²⁹ Güngör, s. 73.

²³⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 351.

Rikabdar Ağa'nın Terfisi ve Çıkması:

Rikabdar Ağa, sarayda yükseleceği zaman Çuhadar Ağa olurdu. Örneğin 1816 senesinde vefat eden Çuhadar Esat Ağa'nın yerine Rikabdar İbrahim Ağa atanmıştır. Çıkmalarda ise 17. yüzyılda taşra hizmetine çıktıklarında Beylerbeyilik, bazen de Vezirlik verilirdi. Kimi zamanda Çaşnigirlik, Kapıcı Başılık ve Çavuş Başılıkla saraydan çıktıkları olmuştur. Ancak 19. yüzyılda Rikabdar Ağalar saraydan çıkarıldığında kendilerine genelde tevliyet görevinin verildiğini görüyoruz.²³¹

Rikabdar Ağa'nın Kıyafetleri:

Rikabdar Ağa sıradan günlerde başına kavuk takar, üzerine beyaz destar sarar, içine mintan giyer, beline kuşak sarar, içine bıçak koyar, altına üç peşli kırmızı şalvar ve sarı yemeni giyerdi.

Resmi günlerde ve divanda ise başına selimi mücevveze takar, beline donluk sarar, arkasına erkân kürkü, içine üç etek entari, altına kırmızı çuhadan şalvar, ayaklarına sarı mest pabuç giyerdi.²³²

3.1.6.4.5. Dölbend Ağa

Fatih Kanunnamesi'nde "Dölbend Oğlanı" şeklinde Has Oda Ağalarından olduğu zikredilmektedir.²³³

18. yüzyıl Çorlulu Ali Paşa'nın Silahdarlığı zamanında Enderun Teşkilatı'nda yapılan değişikliklerle Has Oda Amirliği, Has Oda Başı'ndan alınarak Dölbend Ağa'ya verilmiştir. Böylece Dölbend Ağa, Has Oda'nın amiri olmuştur. Daha sonraları Enderun amirliğine ilave olarak hırka-i şerif dairesinin nizam ve intizamının idaresi de Dölbend Ağa'ya verilmiştir.²³⁴

1833 tarihinde lağvedilen Dölbend Ağalığının zabıtlığını birinci derecede Has Oda Kethüdası, ikinci derecede Serhademe denilen iki görevli üstlenmiştir. Bunlar da her durumda Hazine-i Hümayun Kethüdası'na tabi olmuşlardır.²³⁵

²³¹ İlyas ağa, s. 49,120,273,331. ; Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 351.

²³² Cenkmén, s. 121, 198.

²³³ Akgündüz, c. 1, s. 326.

²³⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 352.

²³⁵ Güngör, s. 75.

Dülbend Ağa'nın Görevleri:

Dülbend Ağa'nın asıl vazifesi padişahın sarıklarını ve çamaşırlarını muhafaza etmektir. Gerektiğinde de bunları giydirmekle görevliydi.

Dülbend Ağa, merasim ve alaylara at üzerinde katılarak elinde padişahın sarığını taşırdı. Ancak daha sonraları hükümdarın solunda giden, ikinci bir sarık taşıyan bir Has Odalı Ağa daha vardı ve beraberinde ikinci bir sarık taşırdı ki bu Has Odalı ile karıştırılmamalıdır.²³⁶ Bu merasimlerde taşınan sarıklar, Dülbend Ağa tarafından alınan tülbentlerin Seferli Koğuşu'nda yıkandıktan sonra sarılmasıyla elde edilirdi.

Dülbend Ağa, hırka-i saadet dairesinin temizlik ve düzeninden, burada bulunan şamdanların ışıklarının yakılmasından, Has Oda'da nöbetleşe Kuran-ı Kerim okuyan Has Odalıların nöbetlerinin ayarlanması ve düzeninin devamından, devamlı olarak salavat-ı şerife ve tekbir getirilmesinin sağlanmasından sorumluydu. Has Odalı oğlanlar gerek bu işlerinde gerekse Has Oda'daki diğer işlerinde kusur işlerlerse onları uyarmak, azarlamak ve suçları daha ağır bir ceza gerektiriyorsa Silahtar Ağa'ya bildirip cezalandırılmalarını sağlamak da Dülbend Ağa'nın göreviydi.²³⁷

Daha öncede belirttiğimiz gibi Ramazan-ı Şerif'in on ikinci günü padişahın hazır bulunduğu sırada, Silahtar Ağa'nın öncülüğünde hırka-i saadetin bulunduğu sandık yerinden alınarak Revan Odası'na götürülürdü. Hırka-i saadetle birlikte diğer mukaddes emanetlerde buraya getirilirdi. İki gün boyunca hırka-i saadet dairesinin pars denilen temizliğinin yapılması, Revan Odası'na getirilen hırka-i şerif ve diğer kutsal emanetlerin misk-i amber ile kokulanıp tütsülenmesi ve bütün bu işler yapılırken ta'zim ve edep içinde sürekli olarak salavat-ı şerif getirilmesinin sağlanmasından Dülbend Ağa mesuldü.

Ayrıca Ramazan-ı Şerif'in on beşinci günü hırka-i saadet ziyarete açıldığında hazır bulunanlar ta'zim ve saygılarını sunarken temas olunan noktaların tülbentler ile mest edilmesi yani temizlenmesi, bu işte kullanılacak tülbentlerin hazırlanması ve

²³⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 352.

²³⁷ Akkutay, s. 125.

tülbentlerin kenarlarına bazı mübarek olayların yazılması da Yavuz Sultan Selim'in emir buyurmasından beri Dülbend Ağa'nın sorumluluğundaydı.²³⁸

Hırka-i saadet dairesinin temizliğinde kullanılan gülâb ve gülâbdan,²³⁹ amber,²⁴⁰ buhur ve buhurdan,²⁴¹ sünger, tülbent, süpürge ve faraşların buldukları dolabın anahtarı Dülbend Ağa'da dururdu. Bu araç-gereç, hırka-i saadet dairesinin zemininin ve civarının hafifçe temizlenmesi, yirmi iki günde bir pars temizliğinin yapılması için Has Odalılara verilirdi. Her taraf padişahın dikkatini celp edecek şekilde temizlenip cilalandıktan sonra bütün eşyalar Dülbend Ağa tarafından hususi dolabında saklanırdı. Bahse konu olan eşyaların azalan ve eskiyenlerinin tamamlanması, yenilerinin alınması Dülbend Ağa'nın sorumluluğundaydı.²⁴²

Dülbend Ağa'nın emrinde sekiz nefer Sofalı vardı. Bunlar hırka-i saadet dairesini ve civarını, Mustafa Paşa Köşk'ünü ve mermerliklerin temizliklerini yaparlardı. Dışarıya çıkmak istedikleri zaman da Dülbend Ağa'dan izin alırlardı.²⁴³

Dülbend Ağa'nın Maaş ve Bahşişleri:

Dülbend Ağa'nın yüz elli akçe ile tekaüt edilmesi kanundu. Bununla beraber bazı Dülbend Ağaların iki yüz akçe tekaüdiye aldıkları olmuştur. Mesela mütekaid (emekliye ayrılan) ağaların isimlerinin kaydedildiği bir deftere göre Dülbend Ağa Mustafa, tekaüdiye olarak yüz elli akçe alırken, Dülbend Ağa Mehmet, iki yüz akçe almıştır. Bu farkın eskilik derecesinden kaynaklandığı ifade edilir.²⁴⁴

²³⁸ Tayyazâde Ata, s. 207-208.

²³⁹ Gülâb: Farsça bir kelime olup gül suyu anlamına gelir. Gülâbdan: İçine gül suyu konulan alet.

²⁴⁰ Amber: Kaşalot denilen balığın karnından denizlere bırakılan güzel kokulu bir madde.

²⁴¹ Buhur: Tütsü, yakılacak güzel kokulu şey demektir. Öd ağacı ve amberde yandığı zaman güzel kokar. Buhurdan ise: İçine kül ve ateş konarak üzerinde buhur yakılan aletin adıdır.

²⁴² Tayyazade Ata, s. 208.

²⁴³ Güngör, s. 74.

²⁴⁴ Güngör, s. 75.

Tarihi belli olmayan bir belgeye göre Dölbend Ağa'nın geliri aşağıdaki gibidir:²⁴⁵

DÖLBEND AĞA 'NIN GELİRİ	KURUŞ
Receb-i Şerif'in ilk kandil gecesini Anahtar Ağa tarafından gelen hil'at baha	370
Sürre-i Şerif çıktığı gün Silahtar Ağa tarafından gelen şal baha	150
Receb-i Şerif'in yirmi yedinci günü destimal baha ve Hazine-i Hümayun Kethüdası'nın gönderdiği bayramlık	290
Miftah Ağa tarafından gelen kaftan baha	78
Hazine-i Hümayun Kethüdası tarafından gelen berâ-yı yıllık	130
Miftah Ağa tarafından gelen bera-yı yıllık üç adet donluk kumaş bahası	90
Kısteyn mevacihi ihracında Miftah Ağa tarafından gelen	42
İstanbul Ağası tarafından gelen	60
Ramazan-ı Şerif'te Sadrazam tarafından gelen yıllık baha	800
Kalyon indiği vakit Peşkir Ağası marifetiyle Kaptan Paşa tarafından gelen	60
Ramazan-ı Şerif'in on beşinde Hazine Kethüdası tarafından dîba baha	360
Yine Ramazan-ı Şerif'in on beşinde Hazine Kethüdası tarafından yukarıdaki akçe ile beraber gelen	45
Yine Ramazan-ı Şerif'in on beşinde kapıdan gelen elli altın	137
Yine Ramazan-ı Şerif'in on beşinde hırka-i şerifin lazıme-i mihmanından bâ arz-ı hal Şehremini Efendi'den alınan	32
Her sene Ramazan Bayramı'nda padişah tarafından verilen	150
Ramazan Bayramı'nda serpmeye baha	6
Ramazan Bayramı'nın ikinci günü Silahtar Ağa tarafından gelen	137
Donanma-i Hümayun ihracında kapı tarafından gelen	82
Donanma-i Hümayun ihracında Peşkir Ağası yediyle Kaptan Paşa tarafından gelen	50
Kurban Bayramı'nda Hazine Kethüdası tarafından gelen	350
Kurban Bayramı'nda Sadrazam tarafından gelen	137
Mevlid-i Şerif'te Hazine Kethüdası tarafından gelen	300
Donanma-i Hümayun âsitâneye dahil olunca kapı tarafından gelen	82
Donanma-i Hümayun asitaneye dahil olunca Kaptan Paşa tarafından gelen	50
Cemâziye'l evvelin başında padişah tarafından verilen ihsan	150
Kâsimiyye verildiğinde Silahtar Ağa yediyle verilen	500
Sofa-i Hümayun halvet olduğunda Miftah Ağa tarafından gelen	22
Babü's-Saade Ağası tarafından gelen yıllık baha	30
Has Oda Başı Ağa'dan gelen yıllık baha	30
TOPLAM	4728

²⁴⁵ Güngör, s. 76.

Dülbend Ağa'nın Kıyafeti:

Dülbend Ağa, başına adi kavuk giyer, üzerine beyaz destar sarar, içine mintan giyer, beline kuşak sarar, bıçak taşır, arkasına biniş, altına üç peşli kırmızı şalvar, sarı yemeni giyerdi.²⁴⁶

Dülbend Ağa'nın Çıkması:

Dülbend Ağaları, saraydan çıktıklarında Vezirlik payesi ile Yeniçeri Ağalığı, Kapıcı Başılık, Mir Alemlik, Çavuş Başılık ve Şâtır Başılık gibi görevlere çıkarlardı.²⁴⁷

3.1.6.4.6. Miftah(Anahtar) Ağa

Anahtar Ağa, Has Oda'nın altıncı büyük ağasıdır. Miftah kelimesi Arapça bir kelime olup açacak alet yani anahtar anlamındadır.

Miftah Ağa'nın idaresinde altı nefer avadancı bulunurdu. Bunlar hırka-i saadet dairesi dışında bulunarak sünnet, sarık odası ve Bağdat Köşk'ünün önündeki mermerleri temizlerlerdi. Ayrıca Miftah Ağa'nın bilgisi olmadan buldukları yerden hiçbir yere ayrılmazlardı. Bununla beraber Has Odalılar da dışarıya çıkmak istedikleri zaman Miftah Ağa'dan izin almak zorundaydılar. Ayrıca saraydaki bütün iç ağaların zabitidir.²⁴⁸

Miftah Ağa'nın Görevleri:

Miftah Ağa, yeni saraydaki(Topkapı) bütün iç ağaların amiri olduğu için hizmetleri çok çeşitlidir. Hasta olanları hastaneye sevk etmek, evleri olanların evlerine gitmelerine izin vermek, uygun bir vazife ve ücret ile çırağ olmak isteyenlerin arzuhallerini Silahtar Ağa'ya bildirmek, her ağanın yapacağı ocak vazifelerini hatırlatmak, saray ağalarını seher vaktinden önce uyandırıp camiye sevk etmek, ağaların birbirleriyle adab-ı muaşerete uygun iletişim kurmalarını sağlamak, gündüz vakti ağaların okuyup yazmalarını takip etmek, cezalandırılması gerekenleri Silahtar Ağa'ya bildirmek, ağalar arasındaki anlaşmazlık ve husumetleri çözüme kavuşturmak gibi işler Miftah Ağa'nın

²⁴⁶ Cenkmen, s. 121.

²⁴⁷ Güngör, s. 74.

²⁴⁸ Güngör, s. 77.

sorumluluklarından bazılarıdır.²⁴⁹ Miftah Ağa, ayrıca padişaha yemek yerken de hizmet ederdi.

Has Oda'da bulunan mefruşat ve bakır kaplar bir deftere kaydedilirdi. Bu defterin bir kopyası da Nöbetçi Başı'nda bulunurdu. Nöbetçi Başılar görev değişimi yapacağı zaman devir teslim yapılırdı. Görevi bırakan ağa, bütün eşyayı teslim ettiğini deftere yazar, görevi devralan ağada “ *selefim olan ağadan teslim aldım.*” diye şerh koyup mühürlerdi. Daha sonra bu defter Miftah Ağa'ya gösterilir ve o da kendisinde bulunan defterle karşılaştırarak söz konusu defteri onardı.

Miftah Ağa, divan hanede taksim edilen sabunları Has Oda'ya ve diğer koğuşlara dağıtırdı.

Eski kanun gereği Has Oda'ya yeni bir ağa gelince, ilk günden itibaren bu ağanın iki ulûfesi Miftah Ağa'nın zabtında kalırdı.²⁵⁰

Miftah Ağa, saray dairelerinin bir çeşit müdürü gibiydi. Bu sebeple saraydaki birçok dairenin anahtarlarını saklamak onun görevlerindendi.²⁵¹

Miftah Ağa'nın Maaş ve Bahşişleri:

Miftah Ağa, 1605 tarihli bir belgeye göre günlük yirmi altı akçe maaş alırdı. Hil'at akçesi olarak üç yüz yetmiş beş kuruş, Şaban ayının ortasında üç topluk kumaş, kaftan akçesi olarak seksen beş kuruş, destimal baha olarak da iki yüz kırk kuruş ödenirdi.

Her sene Ramazan ayının on beşinde dağıtılan şeker baha, Miftah Ağa'ya yüz kırk beş kuruş olarak verilirdi. Hırka-i şerif ziyaret edildiği gün kendisine hazineden otuz bir kuruş verilirdi. Ayrıca her yıl Ramazan ayında Silahtar Ağa tarafından Sadrazam Yıllığı olmak üzere kendisine sekiz yüz kuruş verilirdi. Miftah Ağaları bayram gecelerinde i'diyye olarak yüz beş kuruş, taht-ı şerif'in in'amiyesi olarak da yüz on kuruş alırlardı. Donanma-yı Hümayun ihraç ve idhalinde Kaptan Paşa tarafından Miftah Ağa'ya ellişer kuruş verilirdi. Miftah Ağaların yüz yirmi akçe ile tekaüt edilmeleri kanundu. Buna

²⁴⁹ Koçu, s. 140.

²⁵⁰ Güngör, s. 77-78.

²⁵¹ Cenkmen, s. 114.

rağmen kendilerine 1703 senesinde atmış akçe, 1772 senesinde ise yüz akçe tekaüdiye verildiği görülmektedir.²⁵²

Miftah Ağa'nın Kıyafeti:

Miftah Ağa, başına som külah denilen işlemeli külah giyerdi. Bu külahın altına fes giyer ve iki tarafından zülûf sarkıtırdı. Arkasına kolları yırtmaçlı beynamaz abası, içine entari, beline şal kuşak sarar ve bu kuşağın arasında süslü bıçak taşırdı. Kırmızı şalvar ve sarı yemeni giyerdi.²⁵³

---

²⁵² Güngör, s. 78-79.

²⁵³ Cenkmn, s. 114.

4. BÖLÜM

4.1. Enderun Mektebi'nde Okutulan Dersler

Enderun Mektebi'nde öğretim modeli olarak hangi yöntemler kullanılmış diye baktığımızda, ezbere dayalı klasik eğitim modelinin uygulandığını bunun yanı sıra günümüz çağdaş öğretim yöntemlerinden uygulamalı ve hayat boyu devam eden öğrenme modellerinin kullanıldığını görüyoruz. Aslında sistem içerisine dahil olan öğrenciler, ilk girişlerinden emekli oluşlarına kadar geçen sürede devamlı eğitim öğretim faaliyeti içerisindeydiler.

Enderun Mektebi'nde eğitim yukarıda da bahsettiğimiz gibi altı odada verilirdi. Her odada oğlanlarının kendilerine göre görevleri olduğu gibi dersleri de vardı ve her öğrenci bu sınıfların gereklerini yerine getirince üst odaya terfi olurdu. Büyük ve Küçük Odalar ders içerikleri olarak aynıdır. Öğrenciler, 1875 tarihinde yüz altmış öğrencisi olan Enderun Mektebi'nin her kademesinde ders görüyorlardı. Otuz sekiz öğrenci, başlangıç sınıfında talim ve tecvit üzere Kuran, ilmihal, ahlak risaleleri ve sülüs hattı; elli bir kişiden oluşan birinci sınıf, ulum-ı diniye, Türkçe olarak medhâl-i kavaid ve sülüs hattı dersleri; yirmi üç kişiden oluşan ikinci sınıf, Arapça sarf, Farsça kavaidi, peygamberler tarihi, coğrafya hesapları, resim, sülüs ve rika hattı gibi dersleri görüyorlardı. Yirmi üç kişiden oluşan üçüncü sınıfta Arapça avamil, Farsça gülistan, Osmanlı tarihinde fezleke isimli eser, coğrafya hesapları, resim, sülüs ve rika hat gibi dersler okutulmaktaydı. On yedi kişilik dördüncü sınıfta Arapça izhar, Farsça gülistan kitabı devamı, umumi tarih, coğrafya hesapları, imla ve resim dersleri, sülüs ve rika hattı okutuluyordu. Yedi kişiden oluşan beşinci sınıfta ise Türk Edebiyatı olarak Kavaid-i Osmaniye ve mi'yarü'l-kelam okutulup terceme ve imla konularında usül dersi

verilmekteydi. Bununla birlikte Farsça olarak bostan kitabı, umumi tarih, hesap hendese, resim, sülüs ve rika hat dersleri okutulmaktaydı.²⁵⁴

Belli bir maaş karşılığında sarayın dışından Enderun'a ders vermek için meşhur hoca ve ilim adamları getirilerek onların talebelere ilim vermeleri sağlanırdı ki Fatih Sultan Mehmet sarayda birçok ilim ve fennin iç oğlanları tarafından öğrenilmesi için zamanının bütün ilim adamlarını saraya davet etmiştir.²⁵⁵

Salı günü saraya gelen hocalar öğrencilere ilk önce Buhari daha sonra akaid ve fıkhıtan bazı kitapları okuturlardı. Pazar günleri Reisü'l-Kurra Efendi'den kıraat ilmi öğrenirler, cumartesi ve çarşamba günleri hat hocaları gelir ve onlardan da çeşitli hat dersleri meşk ederlerdi.

Sadece dışarıdan gelen hocaların verdikleri derslerle yetinilmezdi. Enderun'un kendi içerisinde yetişmiş olan hocalarda uygun bir maaşla bayram ve sair hizmetlerin yapıldığı günler hariç her gün ders verirlerdi. Her dersin sonunda da öğrenciler birbirleriyle derslerini müzakere ederler şayet çözemedikleri bir problem varsa bunu hocalarına götürürlerdi.

Enderun Mektebi'nde müzik ve spor eğitime de ayrıca önem verilirdi. Özellikle sarayın Müezzini, İmamları ve talep eden diğer öğrencileri Seferli Koğuşu'nun yakınında bulunan meşk hanede konunun üstatlarından musiki dersleri alarak kendilerini bu alanda yetiştirirlerdi. Onun içindir ki Enderun'dan çok önemli şair, sazende, hanende ve musikişinaslar çıkmıştır. Enderun'da spor eğitime de önem verilmiştir. Öğrenciler belirli günlerde cündilik(binicilik), kemankeşlik(okçuluk), cirit, gülle atma, ağırlık kaldırma vb. talimler yaparak maharet kazanmaya çalışırlardı.

Enderun'da ağalar ilim ve fenden istedikleri alanda kendilerini geliştirmekte serbestiler. Ancak herkes gibi Kuran okumayı, ilmihali, tecvidi, kelim'de Birgivi'yi, fıkhıta Halebi ve Kuduri gibi kitapları da bilmeleri gerekirdi. Böylece iman ve amel bakımından bilinmesi gereken şeylere vakıf olurlardı. Bundan sonra ise istedikleri alanda ihtisaslaşabilirlerdi.

---

²⁵⁴ Güngör, s. 16.

²⁵⁵ Akkutay, s. 27.

Gördükleri eğitim sonucunda hafız olan, kıraat ilminde ve Arapçada icazet alan, sülüs ve rika hatlarında başarılı olup hattat olan öğrenci ve hocalara iltifat edilip kendilerine para ve hediyeler verilirdi.²⁵⁶

II. Murat devrinde Enderun'da verilen derslere ek tefsir, hadis, fıkıh, şiir ve inşa, musiki, heyet, hendese, coğrafya, kelim, mantık, mania, usul, bedî, beyan, hikmet, gibi dersler de vardır.²⁵⁷

Aslında Enderun'da verilen eğitimle, öğrencilerin İslami ilimleri en iyi şekilde öğrenmeleri, dönemin müsbet ilimlerine sahip olmaları, saray protokol ve edebini bilmeleri, güzel duygu ve düşüncelere sahip olmaları için estetik duyguları ön plana çıkarmaları ve bir meslekte mahir olarak sanat sahibi olmaları amaçlanırdı.

4.2. İç Oğlanların Padişaha Ait Hizmetleri

Aslında bütün iç oğlanların amacı padişaha ve devlete doğrudan ya da dolaylı olarak hizmette bulunmaktır. Enderun'a alınıp padişahın özel yaşamında ona yardımcı olan görevliler ise görevlerini şöyle yaparlardı:

Padişahın yanında daima Arz Ağaları bulunurdu. Bunlar Silahtar Ağa, Çuhadar Ağa, Rikabdar Ağa ve Dülbend Ağalardır. Bunlardan Silahtar Ağa, kırmızı kaplı kının içinde padişahın kılıcını, Çuhadar Ağa, padişahın kırmızı bohçaya sarılı çeşitli giysilerini taşır, Rikabdar Ağa, padişah ata binip attan inerken üzengisini tutar ve Dülbend Ağa da padişaha has sarığını yanında taşırdı.

İkinci görevli Berber Başı'dır. Padişahın berberliğini Silahtar Ağa yapmaktaydı. Bu kişi padişahın sacını sakalını keser ve kestiği kılları altın bir muhafaza içinde saklardı. Daha önceki berberler padişahı saç sakal tıraşı ederken padişahın ihsanda bulunmasını isterlermiş. Sultan Murat, usturanın gırtlığı dolaylarında olduğu sırada kendisinden istekte bulunulmasının doğru olmadığını düşünerek bu âdeti kaldırmıştır.

Üçüncü görevli İbrik oğlanıdır. Yemekten sonra padişahın ellerini yıkaması için değerli taşlarla bezenmiş altın bir leğen ve ibrikle hazır olarak beklerdi.

²⁵⁶ Güngör, s. 17.

²⁵⁷ Seydi Bey, s. 129.

Dördüncü görevli Peşkir oğlanıdır. Padişah yemek yiyeceği zaman önüne peşkiri sererdi.

Beşinci görevli Şerbetçidir. Porselen kâseler bundan sorulur. Görevi, padişah içecek bir şey arzuladığı zaman bu kaselerden birine şerbet doldurup sunar. Ayrıca padişahın içeceklerinden de sorumluydu.

Altıncı görevli Sofracı oğlanıdır. Padişahın yemek yiyeceği sofrayı hazırlar ve has fodla denen kar gibi bembeyaz bir hamurdan yapılmış olan ekmeğini önüne getirirdi.

Yedinci görevli Mastıcı Ağa'dır. Görevi, padişahın ve kadın sultanların çok sevdikleri küçük köpeklere bakmaktır.

Sekizinci ise Mastıcı Ağa'nın emrinde çalışan Mastıcı oğlanıdır.

Dokuzuncu görevli Duducudur. Papağanlara bakanlara bu ad verilmiştir.

Onuncu görevli Tırnakçıdır. Padişahın tırnaklarını kesip düzeltir.

On birinci görevli Kahvecidir. Padişahın kahvesini mutfaktan alıp padişaha sunar.

On ikinci görevli Abılacıdır. Boynuzdan ve balık kemiğinden yapılmış diş karıştırıcısını padişaha uzatmakla görevlidir.

Bu on iki görevliyle beraber yukarıda sözünü ettiğimiz diğer dört görevli oğlanlar sürekli padişahın yakınında bulunarak hem yemek sırasında hem padişah huzuruna birilerini kabul ettiğinde görevlerini dikkatle yerine getirirlerdi. Sadece padişah hareme geçtiğinde ona eşlik etmezlerdi.²⁵⁸

4.3. Enderun Mektebi'ndeki Öğrencinin Yirmi Dört Saati

Enderun Mektebi'nde gün şöyle başlar ve devam ederdi: Sabah namazı vaktinden iki saat önce koğuşların gece nöbetçisi olan ağalar hamamcıları kaldırarak hamamları yaptırırdı. Sonra Koğuş Zabiti'ni kaldırırdu. Koğuş Zabiti bütün Müslümanların ve bilhassa sarayda hizmet etmiş olup Ahiret'e irtihal edenlerin ruhlarına bir Fatiha okuyup hediye ettikten sonra gayet iri bir çivide asılı duran tokmağı çiviye üç defa vurarak

²⁵⁸ Ali Ufki Bey, s. 55- 58.

koğuşta yatan öğrencileri kaldırırdı. Sonra koğuşun bir ucundan diğer ucuna kadar, öğrencilerin yatakları başında isimlerini söyleyerek dolaşırđı. Gusül abdesti ihtiyacı olanlar hemen hamama giderlerdi. Zabit, yarım saat sonra koğuşu bir kere daha ayaklarını yere sert vura vura dolaşarak hala kalkmamış olan varsa yüksek sesle onlara bağırdı. Yine yarım saat sonra koğuşu üçüncü defa dolaşırđı. Artık yatakta kalan öğrenciler varsa onların yorganlarını açar, fındık büyüklüğündeki tesbih taneleriyle sırtlarına birkaç kere vururdu. Böylece sabah namazı vaktinde uyuyan tek bir kişi kalmazdı. Hamama gidip gelenler ve abdest alanlar yataklarını toplayıp üstüne oturur ve içlerinden güzel sesli bir hafız yüksek sesle Kuran okurdu.

Orta kapıda yani Babü's-Selam'da kapıcı olan Ezan Muhbiri Ayasofya camiinde sabah ezanı okunmaya başlayınca orta kapının demir tokmağını vurmaya başladđı. Bu sesle Enderun'un müezzini de III. Ahmet Kütüphanesi'nin merdivenlerine çıkarak(bu bina yapılmadan önce Arz Odası'nın önüne çıkarak) ezan okumaya başladđı. Bütün ağalar koğuşlarından intizam ile çıkar Ak Ağalar camiine giderler ve padişahı beklerlerdi.

Padişahlar, Fatih Sultan Mehmet'ten beri sabah namazlarını Enderunlularla beraber kırlardı. Padişah, haremden yanında Kızlar Ağası, Zenci ve Habeşi Hadım Ağalarla çıkardı. Eğer padişahın yedi yaşından büyük oğlu varsa onun da babasıyla ağalar camiine gelmesi saray ananesi idi. Enderun'un büyük ağaları olan Silahtar Ağa, Çuhadar Ağa, Rikabdar Ağa, Dülbend Ağa, Anahtar Ağa ve Peşkir Ağa padişahı kapıda karşılar ve padişah mahfiline geçince mahfil altında namaza dururlardı.

Sabah namazının sünneti kılındıktan sonra Kızlar Ağası yani Harem Ağası, elini birkaç defa hızlı şekilde dizine vurarak namaza başlanmasını işaret ederdi. Müezzin Başı kamet getirip imam namazı kıldırırdı. Tespih ve duadan sonra genellikle padişah hareme dönmez Enderun'daki köşklere birine geçerdi. Padişah gelemediği veya gelmediği zamanlar Kızlar Ağası veya Silahtar Ağa kendisini temsil ederdi. Enderunlu ağalar da namazdan sonra koğuşlarına dönerlerdi.

Padişah, öğle, ikindi ve akşam namazını Enderun'da dilediği yerde etrafındaki ağalar ile cemaat olup kırlardı. Yatsı namazını da Harem'de kırlardı. Öğrenciler de kendi koğuşlarında arkadaşlarıyla yatsı namazını eda ederlerdi. Her koğuşun yaşça en büyüğü, ilim ve fazileti ile tanınmış olanı imam olur o kıldırırdı. Yatsıdan sonra kıdemli olan ağalar gezinip sohbet edebilirlerken acemiler koğuşlarında kalmak zorundaydılar.

Padişah hizmetine çıkmamış olanlar, sabah namazından öğlene kadar ders ve müzakere, yazı ve musiki ile meşgul olurlardı. Okumaya fazlasıyla hevesli olanlar ise kendi harçlıklarıyla dışarıdan hususi hoca getirtirip ders alabilirlerdi. Bu gibi gençler Enderun'un büyük ağaları ve Harem Ağaları tarafından teşvik ve himaye edilirdi. Kendilerine para ve kıymetli kitaplar hediye edilir hem de padişahın nazarı dikkati çekilerek onun ihsanı temin edilirdi.

Öğle ve ikindi arası da ders ve meşk ile geçirdi. Biniciler ve okçular at ve ok talimi yaparlardı.

İkinci ile akşam arası ise büyük teneffüs idi. Silahtar Ağa'dan izin alınarak meydanda top ve tomak oynanırdı.

Akşam ezanına bir saat kala Seferli, Kilerli ve Hazineli Koğuşların kapı perdeleri indirilerek öğrenciler koğuşlara sokulurdu. Güzel sesli olanlar Kuran okumaya başlar ve herkes yatağının üstünde kelimullahı dinleyerek namazı beklerlerdi.

Akşam ile yatsı namazı arası koğuş arkadaşları arasında ders müzakeresi veya ilmi sohbetler yapılırdı.²⁵⁹

Enderun Mektebi'nde günlük nizam böyledir. Ancak sarayda hayat hep böyle tekdüze olmamıştır. İç oğlanları kendilerini spor, savaş talimi, müzik, zanaat, sohbet gibi aktivitelerle eğlendirirken dışarıdaki insanların şahit olamayacağı bazı imkanları da elde edebiliyorlardı. Bunlardan bir kaçına yer vermek istiyoruz.

Enderunlu Hafız Hızır İlyas Ağa'nın Tarih-i Enderun Letâif-i Enderun adlı eserindeki anısında ilk defa görecekları zürafadan şöyle bahseder: Habeşistan'da var olan ancak güzelliklerle dolu Rum beldesinde adı var kendi yok olan zürafanın bir tanesini Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa ele geçirip denizden saraya göndermişti. Padişahın ülkesinde şimdiye kadar görülmemiş olan bu hayvanı herkes heyecanla bir an önce görmek istiyordu. Rebiülevvel'in yirmi üçüncü pazar günü padişah hayvanın geldiğini duyunca emir ile çinili meydana getirtti. Bütün Enderun oğlanları da toplanıp seyre daldılar. Enderunlular için büyük bir seyir oldu. Bu münasebetle şaşkın gözlerle seyredilen hayvanın görüntüsü karşısında kim olursa olsun Allah'ın kudretini düşünmeden

---

²⁵⁹ Koçu, s. 145-146.

yapamadı. Öyle ki beygir görünüşünde iken başı sanki öküze, boynu deveye ve gövdesi kaplana benziyordu. Padişah bu seyirden sonra huzurda bulunan iç oğlanların bu konuda konuşmalarını istedi. Bunun üzerine güldürü üstatları padişahı eğlendirir düşüncesi ile zürafanın özelliklerini bazı tanınan ağaların yürüyüş ve davranışlarının benzerliklerinden bahseden bir sürü gerçekliği olmayan şeyler söylediler. Seyir bitince herkes odasına döndü.²⁶⁰

Yine Acem(İran) Şahı tarafından dev gövdeli bir fil gönderilmişti. Hafız Hızır İlyas Ağa anısında şöyle bahseder: Yolunu sapıtmış olan Acem Şahı, padişaha bir fil armağan etmek ister. Padişah da kabul eder. Rebiülahir ayında fil geldi. İran-ı Turanlı(Azerbaycan) fil sürücüleri fili şimşirlik mabeyn-i hümayunu karşısındaki meydana getirdiler. Bütün oğlanlar, padişahın sayesinde bu kadar büyük ve akılsız hayvanı şaşkınlıkla seyre daldılar.

Hızır İlyas, Hayvanı tarif ederek halkın bunu şaşkınlıkla izleyişi ve Allah'ın kuvvet ve kudretinin neleri yaratabileceğini düşündüklerini aktarıyor.

Sonra padişah bir saat kadar hayvanın aşağı yukarı gidip gelmesini izlemiş. O ara fil yemek için önüne konmuş yirmi ila otuz kavunu birden ağzına atmış ve küfelerle gelen sebzevatı da yiyip bitirmiş. Böyle bir hayvanın ufak tefek bir sürücü elinde tutsak olması karşısında etkilenen padişah, sürücü ve yanında gelen Seraskerlere sayılamayacak kadar altın vermiş.²⁶¹

4.4. Enderun Mektebi'ndeki Eğitimin Amacı

Enderun Mektebi'nin kuruluş amacını genel olarak, imparatorluğun genişlemesiyle fethedilen ülke insanların merkezi otoriteye karşı direnmelerini önlemek, itaatlarını sağlamak ve devlete hizmet etmeleri için potansiyellerinden faydalanmak olarak ifade edebiliriz.

Geçmiş Türk- İslam Devletlerinde fethedilen yerlerden oğlan toplamak adetti. Osmanlı Devleti de yayılma politikası neticesinde fethedilen yerlerden Pençik Kanunu ile elde edilen savaş esirlerinden ve Devşirme Kanunu ile özellikle Hristiyan ailelerden alınan genç oğlanlardan asker ve bürokrat ihtiyacını karşılamıştır. Bundan Osmanlı Devleti'nin

²⁶⁰ İlyas Ağa, s. 122.

²⁶¹ İlyas Ağa, s. 224.

soya dayalı bir elit kesim yerine ehliyete dayalı bir elit kesim oluşturmaya çalıştığını anlıyoruz. Tabii ki bunu sağlamak için kabiliyetli olanları disiplinli bir şekilde yetiştirip ortak bir kültür etrafında toplamak gerekecektir. İşte Enderun Mektebi bu oğlanlara ortak bir kültür olan Osmanlı kültürünü ve merkezi otoriteyi güçlendiren devlet adamı disiplinini kazandırmak için kurulmuş bir müessesedir.

Yukarıda Enderun Mektebi'nin amacını genel olarak ifade ettikten sonra özelde kültürleştirme, disipline etme ve kabiliyetleri yöneltme başlığı altında örnekler ile açıklayacağız.²⁶²

Kültürleştirme: Enderun Mektebi ve diğer saray mekteplerinin daha baştan beri bir kuruluş amacı ve değişmez bir eğitim anlayışı vardı. O da devşirme suretiyle toplanan Hristiyan çocukları tamamıyla Türkleştirmek ve Müslümanlaştırmaktır. Bunu sağlayabilmek için devletin ve milletin ana dili olan Osmanlıca'yı yani o zamanki Türkçeyi ve İla-yı Kelimatullah gayretiyle gaza eden bu aziz milletin dini olan İslam'ı, bu mekteplerde öğretmek gerekiyordu. Bu amacı gerçekleştirmek için zamanın en değerli öğretmenleri bu mekteplere getirtiliyor, onlara önemli rütbe, maaş ve derece veriliyordu.

Fatih Sultan Mehmet, kendi devlet ve milletin dünya görüşünü, fethedilen ülkelerdeki insanların benimsemesi için ortak bir kültür oluşturmak gerektiğini anlamıştır. Bunun için de Devşirme Sistemi'ne nizam getirmiş, Enderun Mektebi'ni açmış ve tebâsını ayırım yapmaksızın kucaklamıştır.

Öğrenci okula girdikten mezun olana kadar İslami adet ve örflere göre eğitilirdi. Temel ilimler üzerine eğitim hazırlıkta başlayıp bütün eğitim boyunca devam ediyordu. Türkçe, Arapça ve Farsça olarak eğitimler yapılıyordu. Başta Kuran-ı Kerim olmak üzere Arapça gramer ve söz dizimi hakkında kitaplar(Nasara, Bina, Maksud ve Avamil, Misbah, Camii), Peygamber Efendimiz hakkında yazılmış Türkçe kitaplar ve tefsirler okutulurdu. Şurûtü's-Salat, Mükaddime, Kuduri, Sadru's-Şeria, Hidaye, Dürer u Gürer adlı fıkıh kitapları, Farsça olarak da Danisten, Şahidi, Pend-i Attar, Gülistan, Bostan, Nafir, Mülemma gibi eserler okutulurken kültürleştirme, İslamlaştırma ve Türkleştirme faaliyetleri yapılıyordu.²⁶³ Eğitimin yanında fethedilen yerlerde iskan politikası

²⁶² Akkutay, s. 123. ; Ortaylı, s. 175.

²⁶³ Ali Ufki Bey, s. 71.

güdülerle kültürleştirme devam ettirilmişti. Örneğin II. Beyazıt, Tophane’de binalar kurmuş, civarda bulunan demir madenini işletmiş ve o semtte kumbaracılar için yer ayırarak orada Türklerin az çok bir topluluk vücuda getirmesini sağlamıştır. Hiç Türk bulunmayan veya biraz bulunan Galata’nın Frenk mahallelerine Müslüman Türkleri sokmuş ve oturtmuştur. Hatta oraya Galata Saray Mektebi’ni yaptırmıştır. Böylece Galata mevkiini Müslüman Türklerle ihya etmiştir.²⁶⁴

Disipline etme: Enderun Mektebi’ne alınan veya hazırlık saraylarında bulunan öğrencilerin toplamı daima binlerin üzerinde olmuştur. Bu kadar kalabalık acemi oğlanların aynı sistem altında terbiye edilmesi, eğitilmesi tabii ki sıkı bir disiplinle olabilirdi. Son derece sert olan Ak Ağalar disiplini sağlama konusunda kabiliyetliydi. Bunlar hadım oldukları için evlenemezler aile kuramazlardı böylece bütün dikkatlerini bu öğrencilerin yetiştirilmesi için harcarlardı. Sarayın Harem dairesi dışındaki kısımların kontrol ve idaresi bunlara ait olup sayıları on binleri bulan saray halkı üzerinde büyük bir otoriteleri vardı. Hatta Harem Ağalarının üstünde yetkileri vardı.

Öğrencilere mektepte nasıl giyinmeleri, elbiselerine nasıl bakmaları gerektiği öğretilir, üst başlarını daima temiz tutmaları, mektep içinde ve dışında asla buruşuk, yırtık pırtık elbiselerle gezmeleri ve elbiselerini muntazam toplamaları öğretilirdi. Bunlar sıkı takip edilerek genç çocuklara temiz giyinme alışkanlığı kazandırılıyordu.

Öğrenciler, yemek zamanlarında onar kişilik gruplar halinde ayrı ayrı sofralara otururlar ve başlarında bir Ak Ağa bulunurdu. Ortaya sini getirilip hep beraber aynı kaptan yemek yerlerdi. Ak Ağa yemeğe başlamadan önce kimse yemeğe el uzatmazdı. Bilmeden uzatan olursa Ak Ağa eline değnek vururdu. El öptürülerek Lala’ya teslim edilen çocuklar onar kişilik gruplar oluştururdu. Bu onar kişilik grupların her birinin başına birer Lala atanırdı. Lala bu grubun düzen ve disiplininde sorumlu idi. Onlarla birlikte yer, içer ve yatardı.²⁶⁵

Öğrencilerin namaz kılmaları bile bir nizama sokulmuştu. Sabah namazı vaktinden iki saat önce nöbetçi başlar, odaların ortasında bulunan demir tokmağını büyük çiviye vurmadan evvel Peygamber Efendimiz, Hulafâ-i Raşidin, geçmiş Osmanlı padişahları, ulema, Enderunlulara ve tüm İslam alemine dua ettikten sonra tokmağı çalarak İç

²⁶⁴ Akkutay, s. 126. ; İsfendiyaroğlu, s. 137.

²⁶⁵ Akkutay, s. 127.

oğlanlarını uyandırırldı. Banyoya ihtiyacı olan hamam ihtiyacını giderirdi. Halen uyuyan varsa yarım saat sonra Koğuş Zabiti daha yüksek sesle isim vererek onları da uyandırırldı. Namaz vaktine yarım saat kala koğuşun her tarafını teker teker dolanıp bu sefer hiddetlice uyarırdı. Artık bunun üstüne uyanmayan kalmış olursa Zabit, tespihle sırtlarına vurarak kaldırırdı. Oğlanlar, diğer namaz vakitlerinde her namaz vaktinden yarım saat önce abdest alıp yatakları üstünde oturmuş beklerken güzel sesli olanları özellikle akşam namazından önce yüksek sesle Kuran okurlardı.²⁶⁶

Küçük Oda mescidi yani ağalar camiinde Has Odalı, Hazineli, Kiler ve Doğancılar caminin sol kapısından girer; Seferli ve Küçük Odalı ise sağ kapısından camiye girerdi. İçerde de her oğlanın kendisine has yeri olup başka yerde durmaları uygun görülmezdi. Mesela mihrabın solunda Hazineli ve Kilerli durur, sağında Seferli ve Doğancılar durur ve onların da sağında Küçük Odalılar ve Ak Ağalar dururlardı. Padişah da, caminin arka tarafından Hareme açılan yerden imama uyardı. Bu caminin iki imamı vardı. Birisi Küçük Oda oğlanlarından diğer ise dışarıdan gelirdi. Padişah dışarıdan imam gelince ona uyardı ancak Küçük Oda imamı namazı kıldırarak olursa camiye gelmezdi.²⁶⁷

Öğrencilerin, terbiyeli ve nazik davranmaları, birbirleriyle konuşurken gardaş veya canım diye güzel ve sevecen sözler kullanmaları istenirdi. Saray mekteplerinde inanılmaz bir sessizlik ve sakinlik egemendi. Öğrenciler kitapları ellerinde sessiz ve hareketsiz bir şekilde bir heykel gibi yerlerinde otururlar kitaplarına bakarlardı. Eğer iç oğlanları arasında bir anlaşmazlık veya kavga çıkarsa sadece haksız olanlar değil onların yakınında bulunanlar da bu kavgayı zamanında önlemedikleri için cezalandırılırlardı.²⁶⁸

Enderun öğrencileri ayda bir dışarı izinli çıkacakları zaman içerdeki aldıkları terbiye ve eğitim halk tarafından da fark edilirdi. Saray dışında bulunan şehirli halk, Enderunlu bir öğrenci gördüklerinde onun tavır ve hareketlerinden onu tanırlar ve şöyle derlerdi: “ *işte bu kimse muhakkak Enderunludur. Üzerinde bir Enderun terbiyesi var.*”²⁶⁹

Enderun Mektebi’nde disiplini sağlayabilmek için ceza ve ödül koşullanması uygulanmıştır. Disiplin cezası olarak dayak, falaka, hastaların yanına gönderilmek, ağır

²⁶⁶ Baykal, s. 80.

²⁶⁷ Baykal, s. 84.

²⁶⁸ Ali Ufki Bey, s. 74.

²⁶⁹ Baykal, s. 88.

bir ceza olarak saraydan küçük bir para ile ya da hiçbir şey verilmeksizin atılmak ve sürgün ile idam vardır. Sürgün ile idam cezalarının en ağır olup çok nadir hallerde başvurulmuş bir durumdur.²⁷⁰

Ali Ufki Bey zamanında kavga etmeye başlayan iki iç oğlanından biri diğerine çakısıyla saldırıp gözünü çıkartınca sadece 1.000 değnek yemekle kalmamış onun yakınında bulunup müdahale etmeyen birçok iç oğlanı da sopalıdır. Üstelik her birisi suçlunun yaptığı eylem karşılığında aldığı para cezası olan 5.000 akçeye katkıda bulunmak zorunda kalmışlardır. Sultan Murat zamanında da biri diğerini bıçakla öldürünce katilin kellesinin alınmasını padişah emretmiş ve aynı odada bulunan iç oğlanlarına da pars(temizlik) cezası verilmişti. Eğer hırsızlık olursa hiç ayrıcalık gözetilmeden o oda oğlanları ya o eşyayı yerine koyar ya da tamamı ceza almış.²⁷¹

Ödül olarak da oğlanlar buldukları mevkiden daha üst makamlara terfi ederlerdi. Hazırlık saraylarından itibaren başarı gösteren oğlanlar göze girmeleri halinde Enderun'a alınırlar oradan da padişahın en gözdesi haline gelip en yakınındaki kişi olabilirlerdi. Hatta Beylerbeyi, Sadrazam gibi önemli makamlara gelebilirlerdi. Ayrıca maaş artımı yapılır, para, elbise, binek hayvanı verilir, onuruna şölenler düzenlenirdi.²⁷²

Kabiliyetleri yöneltme: Saray içi ve dışındaki eğitimlerde ilerleyip yükselebilmek kişinin kabiliyetine bağlı idi. Bu yüzden daha devşirilecek çocuklar seçilirken saraya yakışan kabiliyettekiler seçilirdi. Mekteplerde de öğretimin başından sonuna kadar ilgiye, kabiliyete ve bireysel farklılıklara öncelik verilirdi. Hazırlık okullarındaki öğrenciler ilgi ve kabiliyetlerine göre askeri alana kaydırılır veya devlet yönetimi, dil ve edebiyat, çeşitli el sanatları, hattatlık gibi alanlardan birine yönlendirilirdi. Daha ileri düzeyde eğitim göremeyeceği anlaşılanlar Kapıkulu Süvari Ocaklarına, ordunun çeşitli hizmetlerine veya saray ihtiyacını karşılamak için kurulmuş atölye ve imalathanelere yönlendirilirdi.

Enderun seviyesinde de tutum aynıdır. Öğrenci kabiliyetine uygun alanlardan birine kanallı edilirdi. Okuma, yazma, Türkçe, Arapça, Kuran ve din dersleri, bütün öğrencilerin almak zorunda oldukları derslerdi. Ayrıca beden eğitimi, savaş hüneleri,

²⁷⁰ İlyas Ağa, s. 36.

²⁷¹ Ali Ufki Bey, s. 74-75.

²⁷² Akkutay, s. 153.

spor, müzik vs. ortak derslerdendi. Arapça dil ve grameri, Farsça ve Fars Edebiyatı, fıkıh, tefsir, Türk Edebiyatı vs. gibi konular üst öğrenim olup ilerleyebilenler görürdü. Bunun yanında öğrencinin Seferli, Kilerli ve Hazineli Odalarına bağlı olarak hangi mesleki öğrenimin hangi dalında derinleşip gelişeceği de ferdi kabiliyetlere bağlı özelliklerdi.

Kabiliyetler her yerde tespit edilip terfi sağlanırdı. Bazen sultanın dikkatini çeken birisi ocak yoluyla değil direk terfi edebilirdi ki Evliya Çelebi'nin Ayasofya müezzin mahfilindeki Kuran tilaveti padişahı celp edip onun direk Enderun Mektebi'ne alınmasını sağlamıştır.

Enderun Mektebi'nin müfredatı yüksek kabiliyetli ve lider tipli oğlanların keşfedilmesini sağlıyordu. Öğrenci çalışmak istediği konu üzerinde serbest bırakılarak onun eğilimlerinin ve kabiliyetinin ne yönlü olduğu ciddiyetle incelenirdi. Tembelliğe mahal verilmezdi.²⁷³

4.5. Günümüzde Enderun Mektebi'nin Yerini Tutan Okullar

Üst düzey yönetici kadrosunun yetiştirilmesi Osmanlı döneminde önem arz ettiği gibi modern Cumhuriyete giden süreçte de önem arz etmiş olup şimdi ve gelecekte de önemli konulardan biri olmaya devam edeceğinden şüphe yoktur. Yaklaşık beş asırlık geçmişiyle Enderun Mektebi, Osmanlı bürokrasisinin yetiştirilmesinde başat rol oynamıştır. Bu mektebin zamanla işlevini yitirmesi sonucu Tanzimat dönemi ile birlikte Abdülmecit tarafından 1859 yılında Mekteb-i Mülkiye kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulması ile bu okul Ankara'ya taşınmış ve şimdi Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi olarak halen eğitimine devam etmektedir. Aynı zamanda Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü de (TODAİE) bu yönde öğretim ve yetiştirme hizmeti sunmaktadır.

II. Mahmut'un 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmasıyla Enderun Mektebi'nde ilk değişikliğin yapılmaya çalışıldığını söyleyebiliriz. 1830 yılında Silaharlık kaldırılarak Enderun-ı Hümayun Nezareti kurulmuş, 1831'de de Mabeyn Müşirliği kurulmuştur. Böylece Has Oda Zabıtlarından Çuhadar ve Rikabdar'ın görevleri artık Mabeynciler tarafından yerine getirilmeye başlamıştır. 1838 yılında Mabeyn Müşirliğinin yerini,

²⁷³ Akkutay, s. 136-138.

Serkuranlık(Baş Mabeynci) alırken Enderun-ı Hümayun Nezareti unvanı değiştirilerek önce Mabeyn Nazırı daha sonra ise Hazine-i Hassa Nazırı adını almıştır.²⁷⁴ Sultan Abdülmecit'in Dolmabahçe Sarayı'na taşınması ile de Enderun Mektebi'nin eski öneminin kalmadığını ve yerine getirdiği işlevin artık başka kurumlarda aranmaya başlandığını görüyoruz.

Tanzimat'tan sonra modern ve merkezi bir devlet yapılanması için üst düzey yönetici yetiştirme işlevini yerine getirecek kurum olan Mekteb-i Mülkiye sivil bürokratları yetiştirmek için kurulmuş iken 1835 yılında kurulan Mekteb-i Harbiye de askeri personeli yetiştirmek için kurulmuştu. Mekteb-i Mülkiye, İlk yılında elli öğrenci ile eğitimine başlamıştır. Mektebe alınan ilk öğrenciler devlet kademelerinde çalışan kâtipler, belli düzeyde gramer ve mantık okumuş medrese öğrencileri ve diğer sınıflar arasından seçilmiştir. Sonradan rüştiye mezunları da giriş sınavında başarılı olmak şartıyla kabul edilmiştir.

Mekteb-i Mülkiye'de okutulan dersler kuruluş amacına uygun olarak öğrencilerin ülke yönetimine ilişkin bilgi sahibi olmalarını arzulamaktadır. Mülkiye Mektebi'nin müfredatında Fenni hat, inşa ve hesap, tarih ve coğrafya, istatistik, yeni kanunlar, Osmanlı Devlet Hukuku, ekonomi, politika ve memleket yönetimiyle ilgili meseleleri içeren dersler vardır. İleriki yıllarda da eklenen ve değiştirilen dersler olmuştur.

1935 yılında çıkarılan bir kanunla Ankara'da da yeni bir Mülkiye Mektebi yapımı kararı alınmıştır. Bu mektebin adı 1938 yılında Siyasal Bilgiler Okulu olarak değiştirilmiş ve okul 1950'de Siyasal Bilgiler Fakültesi olarak Ankara Üniversitesi bünyesinde kamu yönetiminin çeşitli kesimlerine yönetici yetiştiren bir kurum haline gelmiştir.²⁷⁵

Türkiye, kamu yönetim disiplinini daha da yerleştirmek ve çağdaşlaştırmak amacıyla Birleşmiş Milletler Teknik Yardım İdaresi ile antlaşma imzalayarak Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsünü kurdu(1952). Kuruluş amacı: Türkiye ve Orta Doğu için ileri eğitim imkânı temin etmek ve kamu görevlilerinin eğitim ihtiyacını karşılamaktır. Bu amaca ulaşmak için öğretim ve yetiştirme, araştırma, yardım derleme ve neşriyat gibi vazifeler yüklenilmiştir. Bu enstitü kamu kurumlarındaki idarecilerin

²⁷⁴ Pakalın, s. 536.

²⁷⁵ Samet **Kurban**, "Tanzimat Sonrası Dönemden Günümüze Üst Düzey Yönetici Eğitimi", *Bilecik Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 1, 2016, s. 71,72.

hizmet içi eğitimlerine katkı sunmakta olup sıfırdan yönetici yetiştirmek yerine mevcut idarecilerin olgunlaşma amacını taşır. Özellikle son dönemlerde modern Enderun olarak lanse edilen bu kurum bu zamana kadar seksen bin bürokrata eğitim vermiştir.²⁷⁶

Gerek Mülkiye Mektebi ve gerek TODAİE, Enderun Mektebi'nin Tanzimat'tan günümüze kadar devamı niteliğinde eğitim veren kurumları gibi gözükseler de tam anlamıyla Enderun Mektebi eğitim sistemini karşılayamazlar. Enderun Mektebi Devşirme Kanunuyla seçilen öğrencilerin burada tüm eğitimlerini aldıkları kurumdu. İç oğlanlarından gerekli şartları taşımayanlar çıkma ile askeri ve mülki idarede çeşitli makamlara getirilerek değerlendiriliyorlardı. Ortalama on beş yıldan fazla aldıkları hem teorik ve hem de pratik eğitim ile idareciliğe çok yönlü hazırlanıyorlardı. Öğrenciler çekirdekten yetiştirilmekte olup her okuyan devletin üst veya alt herhangi bir kademesinde kesinlikle görevlendiriliyordu. Enderun'da öğrenciler padişaha tam bağlı yetişerek devletin merkezi otoritesini sağlamlaştırıyorlardı. Özellikle iç oğlanları Enderun'da padişahın hizmetinde bulunmanın yanı sıra devlete hizmet etmenin yolunu da öğreniyorlardı. Enderun'daki eğitim hem askeri hem sivil iken bu okullarda eğitim sadece sivil bürokrasiye yönelik olmuştur. Bunun neticesinde de ders programlarında spor ve savaş eğitimine yönelik derslere ağırlık verilmemiştir.²⁷⁷

Sonuç olarak şunu diyebiliriz ki üst düzey sivil ve askeri bürokratların yetiştirilmesi konusunda altı asırlık bir zaman dilimi içerisinde çeşitli deneyimler söz konusu olmuştur. Osmanlı döneminde Enderun Mektebi bu işlevi görmüşken 19. yüzyıl başından itibaren bu mektebin işlevini yitirmeye başlamasıyla Mekteb-i Mülkiye açılmış sonrasında üniversiteler içerisinde Siyasi Bilimler ve Kamu Yönetimi Bilimleri ile bu ihtiyaç giderilmeye çalışılmış olup yönetim okulu diyebileceğimiz TODAİE de kurulmuştur. Enderun Mektebi'nin devamı niteliğinde sadece bu kurumlar değil Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okulların teşkilat ve müfredat yapıları Enderun Mektebi sisteminden faydalanmış olup özellikle de Galatasaray Lisesi'nin Enderun ile organik bağı bilinmektedir. II. Dünya savaşından sonra Türkiye'de üstün zekâlı ve yetenekli çocukların tespiti için açılan okullar da Enderun'un öğrenci seçme kriterleri ile özdeşlik göstermektedir. Askeri Harp Okulları da Enderun Mektebi'nin mülkiye değil askeri yönünden muhakkak faydalanmıştır. Ancak Enderun hariç hiç birisi doğrudan üst düzey

²⁷⁶ Kurban, s. 73.

²⁷⁷ Kurban, s. 81.

kurumlar olarak görülemez. Çünkü Enderun Mektebi sisteminin içerisine giren herkes zorunlu olarak kanunlarla düzenlenmiş çerçeveler doğrultusunda devletin her kademesinde görev alacak şekilde yetiştirilmiş ve bu sistemin içerisinden çıkan hiçbir kimse boşta kalmamıştır. Elbette şimdiki kurumlarda da verilen dersler ülke yönetimine yönelik olsa da sivil ve askeri yöneticilerin yetiştirilmesinde Enderun gibi işlev gören merkezi bir kurum değildirlir.²⁷⁸

---

²⁷⁸ Ergin, s. 598.

SONUÇ

Enderun oğlanlarının Türk ailelerinin yanında aldıkları ocak terbiyesi, saray içerisinde padişah ile beraber olmaları, Enderun kültürü ile yetişip Enderun'daki eğitim sisteminin bu kültürü içselleştirmelerine vesile olması ve dışarıdan sarayın içerisine sokulabilecek fitnelere karşı Enderun'un kapalı yapısı dolayısıyla bu oğlanların devlet için hep sadık birer fert olmalarını sağlamıştır. Enderun Mektebi, Osmanlı Eğitim Sistemi içerisinde, devletin yönetici ihtiyacını karşılayan kurumdur. Osmanlı Medrese Eğitimi'nden farklı olarak devlete üst düzey kalifiye bürokrat, devlet adamı yetiştiren bir saray eğitim müessesesidir. Osmanlı Enderun eğitimi, liyakat sahibi ve buna sahip olabilecek kabiliyetteki gençlerin seçilip yetiştirildiği bir sistemi ifade eder. Bu bakımdan Enderun bütün tarihte çok özgün olmuştur.

Topkapı Sarayı, Saray Teşkilatı açısından Birn, Enderun ve Harem olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Birun kısmı, Babü's-Saade kapısı dışında kalan taşra kısmı olup çeşitli memurlukları vardır. Harem, padişah, ailesi ve cariyelerinin yaşamlarını geçirdikleri özel bölüm, Enderun ise Birun ile Harem arasında kalan, Babü's-Saade kapısından başlayan kısımdır.

Enderun Mektebi, II. Murat zamanında kurulmuş olup Fatih Sultan Mehmet zamanında yalnız bir devşirme mektebi olmaktan çıkıp devletin korunması ve geliştirilmesinde ihtiyaç duyulan tüm mülki ve idari kadroları yetiştirmekle vazifeli bir eğitim müessesidir.

Enderun'a eleman alımı Devşirme Sistemi ile yapılırdı. Buna göre belli bölgelerden çoğunlukla Hristiyan ailelerden belli kurallar çerçevesinde devşirme yapılarak acemi oğlanı alınmıştır. 8 ila 20 yaşları arasında değişen gençlerden kritere uyanlar devşirilirdi. Devşirme, Osmanlı Devleti'nin ihtiyacına göre 3- 5- 7 yılda bir yapılırdı. Öğrenciler, hazırlık saray okullarına gelmeden önce Türk İşlam geleneklerini öğrenmek

için Anadolu ve Rumeli'deki Türk ailelerine verilirdi. Yaşları ve durumlarına göre 3 ila 8 yıl kadar süren bu devreye “ Türk'e verilmek” denmiştir. Bu gençler menbânda Türkçeyi, Türk adet ve ananelerini ve Müslümanlığı öğreniyorlardı. 17. yüzyılın başlarına kadar Anadolu ve Rumeli'deki Türk aileleri yanına, devletin sorumlu adamları denetiminde bu oğlanlar dağıtılıyorlardı. Sonrasında ise Rumeli ve Anadolu'dan devşirilen oğlanlar devlet merkezi olan İstanbul Topkapı Sarayı'na getiriliyordu. Burada Arz Odası'nda padişahın huzuruna çıkarıldıktan sonra Kapı Ağası, her grubun içerisinde münasip olanları seçerek padişahın onayı doğrultusunda Edirne, Galata, İbrahim Paşa ve bir aralık İskender Çelebi Saraylarına saray âdabı ve eğitimi görmeleri için gönderirdi. Geriye kalanları da Kapıkulu Ocakları için Yeniçeri Ağası'na gönderirdi. Hazırlık saraylarında başarılı olup kabiliyet gösteren gençler ise Enderun Mektebi'ne alınırlardı.

Devşirme Kanunu ile alınan çocuklar hazırlık saraylarında yetiştirildikten sonra içlerinden Enderun Mektebi'nde okumayı hak edebilecek ehliyet ve liyâkata sahip gençler, artık İstanbul Topkapı Sarayı Enderunu'na girmeye nail olurlardı. Buraya gelenler öncelikle Küçük ve Büyük Odalarda talim görürlerdi. Küçük ve Büyük Oda'daki öğrencilerin görevi sadece okumak ve yazmaktı. Bunlar Enderun Mektebi'nin hazırlık sınıflarıdır ve sarayın en alt hizmetlerini yerine getirirler şayet kabiliyet gösterirlerse diğer odalarda en yüksek mevkilere gelebilirlerdi. Bu odadaki öğrencilerin diğer Enderun Odalarındaki öğrenciler gibi padişaha ait hizmetleri yoktu.

Doğancı Odası, diğer adıyla Hane-i Bazyan, Padişaha ait olan şahin ve doğan gibi hayvanları besleyip onlara av yapmayı öğretirlerdi. Doğancılar, padişah ava çıktığında Doğancı Başı'nın gözetimi altında padişahın önünden ve yanından giderek doğan ve şahini av yapması için uçururlardı. Enderun'da Hazine ile Has Odaları arasında yer alırdı. Enderun'da, Büyük ve Küçük Oda'dan sonra ilk Kaftanlı Odası olarak bu oda gelir. IV. Mehmet (1648-1687) tarafından kaldırılmıştır.

Seferli oğlanların, Padişahın çamaşırlarını büyük bir itinayla, miskli sabunlarla yıkama, saray usulüne göre dürüp katlama ve ayrı ayrı bohçalara koyup sandıklarda, dolaplarda muhafaza etme gibi görevleri vardır. İlk defa Seferli Odası, 1635 tarihinde IV. Murat tarafından Revan Seferi sırasında Büyük ve Küçük Oda oğlanlarının kıdemlileri alınarak oluşturulmuştur. Seferli Odası, Hamam ile Ağalar Odası arasında idi. Statü olarak

Doğancı Odası'ndan yüksek Kiler Odası'ndan ise düşüktü. 1831 tarihinde kaldırılarak burada bulunan oğlanlar Hazine ve Kiler Odalarına nakledilmiştir.

Kiler Koğuşu, sarayın mutfağı ve yemek odası kısmıdır. Buradaki iç oğlanlar okuyup yazmak, diğer ilim ve fenleri öğrenmekten başka padişaha mahsus türlü yemekler pişirmek, sofrayı kurmak, salata yapmak, kahve pişirmek, çeşit çeşit şerbet ve reçeller yapmak gibi görevleri de yerine getirirlerdi. Fatih Sultan Mehmet zamanında kurulan bu oda statü itibarıyla Seferlinin üstünde Hazinelinin altında yer alırdı. Yer olarak ise Topkapı Sarayı'nda İç Hazine ile Hazine Odası arasında idi. Kilerci Baş, Kiler Kethüdası ve Peşkir Baş bu odanın önemli ağalarındandır.

Hazine Odası, sarayın hazinelerinin bulunduğu oda olup burada görevli oğlanlardan Hazine Kethüdası'nda, Enderun Hazinesi'nin dış kapısına basacağı bir mühür bulunurdu. Bu mühür Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi'nde kullanmış olduğu mühürdü. Kırmızı akikten olan bu mühürle Yavuz Sultan Selim, Hazine kapısının mühürlenmesini vasiyet etmiş olduğundan bu mühür daima Hazine Kethüdalarında bulunurdu. Yavuz Sultan Selim, benim altınla doldurduğum hazineyi bundan sonra gelenlerden her kim mangır ile doldurursa hazine onun mührüyle mühürlensin ve yoksa benim mührümle mühürlenmekte devam olunsun, demiş olduğundan son zamana kadar onun vasiyetine sadık kalınmıştır. Bu mührün ortasına Sultan Selim Şah ibaresi ve etrafında da II. Beyazıt'ın mühründe görüldüğü gibi "Tevekküli ala haliki" duası nakşedilmiştir. Fatih Sultan Mehmet zamanında kurulan bu oda Kiler Odası'ndan bir derece yüksek Has Oda'dan bir derece aşağı statüde yer almaktadır. Hazine Odası, Kiler Odası ile hırka-i saadet dairesi arasında III. Ahmet Kütüphanesi'nin tam karşısında yer alır. Koğuşun en üst derece yöneticileri Hazinedar Baş ve Kethüdası'dır. Güğüm Baş, Anahtar oğlanı, Hazine Başyazıcısı ve Kürkçü Baş gibi önemli görevliler de bu odada kalırdı.

Has Oda, Enderun Mektebi'nde bulunan odalar hiyerarşisinde en üst seviyeyi teşkil etmekle kalmaz aynı zamanda eğitim ve öğretimin de en üst seviyesini oluştururdu. Hırka-i saadet dairesi ile Harem Camii arasında yer alırdı. Yavuz Sultan Selim, 1517 Mısır Seferi'nden zaferle dönerken beraberinde hırka-i saadet ve mukaddes emanetleri İstanbul'a getirmişti. Akabinde şimdiki hırka-i saadet dairesi taht odası altına bir oda yaptırarak mukaddes emanetlerin hizmetini yapacak olan Has Odalılarını buraya

yerleştirmişti. Padişah, Has Odaluların her an kutsal emanetlere yakın olmalarını sağlayıp onların 24 saat nöbetleşe Kuran okumalarını ve kutsal emanetlerin bakımlarının onlar tarafından tam yapılmasını amaçlamıştı. Has Odaluların, Padişahın hususi hizmetlerinin yanı sıra hepsinin nöbetleşerek yaptıkları bazı görevleri vardı. Hırka-i saadet dairesinin süpürülmesi, kitapların ve eşyaların tozunun alınması, mübarek gün ve gecelerde d ağacı yakılması, gl suyu serpilmesi ve odanın tebhir edilmesi, gece gündüz aralıksız Kuran okunması bunlardan birkaçıdır. Hünkar Müezzini, Sırkatibi, Baş uhadar, Sarıkçı Başı, Kahveci Başı, Tüfenkçi Başı ve Berber Başı gibi görevlilerin de kendilerine has işleri vardı. Has Oda'nın Arz Ağaları ise Has Oda Başı, Silahtar Ağa, uhadar Ağa, Rikabtar Ağa, Dlbend Ağa ve Anahtar Ağa'dır. Has Oda'nın, diğer odaların ve Ak Ağalarda olan Enderun amirliğinin sorumluluğu 18.yüzyıldan itibaren Silahtarlığa geçmiş olup Silahtar Ağa sarayın en nüfuslu kimsesi haline gelmiştir. Has Oda'da görev yapanlar saraydaki görevlerini tamamladıktan sonra devletin üst düzey kadrolarında, taşrada görev alarak Osmanlı Devleti'nin büyük başarılarla imza atmasına vesile olmuşlardır. Sokullu ve Köprülü aileleri bu başarıya vesile olan ailelerden ikisidir.

Türkçe, Arapça, Farsça gibi diller; Kuran, hadis, siyer, ilmihal, ahlak, hat çeşitleri, tezhip, tefsir, İslam Hukuk'u gibi dini ilimler; coğrafya, tarih, hendese, matematik, edebiyat gibi fenni ilimler ile siyasi, askeri, bedeni, mesleki gibi başka faaliyetler öğretilirdi. Ayrıca saray adab-ı muaşereti ve spora ayrı bir önem verilirdi. Dışarıdaki halk bir Enderunlu gördüğü zaman hal ve davranışlarından onu tanırdı. Enderun'da ders vermek için sarayın dışından meşhur hoca ve ilim adamları getirtilerek i oğlanlara ders verdirilirdi. Örneğin Fatih Sultan Mehmet dünyanın her neresinde olursa olsun bütün ilim adamlarına sarayını açmış ve i oğlanlarının kaliteli eğitim almalarını sağlamıştı. Genellikle salı, arşamba, cumartesi ve pazar dışarıdan gelen hocalar ders verirlerdi. Böylece Enderun'da ğrencilerin İslami ilimleri en iyi şekilde öğrenmeleri, dönemin müsbet ilimlerine vakıf olmaları, savaşa bedeni, ruhi ve zihni olarak her daim hazır olmaları, saray protokol ve edebi, insani ve ahlaki olarak güzel düşüncelere sahip olmaları ve bir meslekte mahir olarak sanat sahibi olmaları sağlanmaktaydı. Tabi ki burada üst sınıfa geçmek önemli mevkilere gelmek kişinin kendi kabiliyetine kalmış bir şeydi. Hatta kabiliyeti ile dikkat çeken birisi oldu mu ocak yoluyla değil ona direk terfi sağlanabilirdi. Bu da yüksek kabiliyetli ve lider karakterli öğrencilerin keşfedilmesine

vesile oluyordu. Böylece potansiyeli olan gençler kaybolup gitmiyor becerisi yönünde değerlendiriliyordu.

Devletin merkezinde görev almakla beraber Enderun'da eğitimini tamamlayan öğrenciler saraydan çıkma edilerek kendilerine verilen ücret karşılığında Osmanlı taşra teşkilatı içerisinde devlete hizmetlerine devam etmişlerdir. Mesela Enderun Kapı Ağası Mekke, Medine, Mısır gibi beldelerde vali olarak görev yapmıştır.

19.yüzyılda II. Mahmut'un Yeniçeri Ocağı'nı kaldırması Enderun Mektebi'nde yapılacak büyük değişimin habercisi olmuştur. 1830 yılında Silahtarlık kaldırılarak Enderun- Hümayun Nezareti ve bir yıl sonra Mabeyn Müşirliği kurulmuş, 1838 yılında Enderun-ı Hümayun Nezaret'inin adı Mabeyn Nazırı olarak değiştirilmiş ve Nihayet Sultan Abdülmecit'in Dolmabahçe Sarayı'nı inşa ettirip devletin merkezini oraya taşınmasıyla Enderun Mektebi'nin eski önemi kalmamıştır. Enderun Mektebi 1 Temmuz 1909 yılında yayınlanan bir kararname ve talimatname ile lağvedilmiştir. 1923 yılından sonra da Topkapı Sarayı müze ve kütüphane haline getirilmiştir.

Günümüzde Enderun Mektebi'nin işlevini yerine getiren üst düzey sivil ve askeri bürokratların yetiştirilmesini sağlayan okullar mevcuttur. Osmanlı döneminde Enderun Mektebi bu işlevi görmüşken 19. yüzyıl başından itibaren bu mektebin işlevini yitirmeye başlamasıyla oluşan bu boşluğu doldurmak için yerine Mektebi Harbiye, Mekteb-i Mülkiye gibi okullar açılmış sonrasında üniversiteler içerisinde Siyasi Bilimler ve Kamu Yönetimi Bilimleri gibi bölümler açılmış ve bu ihtiyaç böylece giderilmeye çalışılmıştır. Sonrasında sadece bu okullarla da yetinilmemiş yönetim okulu diyebileceğimiz TODAİE gibi kuruluşlar kurulmuştur. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okulların teşkilat ve müfredat yapıları da bu sistemden faydalanmıştır. Ancak bu kurumlarda verilen dersler ülke yönetimine yönelik olsa da sivil yöneticilerin yetiştirilmesine yönelik işlev gören merkezi bir kurum değildirler ve tam anlamıyla Enderun gibi işlevleri yoktur.

Sonuç olarak şunu diyebiliriz ki Enderun Mektebi, uyguladığı eğitim sistemi ile hem Osmanlı Devleti'nin üç kıtada uzun yıllar var olma başarısının nasıl olduğunu anlamamızı sağlıyor hem de Türkiye'nin şimdi ve gelecekte yine dünyanın en büyük devleti olması için bizlere neler yapılabilir bunun hakkında nazikane fikirler veriyor.

Bunun farkında olan yabancı tarihçiler ve araştırmacılar da Osmanlıya yakın ilgi duyarak Enderun hakkında birçok çalışma yapmışlardır.

KAYNAKÇA

- Ata, Tayyazâde, *Osmanlı Saray Tarihi- Tarih-i Enderun*, (Der: Mehmet Arslan), Kitap Yayınevi, İstanbul 2011.
- Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2006.
- Akkutay, Ülker, *Enderun Mektebi*, Gazi Üniversitesi Yayını, Ankara 1984.
- Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Alfa Yayınları, İstanbul 1993.
- Ali Seydi Bey, *Teşrifat ve Teşkilatımız* (Haz: Niyazi Ahmet Banoğlu), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1975.
- Ali Ufki Bey, *Saray-ı Enderun*, (Çev: Türkis Noyan), Kitap Yayınevi, İstanbul 2013.
- Baykal, İsmail Hakkı, *Enderun Mektebi Tarihi*, İstanbul Fethi Derneği Neşriyatı, İstanbul 1953.
- Cenkmen, Emin, *Osmanlı Sarayı ve Kıyafetleri*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1948.
- Çelebi, Evliya, *Seyahatnamesi*, (Sad: Zuhuri Danışman), Kardeş Matbaası, İstanbul 1970.
- Danışman, Zuhuri, *Koçi Bey Risalesi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1972.
- Enderunlu Abdullatif Ağa, *Ayine-i Derun* (Neş: Ahmet Köç), Çamlıca Yayınları, İstanbul 2013.
- Emecan, Feridun, Kemal Beydilli, Mehmet İpşirli, Mehmet Akif Aydın, İlber Ortaylı, Abdulkadir Özcan, Bahaeddin Yediyıldız ve Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, Yıldız Yayınları, İstanbul 1994.
- Ergin, Osman, *Türk Maarif Tarihi*, Eser Kültür Yayınları, İstanbul 1977.
- Güngör, Tahir, *Enderun Saray Mektebinde Has Oda Teşkilatı*, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2007 (Yüksek Lisans Tezi).
- Güngör, Tahir, *Osmanlı Sarayı Enderun'unda Kuran Kültürü*, Osmanlı Toplumunda Kuran Kültürü ve Tefsir Çalışmaları- I-, İlim Yayma Vakfı, İstanbul 2011.
- Gökbilgin, Tayyip, *Osmanlı Müesseseleri Teşkilatı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bir Bakış*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1977.

- Hafız Hızır İlyas Ağa, *Tarih-i Enderun- Letâif-i Enderun*, (Çev: Cahit Kayra), Güneş Yayınları, İstanbul 1987.
- Halaçoğlu, Yusuf, *XIV. ve XV. Yüzyıllarda Osmanlı Devlet Teşkilatı*, TTK Yayınları, Ankara 1995.
- İnalcık, Halil, “Rumeli”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Cilt 35, İstanbul 2008.
- İsfendiyaroğlu, Fethi, *Galatasaray Tarihi*, Doğan Kardeş Basımevi, İstanbul 1952.
- Karaçam, Ali, *Osmanlıyı Cihan Devleti Yapan 150 Sır*, Bilge Yayıncılık, İstanbul 2001.
- Kazıcı, Ziya, *Osmanlı'da Toplum Yapısı*, Bilge Yayıncılık, İstanbul 2003.
- Keskin, Muhammet, *Enderun Saray Okulunda Has Oda Teşkilatının Önemi*, Yeditepe Üniversitesi SBE, İstanbul 2009 (Yüksek Lisans Tezi).
- Koçu, Reşat Ekrem, *Topkapı Sarayı*, İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kolektif Şirketi, İstanbul 1960.
- Koçu, Reşat Ekrem, *Osmanlı Sarayında Enderun Teşkilatı*, Hayat Tarih Mecmuası, Cilt 2, İstanbul 1972.
- Koçu, Reşat Ekrem, *Yeniçeriler*, Koçu Yayınları, İstanbul 1964.
- Kömür, Erol, *Osmanlı Devleti Enderun Mektebi'nde Eğitim Sistemi ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri*. Beykent Üniversitesi SBE, İstanbul 2010(Yüksek Lisans Tezi).
- Kömürçiyen, Eremya Çelebi, *İstanbul Tarihi, XVII. Asırda İstanbul*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1988.
- Kurban, Samet. “Tanzimat Sonrası Dönemden Günümüze Üst Düzey Yönetici Eğitimi”, *Bilecik Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 1, 2016, s. 71-81.
- Ortaylı, İlber, *Osmanlıyı Yeniden Keşfetmek*, Timaş Yayınları, İstanbul 2006.
- Ortaylı, İlber, *Türkiye İdare Tarihi*, Doğan Basımevi, Ankara 1979.
- Özcan, Abdulkadir, “Devşirme”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 9, İstanbul 1994.

- Özdemir, Serdar, *Osmanlı Devletinde Devşirme Sistemi*, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2003 (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul 2004.
- Parmaksızoğlu, İsmet, “ Doğancı Koğuşu”, *Türkler Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Yayınevi, Cilt 13, Ankara 1966.
- Şimşirgil, Ahmet, *Taşa Yazılan Tarih Topkapı Sarayı*, Tarih Düşünce Kitapları, İstanbul 2005.
- Tavernier, J. B., *17. Yüzyılda Topkapı Sarayı*, (Çev: Teoman Tunçdoğan), Kitap Yayınevi, İstanbul 2014.
- Uşaklıgil, Halit Ziya, *Saray ve Ötesi*, Hilmi Kitapevi, İstanbul 1940.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1984.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Kapıkulu Ocağı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988.
- Uyaroğlu, Hüseyin Nevzat, *Osmanlı Kamu Kurum ve Yönetim Sistemleri İçinde Enderun Saray Okulu*, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul 1989 (Yüksek Lisans Tezi).

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı: Kerim TAŞTAN

Uyruğu: Türkiye (TC)

Doğum Tarihi ve Yeri: 03. 03. 1984 ve Tomarza

Medeni Durumu: Evli

Tel: 0506 413 83 54

Mail: tstnkrm@gmail.com

Yazışma Adresi: Hoca Ahmet Yesevi Mah. Canel Sk. Doğaş Apt. 75/ 9 Kocasinan/
KAYSERİ

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet
Yüksek Lisans	EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü	2017
Lisans	EÜ İlahiyat Fakültesi	2010
Lise	Tomarza İmam Hatip Lisesi	2002

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2007- Halen	Devlet Hava Meydanları İşletmesi	ARFF Memuru

YABANCI DİL

Arapça, İngilizce